

Magdalena Dąbkowska-Dworniak

**DETERMINANTY WYBORU
ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA
MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM**

Piotrków Trybunalski
2020

Recenzent:
prof. dr hab. Jerzy Różański

Projekt okładki:
M. Gudź

Skład i formatowanie:
J. Krawczyk

Copyright © by Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Piotrków Trybunalski 2020
Copyright © by Magdalena Dąbkowska-Dworniak, Piotrków Trybunalski 2020

ISBN 978-83-7133-817-5

Wydawca:
Wydawnictwo
Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach
Filia w Piotrkowie Trybunalskim
ul. Słowackiego 114/118
97-300 Piotrków Trybunalski
tel. 44 732 74 00 w. 171,172
e-mail: wydawnictwopt@ujk.edu.pl
<http://www.unipt.pl>

Dystrybucja:

tel. 44 732 74 00 w. 151
e-mail: ksiegarnia@unipt.pl

Wyd.1, ark. wyd. 9,0

Spis treści

Wykaz skrótów:.....	5

Wstęp.....	7

ROZDZIAŁ I

UWARUNKOWANIA DZIAŁALNOŚCI MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W POLSKIEJ GOSPODARCE.....	11
1.1 Definicja i charakterystyka sektora MSP.....	11
1.2 Historia mikro, małych i średnich przedsiębiorstw	20
1.3 Rola mikro, małych i średnich przedsiębiorstw oraz uwarunkowania działalności i ich rozwoju.....	24
1.4 Podsumowanie	32

ROZDZIAŁ II

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA MIKRO, MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW	34
2.1 Teorie struktury kapitału.....	34
2.2 Rodzaje źródeł finansowania oraz korzystanie z nich przez firmy z sektora MSP	39
2.3 Dostępność poszczególnych źródeł finansowania w zależności od fazy rozwoju lub wielkości firmy	55
2.4 Bariery i determinanty finansowania mikro, małych i średnich przedsiębiorstw	60
2.5 Podsumowanie	65

ROZDZIAŁ III

MIKRO, MAŁE I ŚREDNIE PRZEDSIĘBIORSTWA W POLSCE.....	67
3.1 Sektor MSP w polskiej gospodarce	67
3.2 Sektor MSP w województwie łódzkim.....	76
3.3 Przegląd badań dotyczący finansowania przedsiębiorstw z sektora MSP	81
3.4 Podsumowanie	96

ROZDZIAŁ IV

ANALIZA CZYNNIKÓW WPŁYWAJĄCYCH NA SPOSÓB FINANSOWANIA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM – WYNIKI BADANIA

EMPIRYCZNEGO.....	97
4.1 Organizacja i metodyka badania	97
4.2 Charakterystyka badanych przedsiębiorstw	101
4.3 Ocena poszczególnych kryteriów przy wyborze źródeł finansowania	112
4.4 Związki pomiędzy poszczególnymi cechami przedsiębiorcy oraz przedsiębiorstwa a odpowiedziami na pytania dotyczące finansowania ...	128
4.5 Podsumowanie	156
 Zakończenie	157
Wnioski.....	157
Kierunki dalszych badań.....	163
 Bibliografia.....	165
 Spis tabel	178
Spis wykresów.....	183
Spis rysunków	184
 Załączniki	185
Załącznik 1. Treść kwestionariusza ankiety badania pilotażowego	185
Załącznik 2. Treść kwestionariusza ankiety badania zasadniczego	191
 Tytuł, streszczenie i słowa kluczowe w języku polskim.....	199
Tytuł, streszczenie i słowa kluczowe w języku angielskim	199

Wykaz skrótów:

- MSP – mikro, małe i średnie przedsiębiorstwo
- SKwP – Stowarzyszenie Księgowych w Polsce
- GUS – Główny Urząd Statystyczny
- NBP – Narodowy Bank Polski

Wstęp

Zagadnienia związane z finansowaniem MSP mają charakter wieloaspektowy i są niezwykle istotne z praktycznego punktu widzenia. Z jednej strony problemy z uzyskaniem kredytów, niedostatek środków finansowych lub niewłaściwa struktura kapitału są identyfikowane jako ważne bariery rozwoju MSP, z drugiej duża część mikro i małych przedsiębiorstw wykazuje od samego początku działalności gospodarczej zainteresowanie pozyskaniem dodatkowych środków finansowych (przy czym dotyczy to w znacznym stopniu firm charakteryzujących się wysoką przeżywalnością, a więc odnoszących względny sukces rynkowy). Popyt na poszczególne formy finansowania jest bardzo zróżnicowany¹. Analiza zaś samego sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw może stanowić pewnego rodzaju wyzwanie ze względu na to, że jest on bardzo heterogeniczny².

Problemem badawczym podjętym przez autorkę są determinanty wyboru źródeł finansowania małych i średnich przedsiębiorstw. Próbowano zidentyfikować determinanty, które są nie tylko natury ekonomicznej, ale także społecznej (np. płeć, wykształcenie właściciela). Przeprowadzone badania empiryczne dotyczyły wybranej grupy małych i średnich przedsiębiorstw z województwa łódzkiego.

Głównym celem było określenie i ocena kluczowych czynników wpływających na sposób finansowania małych i średnich przedsiębiorstw w województwie łódzkim. W osiągnięciu celu głównego pomogła realizacja następujących celów szczegółowych:

- określenie wpływu wybranych cech właścicieli firm sektora MSP na wybór źródeł finansowania przedsiębiorstw,
- określenie wpływu wybranych charakterystycznych cech przedsiębiorstwa sektora MSP na wybór źródeł jego finansowania,

---

¹ Szmit M., Szmit A., Lisiak-Felicka D., Dąbkowska M., *An analysis of selected correlations between microenterprises' financing and its characteristics. A case study*, „w:” Advances in Intelligent Systems and Computing, Information Systems Architecture and Technology: Proceedings of 38th International Conference on Information Systems Architecture and Technology – ISAT 2017, Springer, Cham 2018, s. 141-149.

² Dominiak P., *Sektor MSP we współczesnej gospodarce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 21.

- określenie relacji występujących pomiędzy tradycyjnymi a alternatywnymi źródłami finansowania.

Dążąc do zrealizowania celu głównego i celów szczegółowych postawiono następujące hipotezy badawcze, które sformułowano na podstawie przeglądu literatury oraz wstępnej analizy danych liczbowych:

- Istnieje związek pomiędzy indywidualnymi cechami przedsiębiorcy a wyborem źródeł finansowania przedsiębiorstwa.
- Istnieje zależność pomiędzy cechami przedsiębiorstwa a wyborem źródeł jego finansowania.
- MSP w województwie łódzkim korzystają w nieznacznym stopniu z zewnętrznych, alternatywnych źródeł ich finansowania.
- Kredyty bankowe i leasing są najpopularniejszymi zewnętrznymi źródłami finansowania działalności MSP.

Źródłem informacji były zarówno dane udostępnione przez Główny Urząd Statystyczny, Narodowy Bank Polski, Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, Komisję Europejską, Powiatowy Urząd Pracy, jak i własne badania ankietowe przeprowadzone wśród przedsiębiorstw z sektora MSP z województwa łódzkiego.

W badaniu pilotażowym wzięło udział 146 osób, które założyły firmę wykorzystując fundusze Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki uzyskanego przez Fundacja Inkubator. W badaniu zasadniczym uczestniczyło 429 mikro, małych i średnich przedsiębiorstw z województwa łódzkiego. Dobór próby był celowy. Zastosowano następujące metody badawcze: badania literaturowe, badania ankietowe przeprowadzone metodą CAWI, metody statystyki opisowej użyte do analizy danych empirycznych, testy V Cramera i Phi Yule'a oparte na teście chi-kwadrat, testy T_b – Kendalla i T_c – Kendalla, test nieparametryczny U Manna Whitneya oraz Kruskala Wallisa, korelacja rho Spearmana. Analizę statystyczną przeprowadzono za pomocą programu SPSS. Oczywiście zastosowane testy statystyczne mają charakter jedynie pomocniczy, bowiem na podstawie próby dobranej w sposób celowy, bez zachowania założeń metody reprezentacyjnej, nie można przeprowadzać wnioskowania statystycznego. Otrzymane wartości testów statystycznych mogą być traktowane jedynie orientacyjnie bez uogólniania otrzymanych wniosków na całość populacji.

Monografia składa się z czterech rozdziałów i dwóch załączników. Dwa pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny, trzeci zawiera wyniki badań przeprowadzonych przez wcześniej wymienione instytucje oraz wybranych naukowców zajmujących się zbliżoną tematyką do przedstawionej w niniejszej pozycji. Ostatni rozdział jest rozdziałem empirycznym, w którym zamieszczone są wyniki własnego badania ankietowego oraz ich analiza.

Rozdział pierwszy zawiera analizę uwarunkowań działalności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Zawarto w nim dyskusję dotyczącą najważniejszych pojęć i definicji oraz charakterystykę sektora MSP obejmującą jego historię, rolę, jaką pełni oraz przegląd barier działalności i rozwoju, na jakie napotykają firmy.

W rozdziale drugim dokonano przeglądu teorii związanych z kształtowaniem struktury kapitału oraz analizę najważniejszych źródeł finansowania przedsiębiorstw, ze szczególnym uwzględnieniem tych, z których korzystają firmy z sektora MSP w zależności od wielkości przedsiębiorstwa oraz od fazy jego rozwoju oraz barier finansowych, na jakie przedsiębiorcy MSP napotykają.

W rozdziale trzecim przeprowadzono analizę sytuacji mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w województwie łódzkim, w Polsce oraz w Unii Europejskiej (w oparciu o wyniki badań prowadzonych przez Komisję Europejską na temat finansowania MSP³) oraz analizę wykorzystania poszczególnych źródeł finansowania według danych instytucji udzielających danego wsparcia.

Rozdział czwarty zawiera wyniki przeprowadzonych badań empirycznych i ich analizę. Przeprowadzono systematykę czynników wpływających na wybór źródeł finansowania w podziale na: płeć, wykształcenie i wiek właściciela firmy bądź osoby podejmującej decyzje finansowe; miejsce prowadzenia działalności (ze względu na rodzaj gminy i miejscowości), rodzaj działalności, wiek, wielkość oraz formę organizacyjno-prawną firmy. Przeprowadzono analizę współzależności pomiędzy badanymi cechami oraz to, jaki mają one wpływ na sposób i cel finansowania przedsiębiorstwa.

Załącznik 1 zawiera kwestionariusz badania pilotażowego. W załączniku 2 został zamieszczony kwestionariusz badania zasadniczego.

W zakończeniu zamieszczono najważniejsze wnioski z przeprowadzonych badań w nawiązaniu do wcześniejszych rozważań teoretycznych.

---

³ *Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE)*. Raport za lata 2009, 2011, 2012, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019.

ROZDZIAŁ I

UWARUNKOWANIA DZIAŁALNOŚCI MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W POLSKIEJ GOSPODARCE

1.1 Definicja i charakterystyka sektora MSP⁴

Przedsiębiorstwa można podzielić ze względu na różnego rodzaju kryteria, np.:

- formę własności (własność prywatna, spółdzielcza, samorządu terytorialnego i państwowa, mieszana),
- formę prawną (indywidualna działalność, spółki osobowe, spółki kapitałowe, przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielnie),
- pozycję rynkową (działające na rynku konkurencji doskonałej, monopolu pełnego, konkurencji monopolistycznej i oligopolistycznej),
- wielkość firmy (mikro, małe, średnie i duże przedsiębiorstwa),
- rodzaj działalności (produkcyjne, handlowe, usługowe, budowlane) jednakże obecnie coraz więcej firm prowadzi działalność mieszaną,
- geograficzny obszar działania (lokalne, krajowe, międzynarodowe),
- bycie notowanym - albo nie - na giełdzie papierów wartościowych,
- poziom technologiczny.

Biorąc pod uwagę wielkość przedsiębiorstw można je podzielić na dwie grupy – duże oraz należące do sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MSP). Sektor MSP odgrywa w gospodarce kluczową rolę. W Polsce generuje ok. 70% miejsc pracy oraz 49,8 % Produktu Krajowego Brutto⁵. Ze względu na specyficzną strukturę, łatwiej dostosowuje się do zmian niż duże firmy⁶.

---

⁴ W literaturze często używanym skrótem dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw są „MŚP”, „MSP”, „MMSP” lub „SME” (ang. Small and Medium Enterprises). W monografii jest używany skrót „MSP”.

⁵ Wg danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego za 2019 rok.

⁶ Autorka zdaje sobie sprawę, że określenia „firma” i „przedsiębiorstwo” nie są synonimami, gdyż w sensie prawnym określają różne podmioty, według przypisanych im definicji. Niemniej w monografii kwestie prawne nie będą poruszane, dlatego pojęcia te będą traktowane zamiennie, oba pojęcia utożsamiane są z organizacją, która prowadzi działalność dla celów zarobkowych.

Brak jest jednak jednolitej definicji przedsiębiorstw z sektora MSP (porównaj Bannock⁷, Penrose i Pitelis⁸), co może mieć implikacje praktyczne - utrudniać zakwalifikowanie danego podmiotu do odpowiedniej grupy. Różnice m.in. kulturowe, organizacyjne, instytucjonalne, językowe, systemowe, społeczno-ekonomiczne występujące na świecie uniemożliwiają sformułowanie idealnej definicji, która mogłaby wszędzie obowiązywać⁹. Dla różnych potrzeb (ewidencji podatkowej, administracji, statystyki państwowej, banków i instytucji finansowych) powstają różne definicje tego samego terminu (MSP)¹⁰. Chcąc umieścić firmę w odpowiedniej grupie pod względem wielkości, stosuje się kryteria ilościowe, jakościowe oraz mieszane, które zawierają w sobie wybrane cechy z pierwszych dwóch wariantów. W 1971 roku został opublikowany w Wielkiej Brytanii Raport Boltona (Raport of Committee of Inquiry on Small Firms), w którym przy definiowaniu przedsiębiorstwa z sektora MSP wzięto pod uwagę jednocześnie kryteria ilościowe i jakościowe, takie jak:

- posiadanie względnie małego udziału w rynku,
- kierowanie bezpośrednio przez właściciela (grupę właścicieli),
- jego niezależność¹¹.

W 2004 roku Komisja Zasad i Norm Rachunkowości Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce (SKwP) w Warszawie przeprowadziła ankietę wśród audytorów. Analiza odpowiedzi wskazała, że za najlepsze kryteria do zdefiniowania małego przedsiębiorstwa uważane są ilościowe (58,57% badanych), na drugim miejscu znalazły się kryteria mieszane (według 4,29% badanych), a za najmniej właściwe – jakościowe (4,29% badanych)¹².

Kryteria ilościowe

Na kryteria ilościowe składają się wymierne wskaźniki ekonomiczne, które umożliwiają zakwalifikowanie przedsiębiorstwa do odpowiedniej grupy. Ich główną zaletą jest mierzalność, co pozwala w łatwy sposób porównywać podmioty między sobą. Podane są określone zmienne by móc zaklasyfikować przedsiębiorstwa, jako mikro, małe, średnie lub duże. Są to: liczba osób zatrudnionych, wielkość rocznego obrotu oraz wielkość rocznej sumy bilanso-

---

⁷ Bannock G., *The Economics and Management of Small Business*, Routledge, Taylor & Francis Group, London-New York 2005.

⁸ Penrose E., Pitelis Ch., *The Theory of the Growth of the Firm*, Oxford University Press, 2009.

⁹ Dominiak P., *Sektor MSP*, s. 18-19.

¹⁰ Za: Martyniuk T., *Małe przedsiębiorstwo. Rejestracja. Podatki. Ewidencja. Sprawozdawczość*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr Sp. z o.o., Gdańsk 2011, s. 11.

¹¹ *Bolton Report*, Committee of Inquiry on Small Firms, HMSO, Cmnd 4811, 1971, s. 34.

¹² Za: Martyniuk T., *Małe przedsiębiorstwo*, s. 14.

wej¹³. Spełnienie co najmniej dwóch z trzech kryteriów kwalifikuje do odpowiedniej grupy. Liczba osób zatrudnionych jest kryterium obowiązkowym, do wyboru jest jedno z dwóch pozostałych.

Polska Ustawa o Działalności Gospodarczej¹⁴, zgodnie z Rozporządzeniem Komisji Europejskiej nr 800/2008 z dnia 6 sierpnia 2008 r.¹⁵, przedstawia następujące wartości (tabela 1):

Tabela 1. Kryteria podziału sektora MSP w Unii Europejskiej

	przedsiębiorstwo		
	mikro	małe	średnie
Liczba zatrudnionych pracowników	< 10	< 50	< 250
Maksymalna wielkość rocznego obrotu	< 2 mln euro	< 10 mln euro	< 50 mln euro
Maksymalna wielkość rocznej sumy bilansowej	< 2 mln euro	< 10 mln euro	< 43 mln euro

Zródło: opracowanie własne na podstawie *Rozporządzenie Komisji (WE) NR 800/2008 z dnia 6 sierpnia 2008 r.* uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu (ogólne rozporządzenie w sprawie wyłączeń blokowych) s. 38.

Dodatkowo w unijnej definicji mikro, małych i średnich przedsiębiorstw jest wprowadzone kryterium niezależności, które pokazuje, w jaki sposób dana firma jest powiązana kapitałowo lub osobowo z innymi. Dzieli ono firmy na: samodzielne, partnerskie i powiązane. Samodzielne, to takie, które nie jest zaliczane do pozostałych dwóch grup. Przedsiębiorstwa partnerskie posiadają 25% lub więcej kapitałów lub praw głosu (ale nie większość) w innych przedsiębiorstwie. O przypadku firmy partnerskiej mówimy, gdy posiada ona decydującą większość kapitałów lub praw głosu w innej firmie¹⁶.

Definicja MSP stworzona przez Komisję Europejską nie jest obowiązkowa – jest zaleceniem, do którego państwa członkowskie mogą się zastosować. Przez to nie ma jednej wspólnej definicji, bo każdy kraj może mieć własną. Polska definicja jest w pełni zgodna z dyrektywą. Wielka Brytania zaś tylko częściowo skorzystała z zaleceń unijnych. Parlament brytyjski nie zdefiniował mikroprzedsiębiorstwa, uznał kryterium wielkości zatrudnienia, jako kryterium alternatywne oraz ustalił inne wielkości progowe¹⁷.

¹³ Za: Świeszczak M., *Potencjał innowacyjny firm z sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Przykład województwa łódzkiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2016, s.19.

¹⁴ *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z dn. 2 lipca 2004 r.* (Dz. U. z 2007 r. nr 155, poz. 1095 z późn. zm.).

¹⁵ *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L. 214* opublikowany 9.8.2008.

¹⁶ *Załącznik I do rozporządzenia Komisji WE nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r.* uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz. Urz. UE L 187 z 26.06.2014 r.).

¹⁷ Zastempowski M., *Innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w warunkach kryzysu gospodarczego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2016, s.17-20.

W Rosji w definicji MSP obowiązuje kryterium liczby pracowników i wielkości obrotów. Przy czym często ulegają one zmianom (takie zmiany miały miejsce w latach 2005, 2009 i 2015)¹⁸. W 2015 podwojono w stosunku do poprzednich zapisów pułap rocznej sprzedaży (tabela 2)¹⁹.

Tabela 2. Ilościowe kryteria podmiotów sektora MSP w Federacji Rosyjskiej

Przedsiębiorstwo	Liczba zatrudnionych	Wielkość rocznej sprzedaży (bez VAT) za rok obrotowy	
		do 2015 roku	od 2015 roku
mikro	do 15	do 60 mln RUB	do 120 mln RUB
małe	16-100	do 400 mln RUB	do 800 mln RUB
średnie	101-250	do 1 mld RUB	do 2 mld RUB

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://en.smb.gov.ru/sme/about/> (dostęp 27.02.2020).

W Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej istnieje agencja rządowa - SBA (ang. Small Business Administration²⁰), która ma wspierać przedsiębiorców. W 2016 roku zmodyfikowała ona definicję małego biznesu, wprowadzając różne standardy określania wielkości przedsiębiorstwa w zależności od tego, w jakiej branży ono działa²¹.

W Kanadzie oraz Australii określając wielkość przedsiębiorstwa rozpatruje się tylko liczbę pracowników (w Kanadzie małe firmy zatrudniają od 1 do 99 pracowników, średnie od 100 do 499²², w Australii, gdy firma zatrudnia do 5 pracowników mówimy o mikroprzedsiębiorstwie, od 5 do 19 – małym przedsiębiorstwie, 20-200 - średnim²³).

Chińska Republika Ludowa definiując MSP wzięła pod uwagę zarówno liczbę zatrudnionych jak i sektor działalności firmy i wartość produkcji²⁴.

W Japonii obowiązują dwie definicje MSP – jedna uwzględnia liczbę zatrudnionych pracowników i wielkość kapitału, druga tylko wielkość kapitału²⁵.

W Polsce Główny Urząd Statystyczny w sprawozdawczości dzieli firmy pod względem wielkości ze względu na liczbę osób zatrudnionych, pomijając kwestię wielkości przychodów i majątku²⁶. Według definicji GUS mikro-

¹⁸ Tamże, s. 25.

¹⁹ IPC - Internationale Projekt Consult GmbH, Overview of Russia's SME Market, Moscow 2016, s. 4.

²⁰ <https://www.sba.gov/> (dostęp 27.02.2020).

²¹ <https://www.fundera.com/blog/sba-definition-of-small-business> (dostęp 27.02.2020).

²² https://www.ic.gc.ca/eic/site/061.nsf/eng/h_03090.html (dostęp 27.02.2020).

²³ http://www.dcmsme.gov.in/Policies/highlights_of_international_policies/Australia.pdf (dostęp 27.02.2020).

²⁴ Zastempowski M., *Innowacyjność*, s. 23.

²⁵ <https://www.smrj.go.jp/english/about/target.html> (dostęp 27.02.2020).

²⁶ Tokarski M., *Faktoring w małych i średnich przedsiębiorstwach*, Wolters Kluwer, Kraków 2005, s. 15.

przedsiębiorcą jest ten, kto zatrudnia do 9 osób, małym przedsiębiorcą – od 10 do 49 osób, średnim – od 50 do 249 osób, dużym – powyżej 250 osób.

Podobną definicję stosuje Narodowy Bank Polski, który jako MSP określa małe i średnie przedsiębiorstwa, jako jednostki zatrudniające na koniec zakończonego roku obrotowego mniej niż 250 osób oraz osoby prowadzące własną działalność. Mikroprzedsiębiorstwa (liczba pracowników nie przekracza 9 osób) zaliczane są do kategorii przedsiębiorców indywidualnych (inaczej gospodarstw domowych)²⁷.

W niniejszej monografii przedsiębiorstwa z sektora MSP są definiowane za pomocą kryteriów ilościowych według sprawozdawczości Głównego Urzędu Statystycznego.

Kryteria jakościowe

Część badaczy uważa, że używanie kryteriów ilościowych nie jest zasadne, gdyż m.in.:

- „nie dają rozstrzygnąć, gdy wielkość zatrudnienia i obrót znajdują się w różnych klasach,
- nie odzwierciedlają specyfiki małego przedsiębiorstwa decydującej o jego sile i słabościach,
- istnieje wiele niemierzalnych cech, które dobrze opisują małe przedsiębiorstwa”²⁸.

Dodatkowo można zauważyć, że istnieją trudności związane z pomiarem wspomnianych wcześniej kryteriów ilościowych. Dotyczą one wątpliwości przy liczeniu osób zatrudnionych (np. czy uwzględnić stan średnioroczny czy na wybrany dzień, w jaki sposób brać pod uwagę pracę osób z rodziny właściciela itd.), metod wyceny kapitału, wpływu krótkotrwałych czynników wewnętrznych i zewnętrznych (np. polityka monetarna i fiskalna czy sezonowość) lub manipulacji księgowych²⁹.

Drucker podzielił firmy na pięć grup:

- „mikrobiznes – firma jednoosobowa lub partnerska, działająca bez pracowników i wyrazistej struktury zarządzania,
- mały biznes – gdzie występuje przynajmniej jeden szczebel pośredni w postaci powiązań szef – pracownik,
- biznes średniej wielkości – powiązania są w tym przypadku wieloszczeblowe z dominacją powiązań poziomych; biznes ten charakteryzuje się występowaniem zespołu kierowniczego, wspólnie decydującego o strategii firmy,

²⁷ https://www.nbp.pl/statystyka/pieniezna_i_bankowa/dwn/naleznosci_metodyka.pdf (dostęp 27.02.2020).

²⁸ Na przykład: Martyniuk T., *Małe przedsiębiorstwo*, s. 14.

²⁹ Dominiak P., *Sektor MSP*, s. 28-29.

- biznes duży – następuje wyraźny podział pomiędzy menedżerem naczelnym (decydującym w obszarze strategii firmy), a zespołem kierowników niższego szczebla (zajmujących się działalnością operacyjną),
- biznes bardzo duży – występuje wtedy, gdy o celach i planach strategicznych firmy nie decyduje menedżer naczelnny, lecz cały zespół ludzi, niejednokrotnie podzielonych interesami np. zarząd i rada nadzorcza, a ich spory urastają do problemu całego przedsiębiorstwa³⁰.

Kryteria jakościowe to zbiór charakterystycznych cech dla firm z sektora MSP, których nie można zauważyć w dużych firmach. Są to kryteria niemierzalne³¹, a ich zbiór jest otwarty i ustalany umownie. W literaturze (zob. Sa-fin³², Skowronek-Milczarek³³, Łuczka³⁴, Waniak-Michalak³⁵, Kurzawska i Lisiewicz³⁶) najczęściej wymieniane są następujące wskaźniki (są one niejednoznaczne i wymagają doprecyzowania, by móc z nich w odpowiedni sposób korzystać):

- elastyczność działania³⁷ i szybka możliwość dostosowywania się do zastanej sytuacji, dzięki elastycznej, płaskiej strukturze organizacyjnej³⁸,
- innowacyjność i kreatywność,
- łączenie w jednej osobie funkcji właściciela i zarządzającego,
- względnie mały udział w rynku i działanie zazwyczaj na rynku lokalnym³⁹,
- niezależność – dzieli przedsiębiorstwa na niezależne, partnerskie i powiązane w zależności od stopnia posiadanego kapitału lub głosów w posiadaniu innego przedsiębiorstwa,

³⁰ za: Jaworski J., *Informacja finansowa w zarządzaniu małym przedsiębiorstwem. Potrzeby – źródła – wykorzystanie*, CeDeWu, Warszawa 2012, s. 24.

³¹ Piątkowski W., *Małe i średnie przedsiębiorstwa – wybrane problemy definicyjne*, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica 149, 1999, s. 85.

³² Sa-fin K., *Zarządzanie małą firmą*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2003, s. 36-41.

³³ Skowronek-Mielczarek A. (red.), *Zarządzanie małymi i średnimi przedsiębiorstwami w warunkach zrównoważonego rozwoju*, Difin, Warszawa 2016, s. 14-18.

³⁴ Łuczka T., *Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Poznań 2001, s. 16.

³⁵ Waniak-Michalak H., *Pozabankowe źródła finansowania małych i średnich przedsiębiorstw. Fundusze pożyczkowe, fundusze poręczeniowe, rynek venture capital*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Kraków 2007, s. 12-16.

³⁶ Kurzawska J., Lisiewicz I., *Sektor małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce - rola i uwarunkowania działania*, „w:” *Przedsiębiorczość kluczem do sukcesu młodych* (red. Bernat T.), Instytut Wiedzy, Szczecin-Warszawa 2003, s. 79-80.

³⁷ Targalski J., *Przedsiębiorczość i zarządzanie*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2003, s. 12.

³⁸ Strużycki M. (red.), *Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem*. Uwarunkowania europejskie, Difin, Warszawa 2002, s. 20-21.

³⁹ Woźniak M., *System wspierania małych i średnich przedsiębiorstw w Małopolsce*, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Kraków 2010, s. 7.

- odrębny typ gospodarki finansowej – samofinansowanie⁴⁰ – przedsiębiorstwo początkowo finansowane jest głównie ze środków własnych, a następnie z powstałego zysku,
- ograniczony dostęp do źródeł finansowania i ograniczoność środków pieniężnych,
- rola właściciela – właściciel ośrodkiem władzy⁴¹,
- samodzielność ekonomiczna i prawna – właściciel na własne ryzyko realizuje swoje zamierzenia, nie jest kontrolowany przez osoby trzecie,
- struktura organizacyjna i uproszczone metody zarządzania – osobą decydującą często jest właściciel, który ma kontakt z pracownikami, dzięki czemu może szybciej reagować na sytuacje kryzysowe. Występuje struktura płaska, mało rozbudowana⁴². Kontakt na linii pracodawca-pracownik jest często nieformalny,
- ścisły kontakt z klientem i dopasowanie usług i produktów do jego potrzeb - osobista znajomość klienta i bezpośredni kontakt zapewniają gwarancję spełnienia oczekiwań odbiorcy,
- wąska specjalizacja spowodowana mniejszymi możliwościami kadrowymi i technologicznymi.

W latach 90. XX wieku sformułowano definicję mikro i małych przedsiębiorstw, która uwzględnia kryteria jakościowe. Składa się ona z trzech aspektów:

- niewielkiego udziału w rynku, przez co MSP nie mają wpływu na poziom cen i podaż,
- autonomii właścicieli,
- czynnego uczestnictwa właścicieli we wszystkich obszarach działalności⁴³.

Ograniczony, stronniczy dobór kryteriów oraz ich niewymierność w przytoczonej definicji, powodują ograniczone jej stosowanie.

Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Przemysłowego UNIDO, jako jedyna międzynarodowa organizacja, definiując MSP używa kryteriów jakościowych, ilościowe traktując jako pomocnicze.

Formy organizacyjno–prawne

Przedsiębiorstwa możemy dzielić ze względu na formę własności (czyli biorąc pod uwagę do kogo należy majątek przedsiębiorstwa), a ta wiąże się

---

⁴⁰ Bielawska A., *Samofinansowanie jako instrument finansowania przedsiębiorstw*, *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw* 2000, nr 7, s. 13-16.

⁴¹ Lichtarski J., *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2001, s. 236-237.

⁴² Skowronek-Mielczarek A. (red.), *Zarządzanie*, s. 15.

⁴³ Kziukiewicz T., Sawicki K., *Rachunkowość mikro i małych przedsiębiorstw. Ewidencja podatkowa i bilansowa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2016, s. 11.

z późniejszą drogą rozwoju firmy wyznaczaną celami stawianymi przez właściciela. Wybór danej formy organizacyjno-prawnej ma odzwierciedlenie w formach finansowania działalności. Dodatkowo niektóre firmy mają z góry narzuconą formę prawną (np. banki muszą być spółkami akcyjnymi)⁴⁴.

Firmy ze względu na formy organizacyjno-prawne dzielimy na indywidualną oraz wspólną działalność gospodarczą. W ramach tej drugiej wyróżniamy:

- spółdzielnie,
- przedsiębiorstwa państwowe,
- spółki – osobowe (jawne, partnerskie, komandytowe, komandytowo-akcyjne) i kapitałowe (akcyjne, z ograniczoną odpowiedzialnością).

Indywidualna działalność gospodarcza jest najczęściej występującą formą organizacyjno-prawną przedsiębiorstwa. Właściciel odpowiada w tym przypadku swoim majątkiem i samodzielnie decyduje we wszelkich sprawach (w tym finansowych)⁴⁵. Spółdzielnie zrzeszają grupę osób. Z reguły nie działają dla maksymalizacji zysku, ale żeby zaspokoić potrzeby społeczne. Przedsiębiorstwa państwowe są podmiotami wyodrębnionymi w ramach gospodarki danego kraju. Mają osobowość prawną. Ich zadaniem jest dostarczanie dóbr publicznych. Spółki osobowe i kapitałowe różnią się od siebie m.in. ze względu na dawcę kapitału i współników. W spółkach osobowych są to przeważnie te same osoby, w przypadku spółek kapitałowych właściciele firmy nie muszą znać właścicieli kapitału⁴⁶.

Charakterystyczną, dominującą dla MSP formą działalności organizacyjno-prawnej jest jednoosobowa działalność gospodarcza.

Istnieje zależność pomiędzy formą organizacyjno-prawną przedsiębiorstwa a źródłami jego finansowania. Przykładowo finansowanie z prywatnych środków jako kapitału założycielskiego występuje w działalności indywidualnej, spółkach osobowych, kapitałowych oraz w spółdzielniach. Z emisji akcji mogą korzystać wyłącznie spółki akcyjne. Z wewnętrznych źródeł finansowania mogą korzystać wszystkie przedsiębiorstwa niezależnie od swojej formy organizacyjno-prawnej⁴⁷. Emitować obligacje mogą wyłącznie podmioty posiadające osobowość prawną⁴⁸.

⁴⁴ Duraj J., *Podstawy ekonomiki przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2004, s. 111.

⁴⁵ Dawidziuk M., *Przedsiębiorstwo jako istotne ogniwo gospodarki*, „w:” Źródła finansowania działalności a sprawność przedsiębiorstw działających w Polsce, Ostrowska D. (red.), Difin, Warszawa, 2014, s. 15.

⁴⁶ Duraj J., *Podstawy*, s. 111-131.

⁴⁷ Różański J., *Inwestycje rzeczowe w procesach rozwojowych przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1998 s.65-66.

⁴⁸ Różański J., *Przedsiębiorstwa zagraniczne w Polsce. Rozwój-Finansowanie-Ocena*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2010, s. 48.

Właścicielom firm, którzy odpowiadają własnym majątkiem chętniej pożyczane są środki niż w przypadku osób, które odpowiadają tylko do kwoty wniesionego wkładu.

Firmy rodzinne

Specyficzną formą firm z sektora MSP są firmy rodzinne, które często dla ich właścicieli stanowią jedyne źródło utrzymania. Większość przedsiębiorstw rodzinnych w polskiej gospodarce to mikro lub małe przedsiębiorstwa. Często pracują sami lub zatrudniają kilku pracowników.

Istnieje wiele definicji, a w każdej znaleźć można wspólne elementy. W literaturze można spotkać następujące opisy przedsiębiorstw rodzinnych:

- zgodnie z D. T. Jaffe: firma rodzinna to „jednostka, w której dwóch lub więcej członków rodziny dzieli pracę i własność (w przypadku firm niepublicznych jest to własność 51% udziałów, w przypadku firm publicznych posiadanie pakietu kontrolnego akcji)”⁴⁹,
- zgodnie z P.A. Friskoff: „Klasyczna amerykańska teoria rodziny business określa firmę rodzinną jako przedsiębiorstwo o dowolnej formie prawnej, którego kapitał, w całości lub w decydującej części, znajduje się w posiadaniu rodziny, przynajmniej jeden jej członek wywiera decydujący wpływ na kierownictwo, lub sam sprawuje funkcję kierowniczą z zamiarem trwałego utrzymania przedsiębiorstwa w rękach rodziny. Innymi słowy, jest to przedsiębiorstwo, którego własność kontrolowana jest przez jedną rodzinę”⁵⁰,
- przedsiębiorstwo mające dowolną formę prawną z kapitałem w większości lub w całości stanowiącym własność rodziny oraz gdzie członkowie rodziny mają decydujący wpływ na kierownictwo lub sprawują funkcje kierownicze⁵¹.

Firmy rodzinne spośród innych przedsiębiorstw wyróżniają następujące cechy:

- zatrudnianie w przedsiębiorstwie członków rodziny (praca odpłatna lub nieodpłatna),
- ukierunkowanie rozwoju zawodowego dzieci właścicieli,
- przenikanie się nawzajem dwóch światów – życia osobistego i zawodowego,
- przebieg i rozwój kariery – istnienie firmy w poważnym stopniu wpływa na decyzje członków co do rozwoju kariery i wyboru dróg życiowych,

⁴⁹ za: Jeżak J., Popczyk W., Winnicka-Popczyk A., *Przedsiębiorstwo rodzinne. Funkcjonowanie i rozwój*, Difin, Warszawa 2004 s. 19.

⁵⁰ Tamże, s. 19.

⁵¹ Safin K., *Zarządzanie*, s. 42.

- problem dziedziczenia – kształtujące się stosunki rodzinne mają podstawowy wpływ na przejęcie kierownictwa i własności firmy,
- wpływ na zarządzanie – członkowie rodziny utrzymują kluczową pozycję lub posiadają większość głosów w kontrolowaniu firmy,
- system wartości, priorytetów i celów – wartości kultywowane przez rodzinę wpływają na filozofię danego przedsiębiorstwa,
- istnienie tzw. sprzężenia zwrotnego – brak jasnego i wyraźnego rozgraniczenia między rodziną a firmą, szczególnie widoczny w małych podmiotach,
- legenda i mit firmy – historia rodziny jest nieodłączną częścią legendy o firmie, tworzy jej mit,
- dzielenie odpowiedzialności – rodzina dzieli poczucie odpowiedzialności za losy i przyszłość firmy jako wspólnego dziedzictwa⁵².

Można powiedzieć, że firma rodzinna to połączenie dwóch zupełnie różnych światów. Z jednej strony instytucji, która dąży do osiągania zysków, a z drugiej – rodziny, której główną funkcją jest prokreacja i organizacja życia codziennego jej członków⁵³. Praca w firmie rodzinnej może nie być łatwa ze względu na występowanie konfliktów interesów (cele i wizje właścicieli mogą być różne, czasem też sprzeczne) czy też łączenie jednocześnie wielu ról, co może mieć negatywny wpływ na relacje rodzinne jak i zawodowe.

1.2 Historia mikro, małych i średnich przedsiębiorstw

Rodzaje działalności, które dzisiaj umieszcza się w kategorii „małe i średnie przedsiębiorstwa” są znane od dawna, chociaż funkcjonujące pod różnymi nazwami. Można tu zaliczyć całą gamę starych i często już nieistniejących zawodów, których wykonywanie miało na celu utrzymanie siebie, rodziny oraz zapewnienie bytu w przyszłości. Przykładowo, stosując współczesne kryteria do zawodów popularnych w średniowieczu, można do MSP zaliczyć kowalstwo, kupiectwo, karczmarstwo, tkactwo.

Jednocześnie, z rozwojem istniejących zawodów i wykształcaniem się nowych, tworzone zapisy prawne z jednej strony regulujące różne aspekty życia gospodarczego, a czasem stojące na drodze do szerszego rozwoju. W różnych okresach powstawały m.in.: zapisy prawne, które obowiązywały jedynie w granicach jednego miasta.

Wraz z upływem czasu ujednolicanie prawa, aby ułatwić wymianę handlową, przechodząc od zapisów na szczeblu lokalnym do prawa obejmującego

---

⁵² Jeżak J., Popczyk W., Winnicka-Popczyk A., *Przedsiębiorstwo*, s. 19.

⁵³ Safin K., *Przedsiębiorstwa rodzinne – istota i zachowania strategiczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2007 s. 17-18.

całe królestwa, jak na przykład powszechnie występujące od XIII wieku i w różnym stopniu stosowane prawo składu, czyli obowiązek wystawiania towaru w miastach, przez które dany kupiec przejeżdżał, czy prawo mili dające wskazanemu miastu monopol na działalność gospodarczą wokół jego granic.

Rzemieślnicy w różnych okresach historii mogli funkcjonować jedynie w ramach zrzeszających ich organizacji: korporacji w późnym Imperium Rzymskim, bractw, czy cechów, które narodziły się w średniowieczu.

Na skutek powszechności takich i podobnych ograniczeń do końca XVIII wieku w gospodarce występowały głównie niewielkie podmioty produkcyjne i usługowe oraz duże handlowe i bankowe. Zmieniła to dopiero Rewolucja Przemysłowa, czyli okres, kiedy to, dzięki wynalazkom uzyskanym po 1780 roku, poprzez chęć zwiększenia wydajności pracy, zaczęto obniżać koszty produkcji i w konsekwencji tworzyć fabryki, w których koncentrowano produkcję. Niewielkie zakłady, które dziś zaliczylibyśmy do MSP, traciły rację bytu.

Na tym etapie rozwoju gospodarki oczywiste stały się korzyści skali wynikające z powstawania dużych, wyspecjalizowanych przedsiębiorstw. Dodatkowym czynnikiem, który umacniał znaczenie dużych firm, a marginalizował mniejsze, była II wojna światowa i rosnące znaczenie przemysłu militarnego – przemysł przestawiono na produkcję sprzętu i wyposażenia armii. Pociągało to za sobą obniżanie poczucia własnej wartości i posiadanych kompetencji wśród właścicieli MSP⁵⁴.

Po zakończeniu II wojny światowej wprowadzono w Polsce gospodarkę centralnie planowaną, która opierała się na przedsiębiorstwach państwowych⁵⁵. Ustawa z dnia 3 stycznia 1946 r. o zakładaniu nowych przedsiębiorstw i popieraniu prywatnej inicjatywy w przemyśle i handlu pozwalała na istnienie prywatnych przedsiębiorstw zatrudniających do 50 pracowników⁵⁶, mimo to prywatną działalność można było zauważyć głównie w rolnictwie i rzemiośle⁵⁷.

Od około 1975 roku sektor MSP zaczął się odbudowywać. Zauważono, że jest on potrzebny tam, gdzie duże przedsiębiorstwa nie są w stanie sprostać indywidualnym potrzebom społeczeństwa. W dużych podmiotach pojawiły się problemy związane z zarządzaniem czy też wzrostem kosztów niezwiązanych bezpośrednio z produkcją. Zaczęto upraszczać strukturę organizacyjną i rezygnowano z prac, które nie były związane z podstawową dzia-

⁵⁴ Dominiak P., *Sektor MSP*, s. 38-51.

⁵⁵ Nogalski B., Karpacz J., Wójcik-Karpacz A., *Funkcjonowanie i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw*, Wydawnictwo AJG, Bydgoszcz 2004, s. 22.

⁵⁶ *Ustawa z dnia 3 stycznia 1946 r. o zakładaniu nowych przedsiębiorstw i popieraniu prywatnej inicjatywy w przemyśle i handlu*, Dz.U. 1946 nr 3 poz. 18, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19460030018> (dostęp 18.08.2017).

⁵⁷ Piasecki B., *Przedsiębiorczość i mała firma. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1997, s. 37.

łałnością⁵⁸. Dodatkowo przyczynił się do tego rozwój technologii telekomunikacyjnych i informatycznych. Efektem jest pojawianie się innowacyjnych firm z sektora MSP, wzrost liczby przedsiębiorstw i zatrudnienia w tym sektorze⁵⁹.

Rzeczony rozwój sektora MSP w Polsce można podzielić na trzy etapy:

- wstępny rozwój przedsiębiorczości (od ok 1980 do 1989 roku),
- eksplozja przedsiębiorczości (lata 1989-1994) – po wprowadzeniu planu Balcerowicza, na który składało się 10 ustaw uchwalonych przez Sejm na koniec 1989 roku,
- samoregulacja rynkowa (od 1995 roku)⁶⁰.

Pierwszy etap wystąpił dzięki reformowaniu gospodarki centralnie planowanej, kiedy zaczęto znosić bariery wejścia na rynek nowych, małych i średnich prywatnych firm.

Z dniem 1 stycznia 1989 roku weszła w życie ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej zawierająca dwa artykuły, które znacząco wpłynęły na krajobraz gospodarczy Polski:

„Art. 1. Podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej jest wolne i dozwolone każdemu na równych prawach, z zachowaniem warunków określonych przepisami prawa. (...)

Art. 4. Podmioty gospodarcze mogą w ramach prowadzonej działalności gospodarczej dokonywać czynności oraz działania, które nie są przez prawo zabronione⁶¹.”

Artykuł 4 tej ustawy otworzył nowy rozdział w rozwoju gospodarczym kraju. Wskazywał możliwość dokonywania przez przedsiębiorców każdych czynności i działań, które nie są prawnie zabronione, co bezpośrednio wpłynęło na powstanie znacznej ilości drobnej przedsiębiorczości.

Z kolei ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych⁶² utworzyła sprzyjające warunki z perspektywy obcego kapitału: zniosła górną granicę udziału kapitału zagranicznego w spółkach, otworzyła drogę do trzyletniego zwolnienia podatkowego, wprowadziła swobodę transferu zysku dewizowego.

Gdy nastąpiła zmiana ustroju politycznego w Polsce, wystąpił gwałtowny rozwój sektora prywatnego, który został wyhamowany od roku 1993, gdy zmniejsza się dynamika liczba nowych przedsiębiorstw, a coraz większe zna-

⁵⁸ Waniak-Michalak H., *Pozabankowe źródła*, s. 19.

⁵⁹ Dominiak P., *Sektor MSP*, s. 52-64.

⁶⁰ Łosiewicz M., *Wiedza i kapitał ludzki a konkurencyjność przedsiębiorstw w skali regionu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009, s. 173.

⁶¹ Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, Dz.U. 1988 nr 41 poz. 324.

⁶² Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych, Dz.U. 1988 nr 41 poz. 325.

czenie ma tzw. samoregulacja rynkowa, która polega na wzroście znaczenia czynników takich jak ograniczenie popytu, selekcja przedsiębiorstw przez wystąpienie konkurencji zagranicznej i krajowej⁶³.

W polskim prawie definicja przedsiębiorcy pojawiła się w sierpniu 1997 roku wraz z wprowadzeniem ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym⁶⁴. Wcześniej funkcjonowały pojęcia kupca i kupca rejestrowego, oba zdefiniowane w Kodeksie handlowym wprowadzonym w 1934 roku⁶⁵, a uchylonym w znacznej mierze (pozostawiono przepisy dotyczące spółek akcyjnych, spółek z ograniczoną odpowiedzialnością i spółek jawnych) w 1961 roku przez przepisy wprowadzające kodeks cywilny⁶⁶.

W okresie powojennym w aktach prawnych dominowały określenia „jednostka gospodarki uspołecznionej” opisujące podmioty z własnością państwową jako dominującą formą oraz „jednostka gospodarki nieuspołecznionej” gdzie z kolei przewagę miała własność prywatna.

Ustawa obowiązywała od 1 stycznia 1989 do 31 grudnia 2000r., zastąpiła ją ustawa z 19 listopada 1999r. Prawo działalności gospodarczej⁶⁷, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2001 roku, funkcjonująca ponad trzy lata.

2 lipca 2004 roku weszła w życie i obowiązywała przez czternaście lat Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej⁶⁸.

Natomiast 30 kwietnia 2018 roku weszła w życie i obowiązuje do dziś Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej⁶⁹. Nastąpiły zmiany w kilkudziesięciu aktach prawnych. Celem było m.in. usunięcie rozbieżności pomiędzy określeniami zawartymi w ustawie o działalności gospodarczej i w kodeksie cywilnym oraz zmiana relacji przedsiębiorca – urzędnik z petenta na partnera.

---

⁶³ Stawasz E., *Pojęcie i źródła finansowania MSP, Bariery w korzystaniu z usług bankowych w finansowaniu działalności małych i średnich przedsiębiorstw* (red. Bilski J., Stawasz E.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2006, s. 22.

⁶⁴ Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, Dz.U. 1997 nr 121 poz. 769; tekst jednolity: Dz.U. 2017 poz. 700.

⁶⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Przepisy wprowadzające Kodeks handlowy, Dz.U. 1934 nr 57 poz. 503.

⁶⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Przepisy wprowadzające kodeks cywilny, Dz.U. 1964 nr 16 poz. 94.

⁶⁷ Ustawa z dnia 19 listopada 1999 r. Prawo działalności gospodarczej, Dz.U. 1999 nr 101 poz. 1178.

⁶⁸ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. 2004 nr 173 poz. 1807.

⁶⁹ Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej, Dz.U. 2018 poz. 650.

1.3 Rola mikro, małych i średnich przedsiębiorstw oraz uwarunkowania działalności i ich rozwoju

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa odgrywają ważne role społeczne i gospodarcze (patrz tabela 3), co jest spowodowane dużą dynamiką związaną z ich powstawaniem i działalnością. To wszystko wpływa na wzrost gospodarczy oraz konkurencyjność kraju jak i regionów⁷⁰ oraz może stanowić miarę ich wzrostu czy też przejaw konkurencji rynkowej⁷¹.

Tabela 3. Role społeczne i gospodarcze MSP

Role	
gospodarcze	społeczne
• generowanie przedsiębiorczości – rola efektu mnożnikowego poprzez pozytywny przykład dotyczący zakładania nowych firm oraz tworzenie łańcucha dostaw, • pobudzanie innowacyjności (postępu technicznego), • unowocześnianie przemysłu lokalnego, • źródło dochodów dla budżetów gmin i państwa • tworzenie PKB, • podnoszenie poziomu konkurencyjności regionu, • dzięki sponsoringowi firm rozwijanie się różnych dziedzin (w tym oświaty, sportu, kultury), • podnoszenie poziomu życia i zamożności społeczeństwa, • promocja miast i regionów dzięki pozytywnie kojarzonej firmie/marce, • tworzenie rynku zbytu dla dużych firm oraz instytucji budżetowych, • dostarczanie specjalistycznych usług, krótkoseryjnych wyrobów dla większych podmiotów, • wypełnianie niszy rynkowych	• zmniejszanie skali bezrobocia poprzez tworzenie nowych miejsc pracy m.in. samozatrudnienie, • kształtowanie postaw przedsiębiorczych, • łagodzenie napięć społecznych, • formowanie klas drobnych właścicieli.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bucka M., *Rozwój* s. 189; Onak-Szczepanik B., *Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce regionu na przykładzie województwa podkarpackiego*, „w:” Spójność ekonomiczna a modernizacja regionów transgranicznych (red. Woźniak M. G.), Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008, s. 364; Kurzawska J., Lisiewicz I., *Sektor*, s. 79-80; Piątkowski W., *Małe i średnie*, s. 84; Lachiewicz S., *Rola*, s. 37-42; Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 2001, s. 733.

Funkcja gospodarcza przejawia się w głównej mierze we wzroście technologii, konkurencyjności firm oraz absorpcji siły roboczej (w tym kreowania postaw przedsiębiorczych, promocji samozatrudnienia). Rola społeczna polega na łagodzeniu napięć społecznych, które powstają poprzez przekształcenia w gospodarce (np. procesów transformacji).

⁷⁰ Bucka M., *Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w okresie realizacji polityki spójności w 2007-2013*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 380, 2015 s. 189.

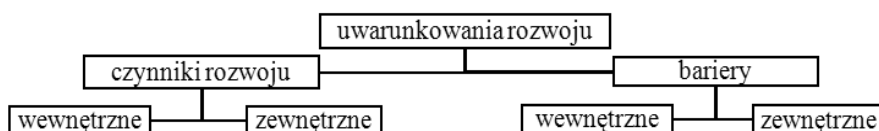
⁷¹ Nogalski B., Karpacz J., Wójcik-Karpacz A., *Funkcjonowanie*, s. 5.

Do najważniejszych ról, które spełniają MSP zaliczymy:

- przeciwdziałanie bezrobociu poprzez tworzenie nowych miejsc pracy,
- racjonalizację alokacji zasobów,
- rozwój regionów i ich gospodarki,
- unowocześnianie przemysłu⁷²,
- wpływ na poziom zamożności ludności,
- likwidacja luk rynkowych,
- wpływ na rozwój dużych firm i instytucji budżetowych⁷³.

Przedsiębiorstwa z sektora MSP odgrywają szczególną rolę w rozwoju regionu, na terenie, którego funkcjonują. Przejawia się to przede wszystkim w tworzeniu powiazań sieciowych⁷⁴. Dzięki tym firmom regiony stają się bardziej innowacyjne oraz zachodzą inwestycje przyciągające kolejne firmy, a co za tym idzie – środki finansowe, które umożliwiają większą liczbę przedsięwzięć⁷⁵. Sektor MSP wpływa także na funkcjonowanie dużych przedsiębiorstw poprzez m.in. współpracę wzajemną – dostarczanie i kupowanie od nich produktów i usług⁷⁶ czy też jako ich kredytodawcy (wydłużając termin płatności)⁷⁷.

Działanie każdego przedsiębiorstwa zależy od wielu czynników, które z różną siłą mogą zarówno stymulować jak blokować jego rozwój czy też działanie (patrz rysunek 1).

Rysunek 1. Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorstwa

Źródło: opracowanie własne

Możemy podzielić je na czynniki rozwoju i bariery. Każdą z tych grup podzielimy na wewnętrzne i zewnętrzne. Wśród wewnętrznych determinant

⁷² Stawasz E., *Pojęcie*, s. 16-17.

⁷³ Lachiewicz S., *Rola małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju regionu*, „w:” Współpraca małych i średnich przedsiębiorstw w regionie. Budowanie konkurencyjności firm i regionu (red. Adamik A.), Difin, Warszawa 2012, s. 37.

⁷⁴ Lisowska R., *Zarządzanie rozwojem małych i średnich przedsiębiorstw w obszarach zmarginalizowanych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2013, s. 42.

⁷⁵ Nowak M., Musiał H., *Rola i znaczenie przedsiębiorczości w rozwoju przedsięwzięć gospodarczych*, „w:” Kopycińska D., *Teoretyczne aspekty gospodarowania*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2015, s. 220-221.

⁷⁶ Matejun M., *Wewnętrzne bariery rozwoju firm sektora MSP*, „w:” *Zarządzanie rozwojem organizacji*, Tom II (red. Lachiewicz S.), Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2007, s. 83-94.

⁷⁷ Lachiewicz S., *Małe firmy w regionie łódzkim*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2003, s. 19.

wpływających na sposób funkcjonowania przedsiębiorstwa wyróżniamy takie, które związane są z osobą właściciela (menedżera, osoby decyzyjnej) oraz te, które związane są z firmą (np. wielkość, branża). Wśród pierwszych wyróżniamy wykształcenie, płeć, osobowość, umiejętności, sposób podejmowania decyzji czy też skłonność do ryzyka⁷⁸.

Uwarunkowania rozwoju możemy podzielić na wewnętrzne (związane z przedsiębiorcą lub przedsiębiorstwem) i zewnętrzne. W zależności od tego czy stanowią one pozytywny czy negatywny wpływ na przedsiębiorstwo, nazwiemy je stymulatorami lub barierami⁷⁹. W tabeli 4 przedstawiono zestawienie wybranych koncepcji dotyczących uwarunkowań wewnętrznych rozwoju małych i średnich firm.

Tabela 4. Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw - wybrane koncepcje

Autorzy	Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw	Kierunek wpływu
1	2	3
Stroey (1994), Gibb, Davies (1990), Churchil, Lewis (1983), Gilbert, McDougall, Andretsch (2006), Wiklund (1996)	Do uwarunkowań wpływających na wzrost MSP zaliczono: osobę przedsiębiorcy, strategię działania, zasoby (finansowe, ludzkie, rzeczowe oraz informacyjne), system organizacyjny oraz strukturę organizacyjną	Pozytywny/negatywny
Bławat (2003 i 2004)	Uwarunkowania wewnętrzne związane bezpośrednio z osobą przedsiębiorcy: podejście biograficzne, osobowościowe, behawioralne, relacyjne i zintegrowane	Pozytywny/negatywny
Romero, Fernandez-Serrano (2011), Kamińska (2011), Steffens, Davidsson, Fitzsimmons (2009), Wasilczuk (2005), Lazear (2005), Bławat (2004), Nogalski, Wójcik-Karpacz (2003), Guzmán, Santos (2001), Piasecki (2001), Storey (1994), Krueger, Carsrud (1993), Ajzen (1991)	Uwarunkowania wewnętrzne związane bezpośrednio z osobą przedsiębiorcy oraz związane z przedsiębiorstwem (cechy firmy, zasoby wewnętrzne oraz orientacja przedsiębiorcza). Do charakterystyk przedsiębiorcy zaliczono: motywację (podejście do firmy), zdolność do działania (umiejętność samodzielnego wykonywania zadań), zdolności menedżerskie i strategiczne (myślenie perspektywiczne, analizowanie sytuacji firmy). Uwarunkowania dotyczące firmy obejmują podstawowe rodzaje zasobów	Pozytywny/negatywny
Romero, Fernandez-Serrano (2011), Wiklund, Patzelt, Shepherd (2009), Brown, Davidsson, Wiklund (2001), Pyke, Becattini, Sengenberger (1991), Lumpkin, Dess (1996), Stevenson, Jarillo (1990), Miller (1983)	Orientacja przedsiębiorcza jako istotny czynnik rozwoju przedsiębiorstwa. Orientację tę tworzą trzy wymiary: innowacje, proaktywność oraz kooperacja z innymi przedsiębiorstwami	Pozytywny/negatywny

⁷⁸ Zięba K., *Płeć właściciela/menedżera jako czynnik kształtujący rozwój małej firmy – aspekty teoretyczne i wyniki badań empirycznych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 585, Szczecin 2010, s. 455.

⁷⁹ Lisowska R., *Zarządzanie*, s. 78.

Aidis (2003), Bartlett, Bukvić (2001), Daszkiewicz (2004), Storey (1994)	Identyfikacja barier wewnętrznych rozwoju małych firm i ich podział na: zarządzania (brak kompetencji menedżerskich przedsiębiorcy wynikający z często niewystarczających kwalifikacji i wiedzy z zakresu zarządzania), finansowe (zmiana struktury kapitałowej, niewystarczające zasoby kapitałowe), popytu	Negatywny
Danielak (2010), Gudkova (2008), Bird (1995), Kolb (1984), Boyatzis (1982)	Na rozwój małych przedsiębiorstw mają wpływ niematerialne uwarunkowania (tzw. kapitał intelektualny), takie jak: kompetencje przedsiębiorcze, sieć osobistych powiązań oraz proces uczenia się	Pozytywny/ negatywny
Korol, Szczuciński (2011), Marjański (2010)	Uwarunkowania wewnętrzne (potencjał zarządzania przedsiębiorstwem, potencjał wytwarzania przedsiębiorstwa, historia przedsiębiorstwa)	Pozytywny/ negatywny
Nogalski, Karpacz, Wójcik-Karpacz (2004), Nogalski, Wójcik-Karpacz (2003)	Determinanty wewnętrzne konstruktywne (osobowość przedsiębiorcy, przejrzystość struktury organizacyjnej, ukierunkowanie na innowacyjność) i destruktywne (ograniczone zasoby, sposób kierowania przedsiębiorstwem, niesprecyzowane plany działalności przedsiębiorstwa)	Pozytywny/ negatywny

Źródło: Lisowska R., *Zarządzanie*, s. 79-80.

Jak widać większość czynników może mieć zarówno pozytywny jak i negatywny wpływ w zależności od kierunku ich oddziaływania. Dominują czynniki związane z właścicielem i jego cechami czy też predyspozycjami. Czynniki wewnętrzne, związane z przedsiębiorcą, można rozpatrywać ze względu na podejście biograficzne, osobowościowe, behawioralne i relacyjne⁸⁰. Podział czynników przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Czynniki rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw związane z osobą przedsiębiorcy

Podejście	Czynniki rozwoju
behawioralne	cechy przedsiębiorcy według wzorców przedsiębiorczego zachowania, np.: styl pracy, stosunek do okazji i zmian, skłonność do innowacji, umiejętności menedżerskie, stosunek do podejmowania ryzyka
biograficzne	wiek, płeć, wiedza, wykształcenie zawodowe, doświadczenie w biznesie
osobowościowe	cechy osobowości, np.: skłonność do podejmowania ryzyka, motywacja, innowacyjność, potrzeba osiągnięć, pracowitość
relacyjne	stosunek do podejmowania ryzyka, okazji, kreatywności, przywództwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie Lisowska R., *Zarządzanie*, s. 80.

W podejściu behawioralnym, osobowościowym i relacyjnym wymienione są cechy osobowości, charakteru właściciela wpływające na sposób rozwoju firmy. Podejście biograficzne skupia się na cechach demograficznych przed-

⁸⁰ Bławat F., *Przedsiębiorca w teorii przedsiębiorczości i praktyce małych firm*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 2003, s. 49.

siębiorky, które w większości nie są zależne od jego charakteru i mogą zostać nazwane cechami obiektywnymi.

Uwarunkowania zewnętrzne to takie, które pochodzą z otoczenia firmy, które możemy podzielić na otoczenie ogólne (np. ekonomiczne, polityczne, demograficzno-społeczne, kulturowe) i konkurencyjne (np. klienci, dostawcy, usługodawcy, konkurenci, sojusznicy) lub mega, makro, mezo lub mikrootoczenie⁸¹.

Firmy na każdym etapie działalności napotykają na różnego rodzaju bariery. Dzieli się je np. ze względu na moment występowania (bariery wejścia na rynek, rozwoju i wyjścia)⁸² lub miejsce – na wewnętrzne (powiązane z przedsiębiorcą i przedsiębiorstwem) i zewnętrzne (niezależne od przedsiębiorstwa, oddziałujące na wszystkie podmioty)⁸³ – zob. tabela 6. Ich znaczenie może zmieniać się w czasie – mogą stawać się mniej lub bardziej ważne, albo pojawiają się nowe przeszkody.

Tabela 6. Bariery działalności i rozwoju MSP

Bariery	
wewnętrzne	zewnętrzne
- niewielka liczba pracowników, problemy personalne - finansowe – np. brak historii/zdolności kredytowej, brak środków finansowych/rzeczowych potrzebnych do działania lub mogących stanowić zabezpieczenie, - brak doświadczenia, - brak wiedzy, - sposób zarządzania i organizacji pracy, - cechy właściciela (np. wiek, wiedza, wykształcenie zawodowe, kompetencje, cechy osobowościowe jak skłonność do podejmowania ryzyka, motywacja, dążenie do celu), - forma organizacyjno-prawna, - bariery lokalowe,	- rynkowe – np. ograniczony popyt, - społeczne – np. poczucie niestabilności w przypadku podjęcia pracy, niski prestiż społeczny przedsiębiorcy, - prawne – istniejący system prawny oraz stosowania i wykonywanie prawa, niezrozumiałe przepisy, - infrastruktura – dostęp i stan infrastruktury technicznej, energetycznej, telekomunikacyjnej, transportowej, - gospodarcze – prowadzona polityka państwa, zmienna koniunktura, - finansowe - ograniczoność rodzajów źródeł finansowania, trudny dostęp do kapitałów (np. wysokie wymagania by z danego źródła skorzystać), poziom kosztów pracy, wysoki koszt pozyskania kapitału, skomplikowane procedury,

⁸¹ Matejun M., *Absorpcja wsparcia w zarządzaniu rozwojem mikro, małych i średnich przedsiębiorstw – pojęcie strategiczne*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2015, s. 44.

⁸² Lisowska R., *Bariery rozwoju firm sektora MSP w Polsce i możliwości ich pokonania*, Uniwersytet Szczeciński, Zeszyty Naukowe nr 492, Szczecin 2008, s. 296.

⁸³ Inny możliwy podział to podział na bariery makroekonomiczne, sektorowe czynniki ograniczające oraz wewnętrzne ograniczenia sektorowe zob. Lachiewicz S.: *Formy i uwarunkowania sukcesu w małym biznesie*, „w.” Zarządzanie i Finanse nr 4/1/2013, s. 149-161, http://zif.wzr.pl/pim/2013_4_1_12.pdf, por. też Szmit A., Lisiak-Felicka D., Szmit M., *Badania przeżywalności firm utworzonych w ramach projektów realizowanych z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Studium empiryczne dla Fundacji Inkubator*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2017 s. 70 i nast.

• wielkość firmy, • rozmiar działalności, zasięg działania, rynek zbytu, • posiadane zasoby	• dostęp do informacji i sposób ich przekazu, • silna konkurencja, • fiskalne – złożony, niejasny system podatkowy, • kadrowe, • społeczne – korupcja, kradzieże, przestępczość

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Sařin K., *Zarządzanie*, s. 175-185; Skowronek-Mielczarek A. (red.), *Zarządzanie*, s. 15-18; Matejun M., *Barriere rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw (na podstawie badań w aglomeracji łódzkiej)*, „w:” *Przedsiębiorczość szansą na sukces rządu, gospodarki, przedsiębiorstw, społeczeństwa* (red. Piech K., Kulikowski M.), Instytut Wiedzy SGH, Warszawa 2003, s. 236-240.

Wymienione wyżej bariery można podzielić ze względu na obszar występowania – administracyjne, finansowe, fiskalne, informacyjne, makroekonomiczne, prawne, rynkowe, społeczne, techniczne, technologiczne⁸⁴. Bariery wewnętrzne można podzielić ze względu na słabość zarządzania (np. błędy strategii rozwoju, błędy zarządzania operacyjnego, problemy personalne), ograniczenia związane z produkcją (np. stare technologie, maszyny, za małe moce produkcyjne), słabości związane z właścicielami i kadrami przedsiębiorstwa (np. brak wiedzy, umiejętności, kompetencji) czy też problemy lokalowe (np. zła lokalizacja firmy – oddalenie od szlaków komunikacyjnych, brak parkingów, za mała przestrzeń)⁸⁵. Za najważniejsze bariery funkcjonowania firmy uważa się bariery finansowe, które często decydują o jej upadłości⁸⁶.

W 2005 roku M. Matejun przeprowadził badanie⁸⁷ wśród 110 małych i średnich firm z mikroregionu łódzkiego, obejmującego miasto Łódź wraz z powiatem łódzkim-wschodnim, brzezińskim, pabianickim i zgierskim. Dotyczyło ono m.in. identyfikacji barier, jakie zauważają przedsiębiorcy. Wnioski, które warto przytoczyć są następujące:

- bariery zewnętrzne (przede wszystkim prawno-podatkowe) są bardziej dotkliwe dla przedsiębiorców,
- wraz ze wzrostem firmy (rozmiarem zatrudnienia pracowników) rośnie wpływ barier wewnętrznych na funkcjonowanie przedsiębiorstwa.

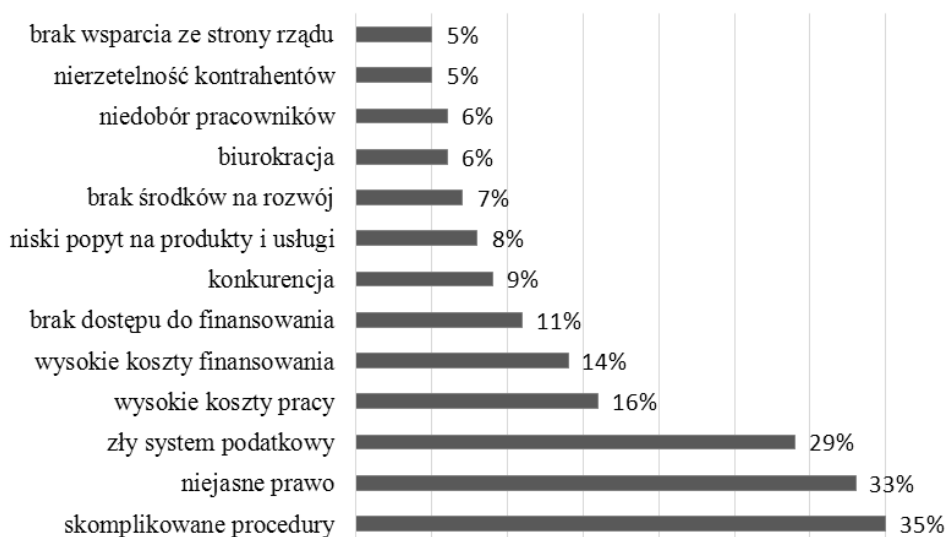
W 2011 roku Pentor przeprowadził dla Europejskiego Funduszu Leasingowego badanie dotyczące sektora MSP. Sprawdzono za pomocą jego, na jakie utrudnienia napotykają przedsiębiorcy. Wyniki przedstawia wykres 1.

⁸⁴ Świeszcak M., *Potencjał*, s. 59.

⁸⁵ Matejun M., *Wewnętrzne bariery*, s. 123-124.

⁸⁶ Więcek-Janka E., *Specyfika cyklu życia przedsiębiorstwa rodzinnego*, „w:” *Zarządzanie przedsiębiorstwem* (red. Skawińska E.), Wydawnictwo Instytutu Inżynierii Zarządzania Politechniki Poznańskiej, Poznań 2007, s. 371.

⁸⁷ Matejun M., *Wewnętrzne bariery*, s. 120-129.

Wykres 1. Bariery w prowadzeniu firmy w 2011 roku

Źródło: *Raport MSP pod lupą, Europejski program modernizacji polskich firm, Europejski Fundusz Leasingowy*, Warszawa, 2011, s. 32.

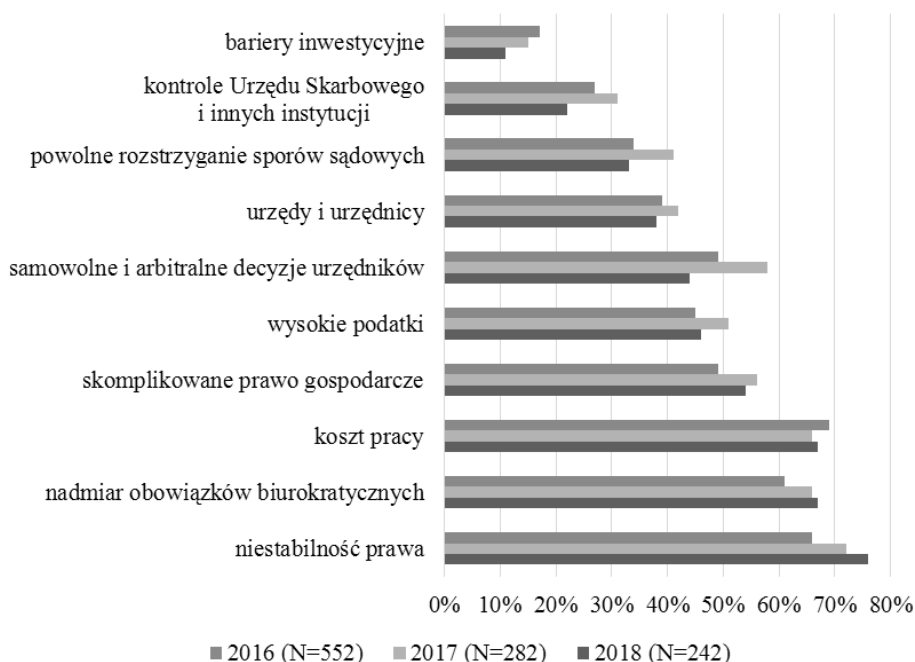
Z wyżej wspomnianego badania wynika, że przedsiębiorcy z sektora MSP największe utrudnienia mają w związku ze:

- skomplikowanymi procedurami (35%),
- niejasnym prawem (33%),
- złym systemem podatkowym (29%).

Pozostałe odpowiedzi z przedstawionej kafeterii uzyskały od 5 do 16% wskazań. Badanie potwierdziło, że najważniejsze bariery dla przedsiębiorców, to bariery zewnętrzne.

W styczniu 2018 roku firma Maison & Partners na zlecenie Związku Przedsiębiorców i Pracodawców przeprowadziła badanie na grupie 242 przedsiębiorców z sektora MSP, które miało zdefiniować m.in. największe bariery prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce. Wyniki porównano z wynikami otrzymanymi w 2016 i 2017 roku. Niezmiennie w ciągu tych trzech lat wśród trzech w pierwszej kolejności najczęściej wymienianych odpowiedzi są: niestabilność prawa, nadmiar obowiązków biurokratycznych i koszt pracy⁸⁸. Wyniki przedstawia wykres 2.

⁸⁸ <https://zpp.net.pl/badanie-zpp-niestabilnosc-prawa-najwiekszym-problemem-prowadzenia-dzialalnosci-gospodarczej-w-polsce/> (dostęp 27.02.2020)

Wykres 2. Bariery w prowadzeniu firmy w 2016, 2017 i 2018 roku

Źródło: <https://zpp.net.pl/badanie-zpp-niestabilnosc-prawa-najwiekszym-problemem-prowadzenia-dzialalnosci-gospodarczej-w-polsce/> (dostęp 27.02.2020)

Polski Instytut Ekonomiczny w marcu 2019 roku opublikował raport z przeprowadzonego badania pt. „Mikrofirmy pod lupą”. Wynika z niego, że trzema kluczowymi barierami rozwojowymi mikrofirm są wysokie podatki i inne obciążenia finansowe, rosnące koszty zatrudnienia pracowników, konkurencja innych krajowych przedsiębiorstw (zobacz wykres 3).

Wykres 3. Kluczowe bariery rozwojowe mikrofirm

Źródło: Nowak J., Wieteska M. (red.), *Mikrofirmy pod lupą*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2019, s. 5

Jak widać w przytoczonych wynikach badań, zarówno w 2005, 2011, 2016, 2017 jak i w 2018 roku najczęściej ograniczeń przedsiębiorcy zauważają w sferze polityki państwa, dotyczącej systemu prawnego i podatkowego (co przejawia się przez skomplikowane procedury i niejasne wytyczne) oraz w wysokich kosztach finansowych (w tym kosztów pracy). Może to hamować rozwój firm jak i powstawanie nowych. Są to bariery zewnętrzne, z tzw. makrootoczenia, których usunięcie nie zależy od przedsiębiorców, a od rządu. Należy zatem stworzyć takie procedury, które będą zachęcać przedsiębiorców do prowadzenia i rozwijania działalności. Kolejne wymieniane bariery (konkurencja czy niski popyt) są barierami sektorowymi⁸⁹. Przedsiębiorcy obawiają się, że nie znajdą rynku zbytu dla swoich produktów czy usług oraz natkną się na nierzetelnych kontrahentów czy konkurencję, co, przy wcześniej wymienionych utrudnieniach zewnętrznych, może prowadzić do likwidacji firmy. Dlatego ważne jest, żeby cały czas kontrolować rynek zbytu, poszukiwać nowych klientów, dbać o rozwój firmy jak i pracowników. Przedsiębiorstwo powinno posiadać strategię rozwoju i być elastyczne co do zastałych warunków, by móc reagować na zaistniałe problemy, je przezwyciężyć i dalej funkcjonować na rynku.

W przytoczonych powyżej badaniach przedsiębiorcy nie wymieniali barier wewnątrz organizacyjnych związanych np. z właścicielem (jego kompetencjami, doświadczeniem, wiedzą), personelem, warunkami pracy czy też siedzibą firmy. Utrudnienia wewnętrzne w porównaniu do makroekonomicznych czy też sektorowych są łatwiejsze do wyeliminowania, gdyż przedsiębiorca sam może im zaradzić.

1.4 Podsumowanie

Można zauważyć brak jednolitej definicji dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, co może utrudniać działanie firm na rynku międzynarodowym. Definicje ewoluują, co jest spowodowane rozwojem przedsiębiorstw oraz gospodarki. Ma na to wpływ również różnorodność czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Zdaniem autorki warto by było spróbować stworzyć jednolitą definicję sektora MSP jak i poszczególnych przedsiębiorstw wchodzących w jego skład. Mogłoby się to przyczynić do prostszego funkcjonowania przedsiębiorstw na rynkach międzynarodowych.

W literaturze panuje zgodność odnośnie do podziału ról sektora MSP na role społeczne i gospodarcze oraz na podziału uwarunkowań na wewnętrzne i zewnętrzne czynniki rozwoju i bariery. Natomiast istnieją różne podejścia do dalszych podziałów. Zdarza się, że to, co dla jednych jest czynnikiem rozwoju, dla innych będzie stanowiło barierę. Ważne jest przekonanie przed-

---

⁸⁹ Lachiewicz S, *Formy*, s.157.

siębiorców do przełamywania napotykanym problemów. Państwo powinno pracować nad systemem prawnym i podatkowym, by stały się one bardziej zrozumiałe i przyjazne dla przedsiębiorcy i zachęcały do nowych inwestycji.

ROZDZIAŁ II

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA MIKRO, MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

2.1 Teorie struktury kapitału

Na przestrzeni lat powstało wiele teorii dotyczących uwarunkowań kształtowania struktur kapitałowych przedsiębiorstw. Podstawowe cztery to:

- teoria substytucji (trade-off theory),
- teoria hierarchii (pecking order theory),
- teoria sygnalizacji (signaling theory),
- teoria wycucia (momentu) rynku (market timing theory)⁹⁰.

Nadal poszukiwana jest jedna uniwersalna teoria dla wszystkich rodzajów firm. Dwie najważniejsze teorie wykluczają się – są to teoria hierarchii źródeł finansowania i substytucji. Różni je m.in. definiowanie rodzajów kapitałów występujących w przedsiębiorstwach – wewnętrzne i zewnętrzne, własne i obce. Według niektórych badaczy (Byoun⁹¹) wspomniane dwie teorie należy rozpatrywać razem, jako uzupełniające się, a nie wybierać jedną z nich by móc określić przyczyny powstawania struktur kapitałowych⁹². Teorie struktury kapitału wciąż ewoluują, dopisywane są do nich nowe czynniki wyboru źródeł finansowania, po to by teorie były jak najbardziej aktualne i nawiązywały do istniejących warunków⁹³.

---

⁹⁰ Miglo A., *Trade-Off, Pecking Order, Signaling, and Market Timing Models*, „w”: *Capital Structure and Corporate Financing Decisions. Theory, Evidence, and Practice* (red. Baker H.K., Martin G.S.), John Wiley & Sons, 2011, s. 171–189.

⁹¹ Byoun S., *How and When Do Firms Adjust Their Capital Structures toward Targets?*, *The Journal of Finance*, 2008, Vol. 63, nr 6, s. 3069.

⁹² Duliniec A., *Wybór źródeł finansowania a optymalna struktura kapitału w przedsiębiorstwie*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 855 Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* nr 74, t. 2, 2015, s. 79.

⁹³ Agarwal Y., *Capital Structure Decisions. Evaluating Risk and Uncertainty*, John Wiley & Sons Singapore 2013.

Teoria hierarchii (kolejności) źródeł finansowania została stworzona przez Donaldsona⁹⁴ w 1961 roku, a następnie rozszerzona przez Myersa i Majfula⁹⁵ w 1984 roku, a ostatecznie opracowana przez Myersa w 1984 roku⁹⁶. Wyróżnia wewnętrzne i zewnętrzne źródła finansowania. Teoria zakłada, że przedsiębiorstwo nie posiada konkretnej struktury posiadanego kapitału, a zamiast tego ma ustaloną kolejność preferencji, co do finansowania. Firmy najpierw korzystają z wewnętrznych sposobów finansowania (głównie z zysku zatrzymanego), a gdy te są niewystarczające, z zewnętrznych, przy czym wolą pozyskać kapitał obcy (np. środki z kredytów, emisji obligacji) niż własny np. z emisji akcji. Argumentowane jest to chęcią korzystania z tańszych źródeł finansowania oraz obawą przed utratą kontroli (spowodowaną np. dzieleniem się udziałami w firmie). Zatem przyrost aktywów przedsiębiorstwo finansuje przede wszystkim zyskiem zatrzymanym oraz zobowiązaniami związanymi z działalnością operacyjną, które nie są oprocentowane (np. zobowiązaniami wobec pracowników czy handlowymi)⁹⁷. Przy podejmowaniu decyzji brana jest pod uwagę sytuacja na rynku oraz aktualna wycena podmiotu.

Model Modiglianiego i Millera⁹⁸ z lat 50. XX wieku stanowi podwaliny teorii substytucji (trade-off, statyczna teoria wyboru). Uwzględniając korzyści i koszt finansowania długiem, ustalone są wskaźnik dźwigni finansowej (pomijający źródło kapitału własnego) i proporcja pomiędzy własnymi i obcymi źródłami kapitałów. Jest to optymalna struktura kapitałowa, która przedstawia minimalny średni ważony koszt kapitału i maksymalną wartość firmy. Można oczekiwać, że rentowne przedsiębiorstwa będą w większym stopniu finansować się długiem. Wskaźnik zadłużenia jest utrzymywany poniżej zalecanej wartości. Małe firmy, w odróżnieniu od dużych, w większym stopniu polegają na aktywach obrotowych. Dla danego przedsiębiorstwa nie ma stałej struktury kapitału. Zmienia się ona w czasie wraz ze zmianami zachodzącymi na rynku jak i w samym przedsiębiorstwie. Wciąż muszą być rozważane korzyści i koszty związane z zadłużeniem się podmiotu, w związ-

⁹⁴ Donaldson G., *Corporate Debt Capacity: A Study of Corporate Debt Policy and the Determinants of Corporate Debt Capacity*, Division of Research, Harvard Graduate School of Business Administration, Boston 1961.

⁹⁵ Myers, S.C., Majful N.S., *Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have*, *Journal of Financial Economics* vol. 13, no. 2, 1984, s. 187–222.

⁹⁶ Myers S.C., *The Capital Structure Puzzle*, *Journal of Finance*, vol. 39, no. 3, 1984, s. 575–592, www.nber.org/papers/w1393.pdf (dostęp 10.07.2016).

⁹⁷ Daszyńska-Żygadło K., Marszałek J., *Analiza zapotrzebowania na kapitał i luki finansowania MSP*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 855 Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* nr 74, t. 2, 2015, s. 273.

⁹⁸ Modigliani F., Miller M.H., *The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment*, *American Economic Review* vol. 48, no. 3, 1958, s. 261–297.

ku z czym powstała dynamiczna teoria substytucji, zakładająca dążenie do docelowej struktury kapitału⁹⁹. Struktura kapitału może być też rozumiana jako podział kapitału stałego na kapitał własny i zobowiązania długoterminowe¹⁰⁰. Kapitał krótkoterminowy ulega ciągłym zmianom, zatem o strukturze kapitału nie może on decydować¹⁰¹. Ważnym czynnikiem ukazującym przewagę kapitału obcego nad własnym są korzyści podatkowe. Jednak w przypadku mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, które mogą korzystać z różnych form opodatkowania, czynnik ten może nie odgrywać ważnej roli, gdyż może w ogóle nie wystąpić. Dodatkowo firmy z sektora MSP mogą nie chcieć się zadłużać, bo są bardziej narażone niż duże przedsiębiorstwa na wyższe ryzyko i koszty bankructwa¹⁰².

Brealey i Myers uznali za strukturę kapitału strukturę wyemitowanych przez przedsiębiorstwo papierów wartościowych podzielonych na dłużne i właścicielskie. Emisja akcji ma za zadanie zwiększanie kapitału własnego¹⁰³.

Teoria sygnalizacji (signaling theory) jest powiązana z teorią hierarchii poprzez występowanie polityki dywidend. Dywidendy są wypłacane, aby potwierdzić dobrą kondycję firmy. Dodatkowo w ramach tej teorii zakłada się, że należy zwiększać poziom zadłużenia, co ma mieć pozytywny wydźwięk - sygnalizować spodziewane w przyszłości wysokie zyski. Natomiast emisja akcji jest odbierana negatywnie¹⁰⁴.

Teoria wycucia (momentu) rynku (market timing theory) mówi o tym, że emisja akcji, a tym samym struktura kapitału jest uzależniona od zaistniałej sytuacji na rynku kapitałowym¹⁰⁵.

Analizując teorie struktury kapitału można stwierdzić, że nie ma idealnej kombinacji źródeł finansowania dla wszystkich przedsiębiorstw. Jest to spowodowane m.in. różnymi strategiami przyjmowanymi przez firmy czy też przyjętą formą organizacyjno-prawną. Korzystanie z różnych form finansowania

⁹⁹ Leary M.T., Roberts M.R., *Do Firms Rebalance Their Capital Structure?*, Journal of Finance, vol. 60, no. 6, 2005, s. 2575–2619.

¹⁰⁰ Helfert E. A., *Techniques of Financial Analysis. A Practical Guide to Managing and Measuring Business Performance*, Irvin, Burr ridge, 1994, s. 482–483.

¹⁰¹ Downes J., Goldman J. E., *Dictionary of Finance and Investment Terms*, Barron's Educational Series Inc. Hauppauge, 1991, s. 60.

¹⁰² Prędkiewicz K., Prędkiewicz P., *Wybrane determinanty struktury kapitału mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 802 Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 65, 2014 s. 831.

¹⁰³ Brealey R. A., Myers S., *Principles of Corporate Finance*, McGraw-Hill, New York 1991, s. 397.

¹⁰⁴ Wilimowska Z., Wilimowski M., *Wpływ czynników mikroekonomicznych na zarządzanie strukturą kapitałową polskich przedsiębiorstw*, „w:” Komputerowo zintegrowane zarządzanie. Tom 2 (red. Knosala R.). Oficyna Wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją, Opole 2010, s. 638.

¹⁰⁵ Błach J., *Ewolucja teorii struktury kapitału*, Finanse: czasopismo Komitetu Nauk o Finansach PAN nr 1, Warszawa 2009, s. 103.

wania stwarza szansę wyboru najkorzystniejszej struktury dla danej firmy (ze względu na koszt czy dostępność środków)¹⁰⁶.

Do sprawdzania poprawności struktury kapitałowej przedsiębiorstwa służą reguły poziomej struktury kapitałowo-majątkowej (złota reguła finansowania, złota reguła bilansowa)¹⁰⁷.

Złota reguła finansowania zakłada, że kapitały własne pokrywają kapitały obce w stosunku 1:1 do 1:2¹⁰⁸. Ma to na celu zapewnienie płynności finansowej i niezależności przedsiębiorstwa oraz stanowienie gwarancji dla wierzycieli¹⁰⁹.

Złota reguła bilansowa wymaga, by majątek trwały był finansowany kapitałem własnym. Wartość liczonego wskaźnika powinna być zawarta w przedziale od 0,5 do 1, przy czym pożądana wartość powinna być jak najbliższa jedności. Świadczy to o stabilności finansowej przedsiębiorstwa i jego niezależności oraz ogranicza utratę płynności finansowej i ryzyko z nią związane¹¹⁰. Dopuszczane jest też, żeby aktywa stałe były finansowane kapitałem stałym (czyli kapitałem własnym i obcym długoterminowym)¹¹¹. Celem stosowania tej reguły jest utrzymanie przez przedsiębiorstwo długoterminowej płynności finansowej¹¹².

Wśród czynników, które wpływają na kształtowanie się struktury kapitału wymieniamy:

- wewnętrzne – dotyczące przedsiębiorstwa – np. wielkość i potencjał wzrostu przedsiębiorstwa, strukturę aktywów (materialnych i niematerialnych), ryzyko działalności, rentowność, dążenie do zachowania elastyczności finansowej,
- zewnętrzne – ogólnorynkowe – np. inflacja, wysokość i struktura podatków, tempo wzrostu gospodarczego, poziom rozwoju rynku kapitałowego i bankowego¹¹³.

Najważniejsze czynniki wewnętrzne to:

- dźwignia finansowa (pozytywny efekt występuje, gdy rentowność wszystkich kapitałów jest wyższa niż stopa odsetek płaconych od kapitału obcego¹¹⁴),

¹⁰⁶ Różański J., *Inwestycje*, s. 71.

¹⁰⁷ Bielawska A., *Podstawy finansów przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu, Szczecin, 2001, s. 236.

¹⁰⁸ Borowiecki R., *Zarządzanie kapitałem trwałym w przedsiębiorstwie*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Wydawnictwo Secesja, Kraków 1993, s. 35.

¹⁰⁹ Matejun M., Szymańska K., *Finansowanie i wspomaganie rozwoju firm sektora MSP, „w:” Zarządzanie małą i średnią firmą w teorii i w ćwiczeniach* (red. Matejun M.), Difin, Warszawa 2012, s. 213.

¹¹⁰ Dębski W., *Teoretyczne i praktyczne aspekty zarządzania finansami przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2005, s. 54.

¹¹¹ Sierpińska M., Jachna T., *Metody podejmowania decyzji finansowych. Analiza przykładów i przypadków*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2007, s. 68.

¹¹² Matejun M., Szymańska K., *Finansowanie*, s. 213.

¹¹³ Dulinić A., *Wybór źródeł*, s. 76.

- zmienność zysku,
- nieodsetkowe tarcze podatkowe,
- perspektywy rozwoju przedsiębiorstwa,
- unikatowość produkcji,
- rentowność przedsiębiorstwa,
- wielkość przedsiębiorstwa¹¹⁵,
- forma organizacyjno-prawna firmy,
- sytuacja finansowa firmy¹¹⁶.

Do najważniejszych czynników zewnętrznych (makrootoczenia) zaliczamy:

- dostępność i koszt kapitału,
- stan gospodarki danego kraju,
- poszczególne segmenty takie jak: otoczenie polityczne, technologiczne, makroekonomiczne, demograficzne, społeczne,
- uwarunkowania prawne i podatkowe¹¹⁷.

Analizując literaturę oraz badania światowe nie można określić jednoznacznie czynników, jakimi kierują się firmy przy wyborze źródeł finansowania¹¹⁸. Ze względu na łatwiejszy dostęp do wewnętrznych źródeł finansowania oraz niechęć do uzależniania się od innych podmiotów, w przypadku wyboru sposobu pozyskiwania kapitału w przedsiębiorstwach z sektora MSP wydaje się zasadne zastosowanie teorii hierarchii źródeł finansowania według S. Myersa. Firmy najpierw korzystają z własnych środków wewnętrznych, a dopiero w przypadku ich za małej ilości, będą używać środków zewnętrznych. W ramach tych form finansowania chętniej skorzystają z takich, które jak najmniej będą uzależniać spółki od właściciela kapitału obcego. Pomijając kwestię formy organizacyjno-prawnej firmy, inwestorzy wybierając obce źródło finansowania inwestycji kierują się na pierwszym miejscu kosztem pozyskania kapitału i tym, w jaki sposób wpłynie to na ryzyko przedsiębiorstwa¹¹⁹.

---

¹¹⁴ Luczaj J., *Finansowania własne*, „w:” Źródła finansowania działalności a sprawność przedsiębiorstw działających w Polsce, Ostrowska D. (red.), Difin, Warszawa, 2014, s. 79.

¹¹⁵ Titman S., Wessels R., *The Determinants of Capital Structure Choice*, Journal of Finance, 1988 no. 43

¹¹⁶ Duliniec A., *Najnowsze nurty w teorii struktury kapitału w przedsiębiorstwie*, „w:” Zarządzanie finansami. Współczesne tendencje w teorii i praktyce (red. Zarzecki D.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2000, s. 502.

¹¹⁷ Grzywacz J., *Czynniki wpływające na strukturę kapitału w przedsiębiorstwie*, „w:” Nauki Ekonomiczne tom XVI, (red. Grzywacz J., Kowalski S.), Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku, Płock 2012, s. 7-20.

¹¹⁸ Duliniec A., *Wybór źródeł*, s. 81.

¹¹⁹ Bielawska A., *Samofinansowanie*, s. 13.

2.2 Rodzaje źródeł finansowania oraz korzystanie z nich przez firmy z sektora MSP

Właściciele firm, aby rozwijać swoją działalność czy też funkcjonować na rynku, muszą podejmować decyzje inwestycyjne oraz finansowe. Dotyczą one zarówno wykorzystania kapitałów jak i ich pozyskania¹²⁰. Podstawowym celem decyzji finansowych jest zapewnienie zdolności firmy do terminowego opłacania zobowiązań bieżących, czyli utrzymanie płynności finansowej¹²¹. Przedsiębiorstwa mogą swoją działalność finansować z różnych źródeł. Liczne formy finansowania skierowane są do różnych rodzajów firm i uwzględniają ich specyfikę (np. wielkość firmy, branżę, formę prawną, indywidualne preferencje i możliwości).

Biorąc pod uwagę różne kryteria, źródła finansowania można podzielić ze względu na:

- rodzaj własności – kapitał własny (bezzwrotny, znajdujący się w bezterminowej dyspozycji firmy) i obcy (zwrotny),
- źródła pochodzenia kapitału – wewnętrzne (powstały w ramach przedsiębiorstwa¹²²) i zewnętrzne,
- powód finansowania – pierwotne, bieżącej działalności, związane z inwestycjami¹²³,
- długość okresu dysponowania pieniędzmi – krótko i długoterminowe (w literaturze można spotkać się z wyróżnieniem środków średnio-terminowych).

Jednak podstawowe kryterium podziału to kryterium własnościowe (dzielące kapitały na własne i obce). W zależności od rodzaju przedsiębiorstwa kapitał własny nazywany jest podstawowym, rezerwowym bądź zapasowym. Kapitały własne można podzielić na powierzone (wniesione przez założycieli firmy) oraz samofinansowania (pochodzą z gromadzenia zysku)¹²⁴.

Istnieje pogląd, że kapitał własny charakteryzuje się tym, że korzystanie z niego jest droższe od korzystania z kapitałów obcych, co jest spowodowane m.in. kwestiami obliczania podatku (np. kapitał obcy można uwzględnić w koszcie działalności, tzn. odsetki od kredytu mogą pomniejszyć podstawę opodatkowania, mamy tu do czynienia z tzw. tarczą podatkową). Często jest

¹²⁰ Czekaj J., Dresler Z., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw. Podstawy teorii*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 14.

¹²¹ Duliniec A., *Determinanty polityki finansowej przedsiębiorstwa*, „eFinanse” finansowy kwartalnik internetowy, nr 1, 2005, s. 2 (<https://e-finance.com/archives/?number=1&id=298>, dostęp 20.03.2020).

¹²² Łuczka T., *Kapitał jako przedmiot gospodarki finansowej małego i średniego przedsiębiorstwa prywatnego*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań, 1997, s. 126.

¹²³ Kaczmarek T., *Finanse przedsiębiorstw: teoria i praktyka*, Wolters Kluwer, 2014, s. 99.

¹²⁴ Duraj J., *Podstawy*, s. 197

on bezterminowy i nieoprocentowany¹²⁵. Uważany jest za najbardziej stabilne źródło finansowania działalności przedsiębiorstwa i powinno się go uważać za podstawowe źródło¹²⁶.

Kapitały własne i obce posiadają cechy, które przedstawia tabela 7.

Tabela 7. Cechy charakterystyczne kapitałów własnych i obcych

Cechy kapitałów	Kapitały własne	Kapitały obce
Okres zwrotu	Kapitał jest powierzony firmie przez właścicieli bezterminowo	Kapitał jest powierzony firmie przez wierzycieli na ściśle określony czas
Płatności	Dywidendy są wypłacalne akcjonariuszom w zależności od możliwości finansowych firmy (wypracowanego zysku netto)	Bieżące odsetki (oprocentowanie) oraz spłaty kapitału są wypłacane wierzycielom zgodnie z umową (sztywne płatności)
Opodatkowanie	Wypłacane dywidendy nie stanowią dla przedsiębiorstwa kosztów uzyskania przychodów (nie zmniejszają podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym)	Odsetki od kapitałów obcych są kosztami uzyskania przychodów (zmniejszają podstawę opodatkowania podatkiem dochodowym)
Kontrola zarządu	Właściciele mają prawo głosu w najważniejszych sprawach firmy	Wierzyciele kontrolują firmę tylko w zakresie wynikającym z umowy
Ryzyko bankructwa	Niewypłacenie dywidend nie może być przyczyną postawienia firmy w stan upadłości	Zaniechanie obsługi wierzycieli (niepłacenie odsetek i rat kapitałowych) może być podstawą ogłoszenia upadłości firmy (bankructwa)

Źródło: Duliniec A., *Struktura i koszt kapitału w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 31.

Kapitał własny pełni funkcję:

- gwaranta spłaty zobowiązań i utrzymania równowagi finansowej. Dlatego ilość kapitałów obcych nie powinna być większa niż 50% ogółu finansowania,
- podstawy ekonomicznej i samodzielności prawnej właściciela – korzystanie z kapitału obcego może powodować ograniczenie lub utratę samodzielności przedsiębiorcy,
- podstawy wiarygodności kredytowej,
- pomiarową w przypadku podziału dywidend,
- założycielską¹²⁷.

Podczas kryzysów gospodarczych można zauważyć wzrost znaczenia finansowania wewnętrznego przedsiębiorstw, natomiast podczas wzrostu

¹²⁵ Janasz K., *Zarządzanie kapitałem w przedsiębiorstwie*, Difin, Warszawa 2007, s. 94.

¹²⁶ Różański J., *Inwestycje*, s. 67.

¹²⁷ Safin K., *Zarządzanie*, s. 128-129.

gospodarczego kapitał zewnętrzny zyskuje na znaczeniu. Taka zależność jest spowodowana chęcią szybkiego rozwoju działalności podczas ekspansji gospodarczej, natomiast w trakcie kryzysu przedsiębiorcy zachowują się ostrożniej, bojąc się narazić na duże ryzyko¹²⁸.

W ramach kryterium własnościowego można dokonywać kolejnych podziałów – w kapitałach własnych wyróżnia się finansowanie wewnętrzne oraz zewnętrzne, a obcych – zewnętrzne¹²⁹ (tabela 8). Finansowanie własne wewnętrzne występuje, gdy wzrasta ilość kapitałów bez pozyskiwania środków z zewnątrz. Z finansowaniem własnym zewnętrznym mamy do czynienia, gdy przedsiębiorstwu udostępniane są środki (pochodzące np. z rynku kapitałowo-pieniężnego) często na czas nieograniczony (np. poprzez emisję akcji)¹³⁰. Źródła finansowania obcego zaliczamy do finansowania zewnętrznego.

Tabela 8. Źródła finansowania przedsiębiorstw

Finansowanie własne		Finansowanie obce - zewnętrzne
wewnętrzne	zewnętrzne	
• amortyzacja • nadwyżka finansowa • środki ze sprzedaży aktywów • wkład właścicieli • zysk netto	• Anioły Biznesu • dopłaty wspólników • emisja akcji/zwiększenie udziałów • fundusze venture capital	• dotacje i subwencje • emisja obligacji • faktoring • forfaiting • franchising • kredyty • leasing • poręczenia kredytowe • pożyczki • środki z funduszy pomocowych (np. z Unii Europejskiej)
		Mezzanine ¹³¹

Źródło: opracowanie własne (por. praca zbiorowa pod red. Szyszko J., Szczepański J., *Finanse przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2003, s. 67).

Jak można wywnioskować z tabeli 8, źródeł finansowania jest wiele, jednakże nie wszystkie powodują dopływ środków finansowych, ale np. poprzez wydłużenie terminów płatności wpływają w sposób pośredni na przepływy pieniężne (np. kredyt kupiecki), czy też obniżając koszty działalności, powodują wzrost ilości wolnych środków pieniężnych (np. franczyza). Z teoretycznego punktu widzenia MSP mogą korzystać ze wszystkich wymienionych źródeł finansowania, jednak w praktyce tak się nie dzieje, gdyż jest to

¹²⁸ Różański J., *Inwestycje*, s. 65.

¹²⁹ Bień W., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2000, s. 157-158.

¹³⁰ Łuczaj J., *Finansowania*, s. 81-82.

¹³¹ Mezzanine jest hybrydowym źródłem finansowania, wykazującym cechy finansowania własnego i obcego.

uzależnione od wielkości podmiotu, formy organizacyjno-prawnej, prowadzonej działalności, informacji o dostępności produktów finansowych, jak i indywidualnych możliwości np. generowania nadwyżki finansowej¹³².

W przypadku finansowania wewnętrznego można powiedzieć o dużej elastyczności związanej z jego wykorzystaniem, gdyż można kapitał ten pozostawić bądź wycofać (za wyjątkiem sytuacji, gdy następuje zmiana udziałowców i należy go podzielić) i jest on wolny od zobowiązań. Dzięki stosowaniu kapitału zewnętrznego pojawia się efekt dźwigni finansowej, co powoduje wzrost efektywności wykorzystania kapitału własnego¹³³. Kapitały obce mogą powodować szybszy rozwój przedsiębiorstwa. Jednak ich znaczna przewaga nad kapitałem własnym może być niebezpieczna przy niedostatecznym poziomie zysków¹³⁴.

Można spotkać się także z podziałem źródeł finansowania ze względu na moment postawienia ich do dyspozycji. Wyróżniamy źródła pierwotne, wtórne i quasi-wtórne. Pierwotność oznacza pojawienie się środków z danego źródła po raz pierwszy w jego strukturze majątkowej¹³⁵. Finansowaniem pierwotnym nazwiemy źródła finansowania zewnętrznego, natomiast finansowaniem wtórnym - wewnętrzne źródła¹³⁶. Podział według podanego kryterium przedstawia tabela 9.

Tabela 9. Podział źródeł finansowania ze względu na moment pojawienia się ich do dyspozycji przedsiębiorstwa

	Rodzaj źródła finansowania		
	pierwotne	wtórne	quasi-wtórne
Przykłady	• dłużne papiery wartościowe, • dopłata do kapitału własnego, • emisja akcji, • kredyty, • leasing finansowy, • pożyczki, • wpłaty na kapitał zapasowy, • zobowiązania wobec dostawców	• amortyzacja, • faktoring, • forfaiting, • leasing operacyjny, • rezerwy, • sprzedaż składników majątku, • zysk netto	• dotacje i subwencje, • środki z funduszy pomocowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Jędrasek S., *Struktura*, s. 204.

¹³² Kaplan S., Stromberg P., *Financial contracting theory meets the real world: An empirical analysis of venture capital contracts*, Review of Economic Studies, 2003, no. 70 (2), s. 281-315.

¹³³ Różański J., *Inwestycje*, s. 67.

¹³⁴ Tamże, s. 73.

¹³⁵ Jędrasek S., *Struktura kapitału a źródła finansowania – problematyka definiowania pojęć*, „w:” Czwarte warsztaty młodych ekonomistów (i nie tylko), Wyższa Szkoła Handlowa im. Bolesława Markowskiego w Kielcach, Kielce, 16.09.2010, s. 204 https://liquidityandworkingcapitaladvancesjournal.files.wordpress.com/2013/02/publikacja_warsztaty2010.pdf (dostęp 22.08.2017).

¹³⁶ Różański J., *Inwestycje*, s. 64-65.

Pierwotne źródła to takie, których pojawienie się w przedsiębiorstwie powoduje wzrost sumy bilansowej oraz ma bezpośrednie odwzorowanie w strukturze kapitałowej. Wtórne źródła mogą powodować zarówno spadek jak i wzrost sumy bilansowej oraz mogą nie wywoływać zmian. Mogą pośrednio wpływać na strukturę kapitałową firmy. Pojawiają się przy przekształceniach majątkowo-kapitałowych. Źródła quasi-wtórne mają cechy dwóch pierwszych grup¹³⁷. W przypadku opisanego podziału źródeł finansowania, nie dzielimy ich na własne i obce, a jedynie na takie, które pojawiają się pierwszy raz bądź są odzyskiwane.

Dalej zostaną opisane poszczególne źródła finansowania.

Nadwyżka finansowa, amortyzacja, zysk netto, środki ze sprzedaży aktywów

Nadwyżka finansowa składa się z zysku netto oraz odpisów amortyzacyjnych¹³⁸. Odpisy amortyzacyjne (amortyzacja) polegają na umarzaniu kosztów środków trwałych jak i wartości niematerialnych i prawnych. Proces ten jest rozłożony w czasie.

Zysk netto jest wynikiem nadwyżki ekonomicznej, która powstaje w wyniku sprzedaży dóbr po cenie wyższej niż poniesione koszty¹³⁹. Uważany jest za podstawowe źródło finansowania wszelkiej działalności przedsiębiorstw¹⁴⁰. Wyliczany jest na podstawie różnicy pomiędzy zyskiem brutto i zapłaconymi podatkami¹⁴¹.

Zysk zatrzymany stanowi różnicę pomiędzy zyskiem netto a wypłaconymi dywidendami. Jest on najczęściej wykorzystywaną formą finansowania inwestycji, która nie powoduje wzrostu zadłużenia firmy. Uzależnia to jednak rozwój podmiotu od jego bieżącej dochodowości, co może ograniczać możliwości firmy¹⁴².

Kolejnym źródłem finansowania przedsiębiorstwa są środki powstające z przekształcania majątku – np. ze sprzedaży aktywów – rotacja majątku obrotowego lub sprzedaż zbędnego majątku trwałego.

---

¹³⁷ Jędrasek S., *Struktura*, s. 203-204.

¹³⁸ Strużycki M., *Zarządzanie*, s. 232.

¹³⁹ Janik W., Paździor A., *Zarządzanie finansowe w przedsiębiorstwie*, Politechnika Lubelska 2011, s. 23-24.

¹⁴⁰ Grzywacz J., *Kapitał w przedsiębiorstwie i jego struktura*, SGH, Warszawa 2012, s. 24.

¹⁴¹ Zarębski S., *Rola finansowania wewnętrznego działalności gospodarczej przedsiębiorstwa*, „w:” Nowoczesne zarządzanie finansami przedsiębiorstwa (red. Bielawska A.), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 148.

¹⁴² Różański J., *Dezinwestycje jako źródło finansowania przedsiębiorstwa*, *Przedsiębiorstwo na rynku kapitałowym* (red. Duraj J.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2002, s. 227-233.

Wkład właścicielski, dopłaty wspólników

Wkład właścicielski jak i dopłaty wspólników powiększają majątek firmy bez wzrostu jego zobowiązań. Może to powodować wzrost bezpieczeństwa przedsiębiorstwa oraz stwarzanie możliwości rozwoju firmy. W zależności od formy organizacyjno-prawnej, te źródła finansowania mogą przyjmować różną nazwę – np. aport, wpłaty za akcje, wkłady, udziały¹⁴³.

Fundusze venture capital

Fundusze venture capital są przeznaczone przede wszystkim dla szybko rozwijających się małych i średnich przedsiębiorstw, które nie są notowane na giełdzie papierów wartościowych. Ich źródłem są fundusze inwestycyjne, anioły biznesu oraz duże przedsiębiorstwa działające jako inwestorzy. Inwestycja jest określona w czasie – ma charakter średnio lub długookresowy (zazwyczaj od 2 do 5 lat)¹⁴⁴ i polega na nabyciu przez inwestora zewnętrznego akcji lub udziałów przedsiębiorstwa. Jednak inwestor ten nie staje się typowym współwłaścicielem, gdyż nie zarządza a staje się członkiem rady nadzorczej¹⁴⁵.

Fundusze venture capital finansują zakładanie przedsiębiorstwa lub jego działalność w pierwszej fazie rozwoju¹⁴⁶. Zazwyczaj finansowana jest z nich inwestycja z obszaru nowych technologii i innowacji, która powinna zakończyć się w ciągu 3-6 lat od jej rozpoczęcia. Przedsiębiorcy muszą udzielać pełnej informacji o swojej firmie (w tym o zaistniałych zdarzeniach) funduszom venture capital. Menadżerowie funduszu monitorują sektor gospodarki, w którym działa wspierane przedsiębiorstwo oraz udzielają mu wszelkiego wsparcia¹⁴⁷.

Anioły biznesu

Aniołami biznesu (inaczej inwestorzy prywatni, indywidualni, nieformalni) nazywa się osoby fizyczne, które za pomocą osobistych środków finansowych, angażowanych we wczesne fazy ryzykownych projektów, realizują inwestycje venture capital. Zdarza się, że jedną inwestycję wspiera kilku aniołów biznesu, tworząc tzw. sieć aniołów biznesu. Inwestorów z młodymi

¹⁴³ Ickiewicz J., *Pozyskiwanie, koszt i struktura kapitału w przedsiębiorstwach*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa, 2001, s. 31.

¹⁴⁴ Waniak-Michalak H., *Wsparcie małych i średnich przedsiębiorstw przez organizacje niedziałające dla zysku*, Difin, Warszawa 2015, s. 91.

¹⁴⁵ Głodek P., Pietras P., *Źródła finansowania dla komercjalizacji technologii i wiedzy*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Łódź 2011, s. 39.

¹⁴⁶ Bielawska A., *Kapitał prywatny w finansowaniu małych innowacyjnych przedsiębiorstw*, „w:” Rynek finansowy. Szanse i zagrożenia rozwoju. Tom II, (red. Karpuś P., Węclawski J.), Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005, s. 313.

¹⁴⁷ Jeżak J., Sałata R., *Fundusze venture capital jako akcelerator rozwoju firmy – przykłady z polskiej praktyki*, „w:” Rynek finansowy. Szanse i zagrożenia rozwoju. Tom II, (red. Karpuś P., Węclawski J.), Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005, s. 324-327.

przedsiębiorstwami łączy wyłącznie interes ekonomiczny. Aniołowie biznesu działają zazwyczaj na rynku lokalnym, często utrzymując bezpośredni kontakt z przedsiębiorcą. Tworzone są też tzw. sieci aniołów biznesu, by ułatwić nawiązanie współpracy z inwestorami¹⁴⁸.

Aniołowie biznesu nie tylko dostarczają przedsiębiorstwu potrzebnych funduszy, ale dzielą się też z nim swoim know-how - wiedzą i doświadczeniem¹⁴⁹.

Emisja akcji

Akcje są udziałowymi papierami wartościowymi. Wraz z wahaniami wielkości zysku danej spółki dochód wynikający z posiadania akcji jest zmienny. Akcje dzielimy na zwykłe i uprzywilejowane (uprzywilejowanie dotyczy np. ilości posiadanych głosów na walnym zgromadzeniu akcjonariuszy czy też pierwszeństwa w nabywaniu nowych akcji lub wypłaty dywidendy)¹⁵⁰. Akcjonariusz wraz z nabyciem akcji danego przedsiębiorstwa, staje się udziałowcem w kapitale spółki¹⁵¹.

Emisja akcji jest traktowana jako alternatywne źródło finansowania w stosunku do kredytów bankowych, gdyż kredyt łatwiej pozyskać na stabilnych warunkach. Natomiast z emisją akcji wiąże się duże ryzyko i nieprzewidywalność zachowań akcjonariuszy na rynku¹⁵². Aby móc emitować akcje przedsiębiorstwo musi mieć formę spółki akcyjnej.

Rynek NewConnect (tzw. rynek alternatywny) jest miejscem obrotu akcjami przeznaczonym dla młodych, rozwijających się przedsiębiorstw z sektora MSP¹⁵³. NewConnect w odróżnieniu od rynku głównego Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie, jest bardziej liberalny (obowiązują na nim uproszczone procedury dopuszczeniowe, niższy koszt debiutu i notowań, mniejsze obowiązki informacyjne spółek)¹⁵⁴.

W roku rozpoczęcia działalności Rynku NewConnect (2007 r.) odnotowano 24 emitentów, na koniec 2019 roku było ich 375¹⁵⁵ (wykres 4).

¹⁴⁸ Głodek P., Matusiak K., *Anioły biznesu*, „w:” Innowacje i transfer technologii – słownik pojęć (red. Matusiak K.), Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2011, s. 17-19.

¹⁴⁹ Bielawska A., *Kapitał*, s. 315.

¹⁵⁰ Czekaj J., Dresler Z., *Zarządzanie*, s. 177.

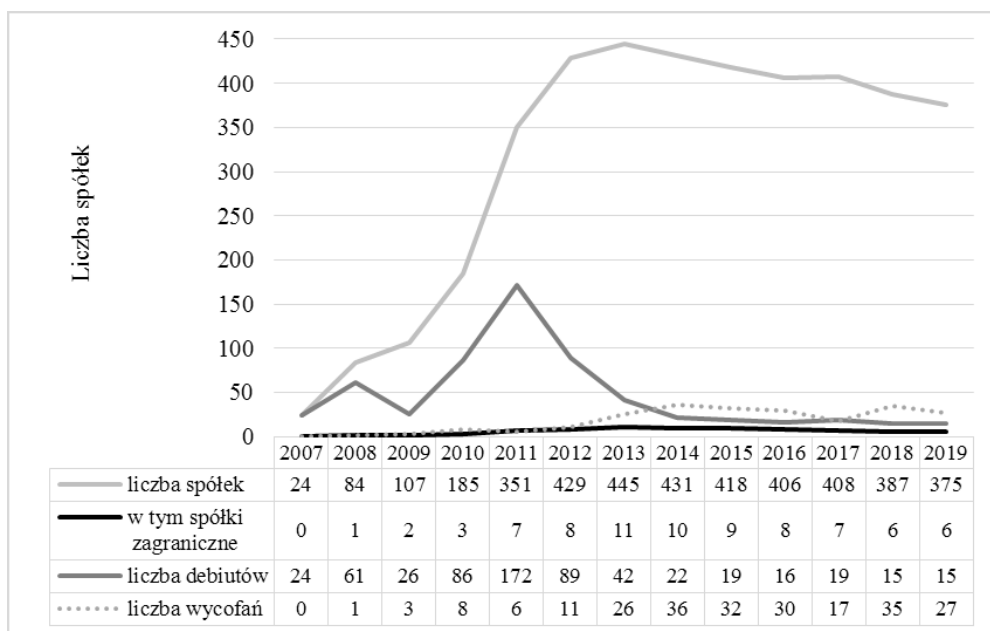
¹⁵¹ Maścianiec-Kordela D., *Papiery wartościowe jako instrumenty pozyskiwania kapitału*, „w:” Nowoczesne zarządzanie finansami przedsiębiorstwa (red. Bielawska A.), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 127.

¹⁵² Różański J., *Inwestycje*, s. 69.

¹⁵³ Lewandowska L., *NewConnect an alternative platform for a new innovative companies*, COMPARATIVE ECONOMIC RESEARCH, 2010, Volume 13 Issue 1/2, s. 67.

¹⁵⁴ Mikołajczyk B., Kurczewska A. (2010), *Rynek NewConnect w Polsce na tle innych rynków alternatywnych w Europie*, Finansowy Kwartalnik Internetowy „e-Finanse”, vol. 6, nr 3, s. 65.

¹⁵⁵ https://newconnect.pl/pub/NEWCONNECT/statystyki/statystyki_roczne/2019_NC.pdf (dostęp 27.02.2020).

Wykres 4. Liczba spółek notowanych na rynku NewConnect w latach 2007-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie Biuletynów Statystycznych NewConnect z lat 2007-2019.

Od 2013 roku spada liczba spółek notowanych na NewConnect. Od 2011 roku spada liczba debiutów. Od 2013 r. zmniejsza się liczba spółek zagranicznych, przy czym od 2018 roku stan jest taki sam. Od 2014 do 2017 roku coraz mniej spółek wycofywało się z tego rynku giełdowego. W 2018 r. dwa razy więcej spółek niż w 2017 r. wycofało się z NewConnect, następnie liczba tych spółek zaczęła maleć. Analizując te dane można dopatrywać się stabilizacji liczby spółek na rynku NewConnect.

Kredyt

„Kredyt bankowy jest to pożyczanie przez bank ubiegającemu się o kredyt klientowi określonej kwoty pieniężnej lub przejęcie jego zobowiązań na ustalony w umowie cel i czas, pod warunkiem zwrotu oraz zapłacenia oprocentowania i prowizji”¹⁵⁶. Kredytem nazwiemy też „stosunek ekonomiczny wynikający ze świadczenia przez jedną stronę (wierzyciela) na rzecz drugiej strony (dłużnika) określonej wartości w towarze lub pieniądzu, na warunkach zwrotu równowartości w późniejszym terminie”¹⁵⁷. Jego wielkość jest uzależniona m.in. od zdolności kredytowej przedsiębiorstwa (możliwości spłat z wyniku na działalności operacyjnej, rat kredytu wraz z odsetkami).

¹⁵⁶ Wilimowska Z., Wilimowski M., Zarządzanie finansami, TNOiK, Bydgoszcz 1998, s. 164.

¹⁵⁷ Duraj J., *Podstawy*, s. 199.

Kredyt jest najczęściej występującym produktem finansowym w ofercie banków, będącym dodatkowym źródłem finansowania dla firm. Może różnić się ze względu na:

- kredytobiorcę – osoby prawne i osoby fizyczne,
- okres kredytowania – kredyty krótko, średnio i długoterminowe,
- metodę/formę udzielenia – w rachunku bieżącym lub kredytowym,
- cel/przedmiot kredytu – np. obrotowe, inwestycyjne,
- sposób spłaty – raty malejące, raty stałe, kredyt z ratą balonową,
- walutę,
- formę zabezpieczenia.

W przypadku firm banki udzielają kredytów obrotowych (przeznaczonych na bieżące potrzeby – np. zakup materiałów; może funkcjonować jako kredyt w rachunku bieżącym lub kredytowym) i inwestycyjnych (np. na zakup środków trwałych, restrukturyzację, modernizację).

Posiadanie zysku, kapitałów własnych i obcych, wielkość przedsiębiorstwa czy branża mają wpływ na pozyskiwanie kredytów. Mniejsze firmy czy też takie, które posiadają głównie kapitały obce, uważane są za ryzykowne i kredyty udzielane są im na gorszych warunkach niż w przypadku dużych przedsiębiorstw¹⁵⁸; w literaturze zwraca się również uwagę, że banki podczas rozpatrywania wniosku kredytowego nie uwzględniają specyfiki innowacyjnej MSP, a takie właśnie (prowadzące działalność innowacyjną) podmioty potrzebują szczególnego wsparcia finansowego¹⁵⁹.

Kredyt bankowy stanowi podstawowe źródło finansowania (zaraz po kapitale własnym) rozwoju i działalności MSP¹⁶⁰.

Kredyt kupiecki

Na co dzień można spotkać się z pojęciem kredytu kupieckiego (inaczej handlowego), który może występować w dwóch formach – jako kredyt:

- dostawcy – udzielany przez producenta lub dostawcę dóbr i usług poprzez odroczenie terminu płatności,
- odbiorcy – powstaje, gdy klient dokonuje przedpłaty za dane dobro, zanim zostanie ono wyprodukowane¹⁶¹.

Nazwa „kredyt” jest nazwą umowną, gdyż nie jest to kredyt w znaczeniu takim, jaki został omówiony wyżej. Jest to automatycznie powstające zobo-

¹⁵⁸ Różański J., *Inwestycje*, s. 72.

¹⁵⁹ Marszałek J., Starzyńska D., *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw regionu łódzkiego – wyniki badań empirycznych*, „w:” Współpraca nauki i biznesu jako czynnik wzmacniający innowacyjność regionu łódzkiego (red. Różański J.), Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2013, s. 73.

¹⁶⁰ Bielawska A., *Regionalne towarzystwa gwarancji kredytowych*, Kredyt i Bank, 1996 nr. 3.

¹⁶¹ Safin K., *Zarządzanie*, s. 131.

wiązanie, które zaliczamy do finansowania krótkoterminowego zewnętrznego. Zwykle nie wymaga żadnych zabezpieczeń¹⁶² i nie jest udzielany przez banki, a w ramach współpracy przedsiębiorstw.

Poręczenia kredytowe

Poręczenia kredytowe (fundusze poręczeń kredytowych) skierowane są do firm (przeważnie małych i średnich), które mimo tego, że posiadają zdolność kredytową, mają problem ze skompletowaniem zabezpieczeń potrzebnych do otrzymania kredytu lub pożyczki. Nie dostarczają bezpośrednio środków finansowych¹⁶³. Mają one na celu zagwarantowanie spłaty zobowiązania przez firmę. Fundusze poręczeniowe są skierowane przede wszystkim do MSP. Pośrednio umożliwiają one dostęp do finansowania poprzez wzięcie na siebie części odpowiedzialności za spłatę zaciągniętego zobowiązania. Bezpośrednim dostawcą kapitałów są fundusze pożyczkowe¹⁶⁴.

Aby uzyskać poręczenie kredytowe należy opłacić prowizję funduszowi poręczeniowemu. Zdarza się, że fundusze poręczeniowe i kredytowe/pożyczkowe są prowadzone przez te same instytucje¹⁶⁵.

Pożyczki

Pożyczkę definiujemy jako przeniesienie na własność biorącego określonej ilości pieniędzy lub rzeczy, który zobowiązany jest do oddania takiej samej lub powiększonej o określoną wartość ilości pieniędzy lub rzeczy (zgodnych co do gatunku i jakości). Pożyczki oferowane są przez rodzinę, znajomych lub instytucje pozabankowe (w tym fundusze pożyczkowe)¹⁶⁶.

Pożyczkę od kredytu odróżniają następujące cechy:

- może dotyczyć zarówno środków finansowych jak i zasobów rzeczowych,
- reguluje ją kodeks cywilny,
- może być odpłatna jak i nieodpłatna, czyli nie musi być oprocentowana,
- może być udzielona przez każdego (nie tylko przez banki),

¹⁶² Michalski G., *Phynność finansowa w małych i średnich przedsiębiorstwach*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013, s. 185.

¹⁶³ Głodek P., Wiśniewska M., *Zewnętrzne źródła finansowania małych i średnich przedsiębiorstw*, „w:” *Przedsiębiorczość i zarządzanie w małej i średniej firmie. Teoria i praktyka* (red. Lisowska R., Ropega J.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2016, s. 639.

¹⁶⁴ Wolański R., *Rola funduszy pożyczkowych, poręczeniowych oraz z Unii Europejskiej w wspieraniu inwestycji małych i średnich przedsiębiorstw*, „w:” *Zarządzanie rozwojem organizacji*, Tom II (red. Lachiewicz S.), Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2007, s. 163-166.

¹⁶⁵ Głodek P., Pietras P., *Finansowanie przedsięwzięć innowacyjnych w MSP*, Polska Agencja Przedsiębiorczości, Łódź 2011, s. 38-39.

¹⁶⁶ Waniak-Michalak Halina, *Pozabankowe źródła*, s. 38.

- nie musi mieć określonego celu użyczenia,
- może być udzielona wyłącznie przez właściciela pieniędzy lub rzeczy¹⁶⁷.

Firmy rozpoczynające działalność mają utrudnione korzystanie z kredytów, gdyż nie posiadają historii kredytowej czy też wymaganych zabezpieczeń. Mogą wówczas skorzystać z funduszy pożyczkowych, które udzielają pożyczek przede wszystkim mikro i małym przedsiębiorcom oraz osobom zakładającym działalność gospodarczą¹⁶⁸. Fundusze pożyczkowe udzielają także wsparcia pozafinansowego – np. szkolenia, doradztwo.

Dotacje i subwencje

Dotacje i subwencje stanowią bezzwrotną i nieodpłatną pomoc finansową. Mogą być udzielane przez wyspecjalizowane agencje i fundacje oraz przez rząd. Dotyczą określonego rodzaju działalności¹⁶⁹. Są one przyznawane na określony cel, który jest istotny społecznie – np. zapobieganie bezrobociu (zakładanie firmy, tworzenie nowych miejsc pracy), wprowadzanie innowacji, szkolenie i rozwój pracowników. Pozyskane przez firmę w ten sposób środki finansowe, muszą zostać wydane zgodnie z umową (nie mogą być na nic innego przeznaczone)¹⁷⁰.

Fundusze europejskie

Fundusze europejskiej są rodzajem dotacji i subwencji, z których mogą korzystać przedsiębiorcy. Unia Europejska wspiera rozwój przedsiębiorczości, w tym działań sektora MSP. Wsparcie może być zwrotne jak i bezzwrotne. Dzieli się je także na bezpośrednie (dotacje bezzwrotne) oraz pośrednie (o charakterze finansowym i pozafinansowym). Środki finansowe mogą być bezpośrednio przekazywane firmom bądź za pomocą instytucji pośredniczących (np. Powiatowych Urzędów Pracy).

Finansowe wsparcie zwrotne jest uważane za bardziej efektywne i elastyczne niż wsparcie bezzwrotne. Dodatkową jego zaletą jest to, że kapitał powstały ze środków publicznych można powiększyć o kapitał prywatny. Obowiązują zasady rynkowe przy jego udzielaniu, dzięki czemu nie powinno występować ryzyko zakłócenia konkurencji, które może wystąpić w przypadku dotacji¹⁷¹.

¹⁶⁷ Bartkowiak B., Flejterski S., Pluskota P., *Fundusze i usługi pożyczkowe dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2006, s. 52.

¹⁶⁸ Leśniak M., Zarzecki D., *Finansowanie i wycena małych firm*, „w:” Zarządzanie Finansami. Mierzenie i ocena wyników przedsiębiorstw (red. Zarzecki D.), Uniwersytet Szczeciński, Zeszyty Naukowe nr 520, Szczecin 2008, s. 507.

¹⁶⁹ Różański J., *Inwestycje*, s. 70.

¹⁷⁰ Głodek P., Wiśniewska M., *Zewnętrzne źródła*, s. 649.

¹⁷¹ Waniak-Michalak Halina, *Wsparcie*, s. 21-22.

Leasing

Leasing jest formą finansowania, w której zbywca (potocznie leasingodawca) w zamian za ustaloną opłatę oddaje finansującemu (potocznie zwanemu leasingobiorcą)¹⁷² określone dobra. Dzięki czemu można korzystać z określonej rzeczy bez konieczności zakupu jej na własność¹⁷³. Można wyróżnić wiele rodzajów leasingu ze względu na różne kryteria (zob. tabela 10).

Tabela 10. Rodzaje leasingu wg różnych kryteriów klasyfikacji.

Kryterium	Rodzaj leasingu
liczba stron umowy	bezpośredni
	pośredni
przedmiot umowy	dobra inwestycyjne
	dobra konsumpcyjne
	dobra unikatowe
zamortyzowanie wydatków	pełen zwrot kosztów
	częściowy zwrot kosztów
czas trwania umowy	krótkoterminowy
	średnioterminowy
	długoterminowy
charakter prawny umowy	operacyjny
	finansowy
	zwrotny
obciążenie kosztami przedmiotu leasingu	pełny
	czysty
kierunek ruchu przedmiotu leasingu	czynny
	bierny

Źródło: Głodek P., Pietras P., *Finansowanie*, s. 28.

Można wyróżnić wiele odmian leasingu, gdyż warunki umowy pomiędzy leasingodawcą i leasingobiorcą mogą być bardzo różne i mogą dotyczyć różnego przedmiotu, różnych stron czy czasu. Jednak głównym podziałem, jaki można spotkać, jest podział na leasing operacyjny (tzw. bieżący) i finansowy (inaczej kapitałowy)¹⁷⁴. Podstawowe różnice pomiędzy tymi odmianami leasingu zawiera tabela 11.

¹⁷² *Kodeks cywilny, Tytuł XVII art. 709^l*, Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., tekst ujednolicony Dz. U. z 2019 r., poz. 1145

¹⁷³ Safin K., *Zarządzanie*, s. 132.

¹⁷⁴ Czekaj J., *Zarządzanie*, s. 193.

Tabela 11. Podstawowe różnice między leasingiem operacyjnym i finansowym

Leasing operacyjny	Leasing finansowy
Okres umowy jest krótszy od okresu eksploatacji przedmiotu leasingu.	Okres umowy jest zbliżony do okresu ekonomicznego zużycia przedmiotu leasingu.
Możliwe jest odstąpienie od umowy przed jej wygaśnięciem.	Wcześniejsze odstąpienie od umowy wymaga zapłaty odszkodowania dawcy przedmiotu leasingu.
Koszty amortyzacji, konserwacji i remontów przedmiotu leasingu ponosi leasingodawca.	Koszty amortyzacji, konserwacji i remontów przedmiotu leasingu ponosi leasingobiorca, a jeśli pokrywa je dawca, to za dodatkową opłatą.
Przedmiot leasingu nie jest składnikiem aktywów leasingobiorcy.	Przedmiot leasingu jest składnikiem aktywów biorcy.
Opłaty leasingowe, składające się z części kantatowej i odsetkowej, w całości zaliczane są do kosztów operacyjnych biorcy.	Część kapitałowa opłaty leasingowej jest pokrywana z zysku netto, zaś część odsetkowa wliczana jest w ciężar kosztów operacyjnych biorcy.
Opłaty leasingowe nie pokrywają pełnej wartości przedmiotu leasingu.	Opłaty leasingowe pokrywają pełną wartość przedmiotu leasingu.
Podatek VAT naliczany jest wraz z każdą opłatą leasingową.	Podatek VAT naliczany jest jednorazowo, od pełnej wartości przedmiotu leasingu.

Źródło: Głodek P., Pietras P., *Finansowanie*, Łódź 2011, s. 30.

Leasing operacyjny dotyczy udostępniania i używania danego dobra przez okres krótki (przeważnie od roku do 3 lat), który w większości przypadków jest krótszy od okresu technicznej i ekonomicznej przydatności danej rzeczy, przez co opłaty leasingowe nie mogą pokryć pełnej jego wartości. Leasing bieżący jest głównie wykorzystywany przy sezonowo zwiększonej produkcji. Leasingodawca zazwyczaj ponosi wszelkie koszty związane z ubezpieczeniem, naprawami czy utrzymaniem przedmiotu leasingu oraz musi płacić związane z nim podatki. Leasingobiorca może w każdej chwili

odstąpić od zawartej umowy, przez co ryzyko związane z leasingiem jest całkowicie przeniesione na leasingodawcę¹⁷⁵.

W ramach leasingu finansowego dane dobro jest udostępniane na czas podobny do jego eksploatacji. Nie ma możliwości odstąpienia od umowy przed jej wygaśnięciem, chyba, że leasingobiorca zdecyduje się zapłacić odszkodowanie dawcy. Ryzyko leasingowe spoczywa na korzystającym, który ponosi wszelkie koszty (w tym podatki) związane z użytkowaniem przedmiotu¹⁷⁶.

Faktoring

Faktoringiem nazywamy zakup przez bank lub inną instytucję finansową (faktora) nieprzeterminowanej wierzytelności handlowej (faktury) o krótkim terminie płatności. Przed upływem jej płatności, faktor wypłaca środki wystawcy faktury, pomniejszone o opłatę manipulacyjną (provizję). Powoduje to zwiększenie płynności finansowej przedsiębiorstwa dzięki skróceniu cyklu rotacji należności¹⁷⁷. Faktoring uznawany jest za droższą alternatywę dla kredytu obrotowego¹⁷⁸. Zaletą faktoringu jest to, że żeby z niego korzystać nie trzeba posiadać historii kredytowej i można posiadać niepewną sytuację finansową (przejściowe problemy finansowe). Faktoring może wiązać się z kredytem kupieckim¹⁷⁹.

Mimo że faktoring jest droższy od kredytu, to jego zaletą jest to, że aby z niego skorzystać nie trzeba angażować dodatkowego kapitału¹⁸⁰.

W 2018 roku w Polsce 57 instytucji (47 niebankowych i 10 banków) świadczyło działania faktoringowe¹⁸¹. Porównując dane z lat 2015-2018 można zauważyć, że liczba banków prowadzących działalność faktoringową maleje, natomiast przedsiębiorstw niebankowych – wzrasta. W 2018 roku porównaniu do roku 2015 zanotowano wzrost liczby klientów o 45% i a liczba wykupionych faktur wzrosła dwukrotnie (szczegóły przedstawia tabela 12).

---

¹⁷⁵ Tamże, s. 194.

¹⁷⁶ Tamże, s. 193.

¹⁷⁷ Kaczmarek T., *Zarządzanie płynnością finansów małych i średnich przedsiębiorstw – ujęcie praktyczne*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin, Warszawa 2007, s. 51.

¹⁷⁸ Rosa A., *Alternatywne instrumenty finansowania*, „w:” Nowoczesne zarządzanie finansami przedsiębiorstwa (red. Bielawska A.), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 181.

¹⁷⁹ Różański J., *Inwestycje*, s. 71.

¹⁸⁰ Michałków I., *Finansowe uwarunkowania rozwoju sektora MSP*, „w:” Rola sektora bankowego w rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce (red. Michalczyk G., Michałków J., Sikorski J.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006, s. 137.

¹⁸¹ *Działalność faktoringowa przedsiębiorstw finansowych w 2018 r.*, Główny Urząd Statystyczny, 24.06.2019 (dostęp 27.02.2020).

Tabela 12. Faktoring w Polsce w latach 2015-2018

	2015	2016	2017	2018
Liczba faktorów ogółem	55	54	50	57
Przedsiębiorstwa niebankowe prowadzące działalność faktoringową	40	41	39	47
Banki prowadzące działalność faktoringową	15	13	11	10
Liczba klientów (faktorantów)	12336	14806	12424	17917
Liczba faktur wykupionych w ciągu roku (tys. sztuk)	7702	8568	10056	15513

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Działalność faktoringowa przedsiębiorstw finansowych w 2016 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 23.06.2017; *Działalność faktoringowa przedsiębiorstw finansowych w 2017 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 22.06.2018; *Działalność faktoringowa przedsiębiorstw finansowych w 2018 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 24.06.2019.

Można stwierdzić, że faktoring staje się coraz popularniejszym źródłem finansowania. Nie można jednak stwierdzić czy jest to zróżnicowane w zależności od wielkości przedsiębiorstwa, gdyż brakuje statystyk, które pokazywałyby udział MSP w korzystaniu z faktoringu.

Forfaiting

Forfaitingiem nazywamy zakup przez forfaitera (bank lub towarzystwo forfaitingowe) średnio- i długoterminowych wierzytelności (handlowych, leasingowych, weksli) od eksportera. Forfaiter przejmuje także całe ryzyko, w tym ryzyko związane z sytuacją polityczną kraju dłużnika¹⁸².

Mogą z niego korzystać zarówno osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą jak i osoby prawne i jednostki organizacyjne, które nie mają osobowości prawnej.

Forfaiting bywa utożsamiany z faktoringiem. Jednak są to dwie różne formy finansowania różniące się m.in. ze względu na okres finansowania, przedmiot umowy, minimalną wielkość transakcji, zabezpieczenia¹⁸³.

Franchaising (franczyza)

Franczyza jest sposobem finansowania działalności głównie małych i średnich przedsiębiorstw. Pozwala firmie osiągnąć większy rynek zbytu i uzyskać przewagę konkurencyjną. Franczyza stanowi umowę pomiędzy

¹⁸² Kudła J., *Instrumenty finansowe i ich zastosowania*, Wydawnictwo Key Tex, Warszawa, 2011, s. 234.

¹⁸³ Weronis E., *Rynek Usług forfaitingowych w Polsce*, Biznes międzynarodowy w gospodarce globalnej 2013, nr 32 Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 247-248.

franczyzobiorcą i franczyzodawcą. Ten pierwszy poprzez wnoszenie opłat na rzecz franczyzodawcy, dostaje w zamian różnorodne wsparcie, m.in. know how, logo, materiały promocyjne, patenty¹⁸⁴.

Franchaising jest formą skierowaną głównie do firm z sektora MSP, która pozwala na bezpieczniejsze otwarcie i prowadzenie działalności, niż w przypadku tworzenia firmy wg własnego pomysłu. Dzieje się to ze względu na bazowanie na sprawdzonym, licencjonowanym pomysle i posiadaniu wsparcia ze strony franczyzodawcy.

Emisja obligacji

Obligacje to dłużne papiery wartościowe (wierzytelnościowe), które posiadaczowi przynoszą pewny dochód¹⁸⁵. Za ich pomocą emitent otrzymuje środki finansowe od właścicieli obligacji. W zamian deklaruje oddanie określonej kwoty (wartości nominalnej) wraz z odsetkami (tzw. płatności kuponowe). Obligacje różnią się tym od akcji, że właściciel wraz z nabyciem obligacji nie nabywa np. praw głosu. Jednak jest to źródło finansowania, z którego małe i średnie przedsiębiorstwa mogą korzystać w bardzo ograniczony sposób¹⁸⁶.

Obligacje możemy podzielić ze względu na:

- sposób oprocentowania (zerokuponowe, o stałej stopie procentowej, o zmiennej stopie procentowej lub indeksowane),
- podmiot emitujący (komunalne, korporacyjne, skarbowe),
- dodatkowe cechy (np. częściowo opłacone, partycypacyjne, z warrantem)¹⁸⁷,
- miejsce pochodzenia (krajowe i zagraniczne),
- termin wykupu (krótko, średnio i długoterminowe),
- zabezpieczenie (zabezpieczone i niezabezpieczone),
- prawa i przywileje (zamienne, zwykłe i uprzywilejowane)¹⁸⁸.

Pozyskanie środków z emisji obligacji może być tańsze niż pozyskanie ich w ramach kredytu bankowego¹⁸⁹. Jednak tak jak w przypadku akcji, można stwierdzić, że w przypadku stabilnej gospodarki rynkowej, obligacje stanowią alternatywne źródło dla kredytu bankowego, z którego mniej chętnie korzystają przedsiębiorcy. Kredyt jest wygodniejszy dla nich ze względu na stałe warunki, natomiast nie można przewidzieć zachowania nabywców obli-

¹⁸⁴ Gołasa P., *Finanse przedsiębiorstw*, „w:” *Finanse – instytucje, instrumenty, podmioty, rynki, regulacje* (red. Podstawka M.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017, s. 684.

¹⁸⁵ Czekał J., Dresler Z., *Zarządzanie*, s. 177.

¹⁸⁶ Michalski G., *Płynność finansowa*, s. 183.

¹⁸⁷ Manikowski A., *Ilościowe metody wspomagania ocen projektów gospodarczych*, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 144.

¹⁸⁸ Maścianiec-Kordela D., *Papiery wartościowe*, s. 136.

¹⁸⁹ Tamże, s. 134.

gacji¹⁹⁰. Przedsiębiorstwo, żeby móc emitować obligacje, musi posiadać osobowość prawną¹⁹¹.

Mezzanine

Źródło to wykazuje cechy finansowania własnego jak i obcego. W zależności od tego, które bardziej dominują możemy mieć do czynienia z następującymi formami finansowania:

- equity mezzanine – akcje uprzywilejowane, nietypowe ciche udziały, obligacje z warrantem, obligacje zamienne na akcje – dominują cechy kapitału własnego,
- debt mezzanine – pożyczka podporządkowana, pożyczka niezabezpieczona, typowe ciche udziały – dominują cechy kapitału obcego.

Zaletą finansowania mezzanine jest to, że koszt pozyskania kapitału jest niższy niż kapitału obcego, ale wyższy niż własnego. Z sektora MSP tylko średnie przedsiębiorstwa mogą korzystać z mezzanine. Źródło to nie jest skierowane do mikro i małych przedsiębiorstw ani do start-upów¹⁹². Jest to sposób finansowania przeznaczony dla spółek, które funkcjonują od dłuższego czasu na rynku, mają stabilną sytuację oraz dzięki realizowanym inwestycjom realną perspektywę wzrostu. W ramach mezzanine można finansować m.in. reorganizację przedsiębiorstwa, jego rozwój, rekapitalizację, fuzje i przejęcia, wejście na giełdę¹⁹³.

Porównując to źródło finansowania z innymi można stwierdzić, że:

- jest tańsze od emisji akcji,
- jest tańsze od korzystania z private equity,
- jest droższe od kredytów bankowych¹⁹⁴.

2.3 Dostępność poszczególnych źródeł finansowania w zależności od fazy rozwoju lub wielkości firmy

Wyróżniamy cztery fazy rozwoju firmy – powstania i początkowego rozwoju, wzrostu ekspansji, dojrzałości (stabilizacji) oraz schyłku. W zależności od fazy, w jakiej znajduje się przedsiębiorstwo zapotrzebowani na kapitał może być różne¹⁹⁵ a część źródeł finansowania może być bardziej lub mniej dostępna (tabela 13).

¹⁹⁰ Różański J., *Inwestycje*, s. 69.

¹⁹¹ Różański J., *Przedsiębiorstwa zagraniczne*, s. 48.

¹⁹² Bernat A. K., *Luka finansowania w sektorze mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na przykładzie województwa łódzkiego*, CeDeWu.pl, Warszawa 2015, s. 104-105.

¹⁹³ Rosa A., *Alternatywne instrumenty*, 166-167.

¹⁹⁴ Tamże s. 169.

¹⁹⁵ Berger A., Udell G., *The economics of small business finance: The role of private equity and debt markets in the financial growth cycle*, *Journal of Banking & Finance*, 1998, no. 22 (6/8), s. 613-625.

Tabela 13. Faza rozwoju przedsiębiorstwa a źródła jego finansowania

Faza rozwoju przedsiębiorstwa			
Powstania i początkowego rozwoju	Wzrostu ekspansji	Dojrzałości (stabilizacji)	Schyłku
Środki własne właściciela Pożyczki od rodziny i znajomych Anioły biznesu Fundusze załóżkowe	Venture capital Kredyt bankowy NewConnect Emisja obligacji		
Środki publiczne narodowe i ponadnarodowe (dotacje i inne formy wsparcia przedsiębiorstw) Leasing Odpisy amortyzacyjne Zysk Dopłaty wspólników Faktoring			

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bernat A. K., *Luka finansowania*, s. 103.

W pierwszej fazie firmy potrzebują znacznej ilości środków, a posiadane zabezpieczenia czy historia kredytowa mogą być niewystarczające, stąd wykorzystanie środków własnych bądź od rodziny i znajomych. Przedsiębiorcy wykazują też zainteresowanie środkami bezzwrotnymi bądź pozyskaniem inwestora – wyróżnimy tu fundusze venture capital, Aniołów Biznesu, państwowe i unijne subwencje. W kolejnych dwóch fazach MSP posiadają już ugruntowaną pozycję na rynku lub/też historię kredytową i zabezpieczenia, wówczas korzystać mogą z kredytów bankowych lub próbować wejść na alternatywny rynek giełdowy (NewConnect)¹⁹⁶. W ostatniej fazie życia firmy (fazie schyłkowej) zazwyczaj występuje brak wolnych środków finansowych i następuje wyprzedaż posiadanych aktywów oraz zmniejszanie finansowania obcego¹⁹⁷.

Jeśli założymy, że każda firma od momentu powstania dąży do jej wzrostu i stania się średnią lub dużą firmą, to możemy podzielić fazy rozwoju trzy następujące: koncepcja i rozruch firmy, mała firma oraz średnia firma. Wówczas dostępność źródeł finansowania będzie przedstawiać się tak, jak zostało to opisane w tabeli 14.

¹⁹⁶ Bernat A. K., *Luka finansowania*, s. 102-104.

¹⁹⁷ Sokół H., *Możliwości finansowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, „w:” Struktura kapitału w przedsiębiorstwie w warunkach ekspansji, kryzysu i zjawisk upadłościowych (red. Grzywacz J.), Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2015, s. 129.

Tabela 14. Dostępność wybranych źródeł finansowania dla MSP w zależności od fazy rozwoju firmy

Dostępność	Fazy rozwoju firmy		
	koncepcja i rozruch firmy	mała firma	średnia firma
Samofinansowanie (finansowanie działalności z uzyskiwanych zysków)	-	+++	+++
Wkłady wspólników (podwyższanie kapitału)	+++	+++	+++
Emisja papierów wartościowych (akcji)	-	+	+
Fundusze venture capital	+	++	++
Kredyty bankowe	-	++	+++
Gwarancje bankowe i poręczenia	-	++	+++
Leasing	-	+++	+++
Franchising	-	+	+++
Obligacje długo- i krótkoterminowe	-	+	+
Kredyt kupiecki (dostawcy/odbiorcy)	-	+++	+++
Faktoring	-	++	+++
Pożyczki z sektora pozabankowego (np. z urzędów pracy)	-/+	++	+++
Pożyczki od rodziny i znajomych	+++	+++	+++
Metody podatkowe w zakresie VAT	++	++	++
Dotacje z funduszy Unii Europejskiej	+++	+++	+++

Oznaczenia: (-) brak dostępności/bardzo niskie możliwości skorzystania; (+) niska możliwość skorzystania; (++) średnie możliwości wykorzystania; (+++) wysokie możliwości wykorzystania

Źródło: Matejun M., Szymańska K., *Finansowanie*, s. 214.

Analizując dane z tabeli można stwierdzić, że wiele źródeł finansowania nie jest dostępnych w pierwszej fazie - początkowo najprościej przedsiębiorcom korzystać z bezpłatnych środków, czyli wniesionych przez siebie, pożyczonych od rodziny i znajomych oraz dotacji. Im większa, bardziej dojrzała firma, tym więcej źródeł staje się dla niej łatwo dostępnych, w tym finansowanie zewnętrzne. Niemniej trudno jest finansować małą lub średnią firmę za pomocą emisji akcji jak i obligacji, gdyż emisje papierów wartościowych obarczone są wieloma przepisami (w tym formą organizacyjno-prawną przedsiębiorstwa), którym niewiele podmiotów wciąż jest w stanie sprostać.

Kolejny podział źródeł finansowania MSP dzieli formy finansowania ze względu na kryterium dostępności na łatwo, średnio i trudno dostępne. Szczegóły przedstawia tabela 15.

Tabela 15. Dostępność źródeł finansowania dla małych i średnich przedsiębiorstw

	Łatwo dostępne	Średnio dostępne	Trudno dostępne
Forma finansowania dostępna głównie dla MSP	• poręczenia kredytowe • pożyczki z sektora pozabankowego	• kredyty bankowe krótkoterminowe	
Formy finansowania dostępne w większym stopniu dla MSP niż dla dużych podmiotów	• dotacje budżetowe • pożyczki od rodziny i znajomych • środki unijne	• kredyty od odbiorców	
Formy finansowania dostępne dla wszystkich przedsiębiorstw	• środki własne • kredyty od dostawców	• leasing • faktoring	• środki pochodzące z funduszy venture capital • franchising
Formy finansowania mniej dostępne dla MSP niż dla dużych podmiotów		• środki z emisji dłużnych papierów wartościowych na rynku pozagiełdowym	• kredyty bankowe długoterminowe
Formy finansowania raczej nie dostępne dla MSP			• środki z emisji akcji na rynku giełdowym • środki z emisji obligacji

Źródło: Świeszczyk M., *Potencjał*, s. 139.

Analizując dostępne formy finansowania można stwierdzić, że właściciele firm z sektora MSP, wybierają źródła finansowania ze względu na kryterium atrakcyjności, uznając za interesujące te, których koszt pozyskania jest stosunkowo niski, są łatwo dostępne i elastyczne¹⁹⁸. Jak widać skorzystanie z niektórych źródeł finansowania jest mniej dostępne dla MSP, gdyż trzeba posiadać dłuższy staż, większą ilość środków czy też lepsze zabezpieczenia, by móc pozyskać pieniądze (np. emisja akcji, obligacji, kredyty długoterminowe). Niektóre zaś są typową formą finansowania MSP (np. dotacje budżetowe, dotacje unijne, pożyczki pozabudżetowe lub od rodziny i znajomych) – często są to środki na rozpoczęcie działalności, których pozyskanie wiąże się z posiadaniem dobrego pomysłu na biznes plan czy udziałem w szkoleniu.

Przedsiębiorca zanim zdecyduje, z jakiego źródła finansowania ma skorzystać, powinien przeanalizować następujące kwestie:

¹⁹⁸ Kubiak J., *Hierarchia źródeł krótkoterminowego finansowania przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, 2005, s. 19.

- strategię rozwoju swojej firmy,
- ilość potrzebnego kapitału,
- preferencje niezależności przedsiębiorstwa,
- system pomocy i wspierania rozwoju MSP¹⁹⁹,
- dostępność finansowania (czy np. jest skierowana do danej branży czy też wielkości firmy),
- koszt i warunki pozyskania kapitału,
- elastyczność finansową swojej firmy, w tym poziom zadłużenia,
- ryzyko,
- efekt dźwigni finansowej,
- cykliczność prowadzonej działalności,
- rentowność przedsiębiorstwa,
- tempo wzrostu przedsiębiorstwa,
- obciążenia podatkowe²⁰⁰.

Przedsiębiorstwa mogą stosować dwa modele finansowania swojej działalności – model retrospektywny i prospektywny. Pierwszy z nich charakteryzuje się finansowaniem tylko z posiadanych kapitałów, co ma ograniczyć ryzyko finansowe. Wszelkie inwestycje firma uzależnia od posiadanych własnych zasobów pieniężnych bądź możliwości ich powiększenia (np. poprzez emisję akcji). Nie korzysta z finansowania obcego. Ten model finansowania jest stosowany głównie przez firmy, które działają na niewielką skalę. Założeniem drugiego modelu – prospektywnego (który zakłada większe ryzyko finansowe niż poprzedni model) jest korzystanie przez podmioty w głównej mierze z finansowania obcego. Dzięki większej ilości kapitału, możliwy jest szybszy rozwój firmy²⁰¹.

Wśród praktycznych czynników wpływających na strukturę kapitału wyróżniamy m.in.:

- stabilność sprzedaży – jeśli firma ma sprzedaż na stabilnym poziomie, można spodziewać się, że będzie osiągać przychody i tym samym terminowo regulować płatności,
- strukturę aktywów firmy – posiadanie majątku, który może stanowić zabezpieczenie dla pozyskania nowych środków (np. z kredytu) umożliwia zaciąganie nowych zobowiązań,
- dynamikę wzrostu firmy – wraz ze wzrostem firmy rośnie możliwość posiadania większego udziału długu w strukturze kapitałowej,
- rentowność produkcji – wysoka rentowność produkcji umożliwia większe samofinansowanie inwestycji,

---

¹⁹⁹ Safin K., *Zarządzanie*, s. 125.

²⁰⁰ Bernat A., *Luka finansowa*, s. 61-62.

²⁰¹ Janik W., Paździor A., *Zarządzanie*, s. 21-22.

- sprawowanie kontroli nad firmą – większość udziałów/głosów w przedsiębiorstwie umożliwia decydowanie o jego strukturze finansowania,
- stanowisko kierownictwa firmy, które ostatecznie podejmuje decyzje co do dysponowania środkami finansowymi czy też pozyskiwania nowych,
- sytuację wewnątrz firmy – na ceny akcji firmy ma wpływ jakie ma ona perspektywy zarobkowe z punktu widzenia uczestników rynku kapitałowego²⁰².

2.4 Bariery i determinanty finansowania mikro, małych i średnich przedsiębiorstw

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa spotykają się na co dzień z różnego rodzaju barierami w pozyskiwaniu środków finansowych. Jest to w głównej mierze spowodowane wyższym ryzykiem finansowym niż w przypadku dużych przedsiębiorstw. Utrudnienie w dostępie do pieniędzy, sprawia, że często MSP są mało innowacyjne, gdyż nie posiadają odpowiednich środków na inwestycje w rozwój.

Najistotniejsze przyczyny utrudnionego dostępu do finansowania to:

- brak wystarczających zabezpieczeń,
- forma prawna przedsiębiorstwa,
- brak wiedzy z zakresu zarządzania finansami,
- obawa przed zadłużeniem się i ryzykiem z tym związanym²⁰³.

MSP mogą mieć ograniczony dostęp do źródeł finansowania ze względu na:

- brak przeszłości gospodarczej,
- brak pełnych sprawozdań finansowych lub ich uproszczonych form,
- brak odpowiedniego zabezpieczenia np. kredytu,
- problem z utrzymaniem płynności finansowej,
- niską rentowność,
- niestabilną sytuację na rynku²⁰⁴ (wyższy współczynnik upadłości firm z sektora MSP²⁰⁵),
- gorszy dostęp do informacji o działalności prowadzonej przez MSP niż w przypadku dużego przedsiębiorstwa,
- trudności w oszacowaniu rozmiarów inwestycji²⁰⁶.

---

²⁰² Czekaj J. Dresler Z., *Zarządzanie*, s. 107.

²⁰³ Waniak-Michalak H., *Wsparcie*, s. 13-14.

²⁰⁴ Safin K., *Zarządzanie*, s. 130-131.

²⁰⁵ Alińska A., *Finansowanie działalności sektora MSP przez banki i inne instytucje pośrednictwa finansowego*, „w:” *Finansowanie MSP w Polsce ze środków finansowych UE jako czynnik wspierający konkurencyjność przedsiębiorstw* (red. Latoszek E.), SGH, Warszawa, 2008, s. 108.

Na szczególną uwagę zasługuje pozyskiwanie środków na prowadzenie działalności innowacyjnej wśród małych i średnich przedsiębiorstw, jak również na absorpcję rozwiązań innowacyjnych wypracowanych przez inne podmioty. Trudności, jakie napotykają przedsiębiorstwa MSP w zakresie pozyskania kapitału innowacyjnego, mają oczywiście wpływ na zmniejszenie skali ich rozwoju²⁰⁷.

W zależności od sytuacji determinanty mogą być barierami i na odwrót. Coś, co stymuluje jednych, może ograniczać drugih. Na podstawie badań światowych jak i polskich, podzielono determinanty na mikro- (powiązane bezpośrednio z przedsiębiorstwem jak i z samym przedsiębiorcą) i makroekonomiczne²⁰⁸. Ich podział przedstawia tabela 16.

Tabela 16. Makro- i mikroekonomiczne determinanty struktury kapitału małych i średnich przedsiębiorstw

Determinanty struktury kapitału		
MAKROEKONOMICZNE	MIKROEKONOMICZNE	
Koniunktura gospodarcza	Determinanty związane z przedsiębiorstwem:	Determinanty związane z przedsiębiorcą:
Państwo:		
• system finansowy		
• polityka fiskalna		
• poręczenia i gwarancje kredytowe		
Kraj		
Region - lokalizacja		
Branża	• wielkość • majątek trwały • zasięg rynku zbytu • forma organizacyjno-prawna • wiek • wzrost	• samodzielność • wiek • skłonność do ryzyka • wykształcenie • doświadczenie zawodowe • poczucie odniesionego sukcesu
Banki i instytucje finansowe:		
• relacje z bankiem		
• ograniczenia w dostępie do kredytu		
• instytucjonalne regulacje dostępu do kredytu		
• konkurencja		
Kontrahenci:		
• dostawcy		
• odbiorcy		

Źródło: Łuczka T., *Wiek przedsiębiorstwa*, s. 89.

²⁰⁶ Mikołajczyk B., Rynkowski T., *Wokół przedsiębiorczości i innowacyjności przedsiębiorstw*, „w:” Finansowe uwarunkowania konkurencyjności przedsiębiorstw z uwzględnieniem sektora MSP, Difin, Warszawa, 2006, s. 32.

²⁰⁷ Marszałek J., Starzyńska D., *Działalność innowacyjna*, s. 45.

²⁰⁸ Łuczka T., *Wiek przedsiębiorstwa jako mikroekonomiczna determinanta struktury kapitału w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach*, „w:” Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 848 Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw Mikrofirma 2015, Szczecin 2015, s. 88.

Uwarunkowania mikroekonomiczne w przeciwieństwie od makroekonomicznych są zależne od właściciela przedsiębiorstwa i są łatwiejsze do przezwyciężenia. Determinanty makroekonomiczne są uwarunkowane przez czynniki zewnętrzne, takie jak polityka państwowa, czynniki sektorowe, instytucje otoczenia biznesu.

Zależnością pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a strukturą kapitałową zajmowało się wielu badaczy. W tabeli 17 przedstawiono poglądy na przestrzeni lat dotyczące zależności pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a udziałem zadłużenia w MSP.

Tabela 17. Ewolucja poglądów w zakresie zależności między wiekiem przedsiębiorstwa a udziałem zadłużenia w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach

D. Diamond	1991	wraz z wiekiem spada koszt pożyczonego kapitału, a więc rośnie zadłużenie
M.A. Petersen, R.G. Rajan	1994	wraz z wiekiem spada zadłużenie
A.N. Berger, G. F. Udell	1998	zadłużenie zmienia się w poszczególnych fazach życia przedsiębiorstwa: generalnie wraz z wiekiem spada zadłużenie
J.J.S. Ramalho, J.V. da Silvia	2007	wraz z wiekiem rośnie zadłużenie; wiek przedsiębiorstwa jest swoistym poręczeniem
I. Ramlall	2009	wraz z wiekiem rośnie zadłużenie (w związku z koniecznością finansowania nowych technologii)
K Bell, E. Vos	2009	zmienia się w poszczególnych fazach życia przedsiębiorstwa, najpierw rośnie, w schyłkowym okresie zadłużenie spada
J. Wiklund, T. Baker, D. Shepherd	2010	wraz z wiekiem spada zadłużenie
J. Ang, R. Cole, D. Lawson	2010	wraz z wiekiem spada zadłużenie
Z.M. Serrasqueiro, P. M Nunes	2012	wraz z wiekiem rośnie zadłużenie długoterminowe i krótkoterminowe
N.H Wellalage, S. Locke	2014	wraz z wiekiem spada zadłużenie
G. Hall, P. Hutchinson, N. Michaelas	2014	wraz z wiekiem rośnie zadłużenie

Źródło: Łuczka T., *Wiek przedsiębiorstwa*, s. 91.

Jak widać, nie ma wspólnego zdania wśród naukowców odnośnie kierunku powiązań wieku przedsiębiorstwa i udziału zadłużenia w strukturze kapitału. Niemniej są oni zgodni, że wiek stanowi ważną determinantę sposobu finansowania MSP.

Do barier finansowania firm rodzinnych (w głównej mierze są to MSP) można zaliczyć problemy personalne – np. zatrudnianie członków rodziny bez względu na posiadane przez nich kwalifikacje, przedkładanie dobrych stosunków personalnych przed efektywność w pracy, podejmowanie decyzji pod wpływem emocji zamiast racjonalnych powodów, ignorowanie wiedzy młodych członków rodziny przy podejmowaniu decyzji²⁰⁹. Wśród barier finansowania firm rodzinnych można wyróżnić także szczególną niechęć do pozyskiwania wspólników spoza rodziny²¹⁰.

Narodowy Bank Polski na podstawie posiadanych danych przeprowadził analizę dostępności finansowania przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce²¹¹. Wynika z niej, że średnie i duże przedsiębiorstwa nie napotykają istotnych barier w dostępie do finansowania. Natomiast mikro i małe przedsiębiorstwa mają ograniczony dostęp do finansowania zewnętrznego. Wśród przyczyn wymieniane są krótka historia kredytowa, słabe zabezpieczenia i przejrzystość informacyjna, niska przeżywalność, brak doświadczenia i wiedzy menadżerów. Badanie ukazało także, że sektor MSP jest szczególnie wrażliwy na zaburzenia funkcjonowania systemów finansowych.

W 2011 roku MSP za największą barierę w korzystaniu z finansowania uznały²¹² zbyt dużą biurokrację (25% wskazań), skomplikowane, czasochłonne procedury (22%) oraz zbyt wysokie wymogi do spełnienia (18%). Szczegółowe wyniki przedstawia wykres 5.

---

²⁰⁹ Małyśzek E., *Czynniki wpływające na sukces i długoterminowe przetrwanie firm rodzinnych*, „w:” *Firmy rodzinne – determinanty funkcjonowania i rozwoju* (red. Marjański A.), SWSPIZ w Łodzi, Łódź, 2011, s. 85.

²¹⁰ Starzyńska D., Marszałek J., *Barьеры finansowania firm rodzinnych na przykładzie przedsiębiorstw regionu łódzkiego*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego We Wrocławiu, Research Papers Of Wrocław University Of Economics Nr 271, 2012, s. 331.

²¹¹ Boguszewski P., *Dostępność finansowania przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce*, Departament Stabilności Finansowej NBP, Warszawa 2016.

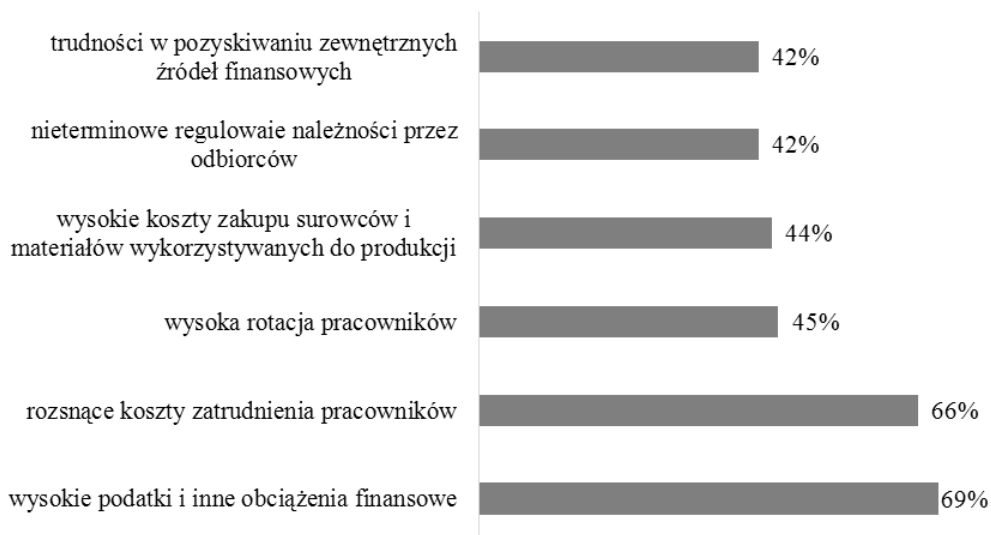
²¹² *Raport MSP pod lupą, Europejski program modernizacji polskich firm*, Europejski Fundusz Leasingowy, Warszawa, 2011, s. 37.

Wykres 5. Bariery w korzystaniu z finansowania

Źródło: *Raport MSP*, s. 37.

Według mikroprzedsiębiorstw biorących udział w badaniu Polskiego Instytutu Ekonomicznego wśród barier finansowych największe znaczenie mają wysokie podatki i inne obciążenia finansowe, rosnące koszty zatrudnienia pracowników (szczegóły przedstawia wykres 6).

Wykres 6. Bariery finansowe mikrofirm

Źródło: Nowak J., Wieteska M. (red.), *Mikrofirmy*, s. 11

Najczęściej wymieniane bariery w korzystaniu z finansowania należą do makrootoczenia. Co może sugerować, że to ono ma znaczący wpływ przy podejmowaniu decyzji finansowych. Bariery z makrootoczenia są trudniejsze do wyeliminowania od barier pochodzących z mikrootoczenia, gdyż nie zależą od cech przedsiębiorcy ani od cech przedsiębiorstwa. Najwięcej ograniczeń wynika z niewłaściwej polityki państwa (biurokracja, procedury, koszty związane z założeniem czy prowadzeniem przedsiębiorstwa), która jest niezależna od przedsiębiorcy. Powinny powstać takie przepisy, które będą zachęcać do prowadzenia działalności i korzystania z różnych form finansowania jej. Przedsiębiorcy powinni starać się wyeliminować wszelkie ograniczenia wewnętrzne (w tym obawę przed podjęciem ryzyka, braki kompetencji i wiedzy właściciela, brak strategii na prowadzenie firmy).

2.5 Podsumowanie

Istnieje wiele teorii dotyczących struktury kapitału przedsiębiorstw. W przypadku sektora MSP wydaje się zasadne stwierdzenie, że przedsiębiorstwa te finansują się według teorii hierarchii finansowania.

Można zauważyć różnorodność źródeł finansowania działalności firm i że mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa, przynajmniej teoretycznie, mogą korzystać z każdej formy. Jednak istnieje wiele uwarunkowań (barier i determinant mikro i makroekonomicznych takich jak np. obawa przedsiębiorstwa sektora MSP przed korzystaniem z danego źródła finansowania; forma organizacyjno-prawna; wielkość posiadanego kapitału; posiadane zabezpieczenia; brak zainteresowania kapitałodawców finansowaniem sektora MSP), które powodują, że wachlarz wyboru się zmniejsza. Finansowanie działalności jest także zależne od fazy życia przedsiębiorstwa. W literaturze można się spotkać także z twierdzeniem, że banki mniej chętnie finansują działalność firm z sektora MSP niż dużych przedsiębiorstw, co jest spowodowane wysokim ryzykiem i mniejszą możliwością zarobku. Jest to dodatkowy czynnik, który może prowadzić do braku wystarczającej wysokości środków finansowych, a tym samym do bankructwa firmy. Niepomijalnym zagadnieniem jest również brak wiedzy odnośnie do dostępnych źródeł finansowania i sposobów korzystania z nich. Pomocą mogą służyć rozmaite inicjatywy podejmowane zarówno przez organizacje non-government²¹³ jak i przez sferę nauki²¹⁴.

²¹³ Np. Fundacja Inkubator <http://inkubator.org.pl>

²¹⁴ Np. Inkubator Uniwersytetu Łódzkiego zajmujący się doradztwem biznesowym, organizacyjnym i technologicznym; por. np. Kuna-Marszałek A., Lisowska R., Marszałek J., *Ocena istniejącego systemu współpracy i wymiany informacji między strefą nauki i biznesu w regionie łódzkim na tle istniejących rozwiązań w Wielkiej Brytanii i innych krajach europejskich*, „w:” Współpraca nauki i biznesu jako czynnik wzmacniający innowacyjność regionu łódzkiego (red. Różański J.), Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2013, s. 110

W rozdziale trzecim zostanie zaprezentowana sytuacja mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce jak i w województwie łódzkim oraz wyniki badań dotyczących preferencji co do sposobu finansowania MSP.

ROZDZIAŁ III

MIKRO, MAŁE I ŚREDNIE PRZEDSIĘBIORSTWA W POLSCE

3.1 Sektor MSP w polskiej gospodarce

Sektor MSP pełni w gospodarce wiele funkcji, między innymi stymuluje wzrost gospodarczy poprzez rozwój innowacji, a co za tym idzie, wpływa na unowocześnianie struktury przemysłowej kraju (w tym powstawanie i rozwój nowych branż) oraz tworzenie nowych miejsc pracy²¹⁵. Małe i średnie przedsiębiorstwa mają wpływ na decentralizację, rozwój regionalny czy mobilność kapitału, odnotowuje się również ich udział w szeregu efektów makroekonomicznych, między innymi w efekcie ekologicznym, stabilizującym i transformacyjnym²¹⁶, ochronie interesów konsumentów oraz sprzyjają zrównoważonemu rozwojowi regionów²¹⁷.

Coraz większą rolę w gospodarce przypisuje się przedsiębiorstwom z sektora MSP. Można to było zauważyć podczas kryzysu finansowego 2007-2009, kiedy mikro, małe i średnie firmy dzięki m.in. swojej płaskiej strukturze organizacyjnej często potrafiły się dostosować do warunków panujących na rynku, utrzymywały stabilną liczbę miejsc pracy, a nawet tworzyły nowe (jakkolwiek wspomniany kryzys miał sumarycznie negatywny wpływ na polską gospodarkę).

Analizując dane z tabeli 18 można zauważyć, że z roku na rok wartość PKB rośnie, natomiast dynamikę PKB można przedstawić za pomocą sinusoidy, przy czym w ostatnim roku (2019) odnotowano jej wzrost względem roku poprzedniego.

---

²¹⁵ Piasecki B. (red.), *Ekonomika i zarządzanie małą firmą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Łódź 1999, s. 65.

²¹⁶ zob. np. Safin K., *Zarządzanie*, s. 48, Matejun M., Motyka A., *Zasobowe zdolności dynamiczne w zarządzaniu rozwojem firm sektora MSP*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, 2016 s. 19.

²¹⁷ Skowronek-Mielczarek A. (red.), *Zarządzanie*, s. 71.

Tabela 18. Produkt Krajowy Brutto w Polsce w latach 2007-2019

Rok	Produkt Krajowy Brutto ogółem (mln zł)	dynamika Produktu Krajowego Brutto ogółem, rok poprzedni=100
2007	1187599	111,0
2008	1286063	108,3
2009	1372201	106,7
2010	1445298	105,3
2011	1566824	108,4
2012	1629425	104,0
2013	1656895	101,7
2014	1720430	103,8
2015	1800243	104,6
2016	1861148	103,4
2017	1989351	106,9
2018	2115242	106,3
2019	2264978	107,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (*Roczne wskaźniki makroekonomiczne z dn. 06.03.2020* <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> dostęp 18.03.2020).

Z danych zawartych w tabeli 19 wynika, że coraz większy udział w generowaniu Produktu Krajowego Brutto mają przedsiębiorstwa z sektora MSP.

Tabela 19. Wartość dodana brutto w PKB w Polsce wytwarzana przez przedsiębiorstwa (według udziału i klas wielkości przedsiębiorstw) (lata 2007-2016)

Rok	Wartość dodana brutto w PKB wytworzona przez przedsiębiorstwa					
	ogółem	MSP				duże
		razem	mikro	małe	średnie	
	%					
2007	70,8	47,3	30,4	7,2	9,8	23,5
2008	71,1	47,2	29,9	7,4	9,9	23,9
2009	72,3	48,4	30,4	7,9	10,1	23,9
2010	71,6	47,6	29,6	7,7	10,4	24,0
2011	71,8	47,3	29,4	7,8	10,1	24,5
2012	73,0	48,5	29,7	7,8	11,0	24,5
2013	73,5	50,1	30,8	8,8	10,6	23,4
2014	73,4	50,0	30,2	8,9	11,0	23,4
2015	74,0	49,9	30,5	8,1	11,3	24,1
2016	73,6	49,8	30,2	8,5	11,1	23,8

Źródło: Zadura-Lichota P. (red.), *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, PARP, Warszawa grudzień 2016, s. 9; Zakrzewski R., Skowrońska A. (red.), *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2019*, PARP, Warszawa 2019, s. 24

W 2016 roku przedsiębiorstwa wytworzyły 73,6% wartości dodanej w PKB. Sektor MSP wytworzył prawie połowę PKB (49,8%), natomiast dzięki samym mikroprzedsiębiorstwom otrzymano co trzecią złotówkę. Rocznie około 70-74% Produktu Krajowego Brutto jest wytwarzane przez sektor MSP. Dzięki temu można stwierdzić, że jest on istotny dla polskiej gospodarki.

W 2018 roku w państwach członkowskich Unii Europejskiej działalność gospodarczą prowadziło ponad 25 mln przedsiębiorstw z sektora MSP i zatrudniało około 99,8% pracowników²¹⁸. W Polsce na koniec 2019 roku zarejestrowanych w rejestrze REGON było 4509916 firm, z czego 99,9% stanowił sektor MSP, a około 96% stanowiły mikroprzedsiębiorstwa. W tabelach 20, 21 i 22 i na wykresie 7 zaprezentowano dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące liczby przedsiębiorstw w Polsce zarejestrowanych w rejestrze REGON w latach 2007-2019 oraz ich strukturę i dynamikę.

Tabela 20. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w rejestrze REGON w Polsce w latach 2007-2019 według klas wielkości

rok	liczba przedsiębiorstw					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikroprzedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2007	3685608	4715	3680893	3502303	150128	28462
2008	3757093	4800	3752293	3568137	154833	29323
2009	3742673	4884	3737789	3548354	159705	29730
2010	3909802	4844	3904958	3713677	161550	29731
2011	3869897	4736	3865161	3674970	160851	29340
2012	3975334	4569	3970765	3794489	146489	29787
2013	4070259	4511	4065748	3890686	145425	29637
2014	4119671	4481	4115190	3938654	146926	29610
2015	4184409	4443	4179966	4003599	147124	29243
2016	4237691	4463	4233228	4055946	148002	29280
2017	4309800	4428	4305372	4128611	147607	29154
2018	4365375	4335	4361040	4192778	139995	28267
2019	4509916	4306	4505610	4341325	136635	27650

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 19.03.2020).

²¹⁸ *Annual Report on European SMEs 2018/2019*, November 2019, SME Performance Review 2018/2019, European Commission, https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review_en (dostęp 18.03.2020), s.11.

Tabela 21. Struktura podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w Polsce w latach 2007-2019 według klas wielkości (w %)

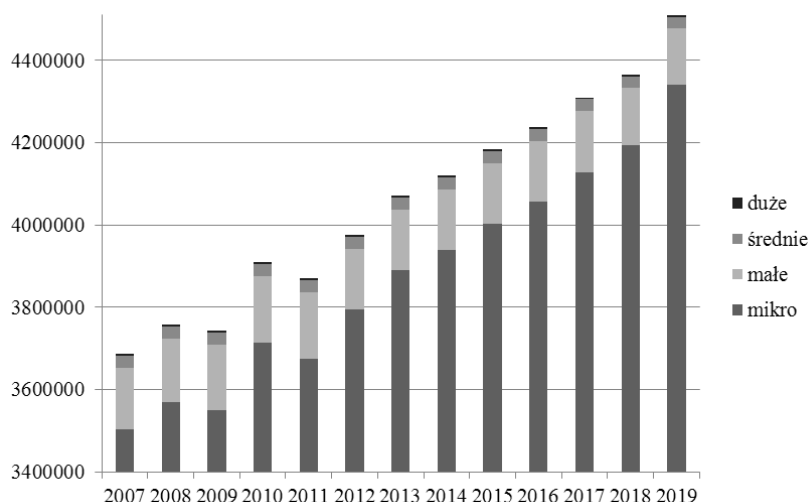
rok	liczba przedsiębiorstw (%)					
	ogółem	duże przed- siębiorstwa	sektor MSP	mikro- przedsiębiorstwa	małe przed- siębiorstwa	średnie przed- siębiorstwa
2007	100	0,13	99,87	95,03	4,07	0,77
2008	100	0,13	99,87	94,97	4,12	0,78
2009	100	0,13	99,87	94,81	4,27	0,79
2010	100	0,12	99,88	94,98	4,13	0,76
2011	100	0,12	99,88	94,96	4,16	0,76
2012	100	0,11	99,89	95,45	3,68	0,75
2013	100	0,11	99,89	95,59	3,57	0,73
2014	100	0,11	99,89	95,61	3,57	0,72
2015	100	0,11	99,89	95,68	3,52	0,70
2016	100	0,11	99,89	95,71	3,49	0,69
2017	100	0,10	99,90	95,80	3,42	0,68
2018	100	0,10	99,90	96,05	3,21	0,65
2019	100	0,10	99,90	96,26	3,03	0,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 19.03.2020).

Tabela 22. Dynamika liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w Polsce w latach 2007-2019 według klas wielkości (w %)

rok	liczba przedsiębiorstw (rok poprzedni = 100 %)					
	ogółem	duże przed- siębiorstwa	sektor MSP	mikro- przed- siębiorstwa	małe przed- siębiorstwa	średnie przed- siębiorstwa
2007	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
2008	101,94	101,80	101,94	101,88	103,13	103,03
2009	99,62	101,75	99,61	99,45	103,15	101,39
2010	104,47	99,18	104,47	104,66	101,16	100,00
2011	98,98	97,77	98,98	98,96	99,57	98,68
2012	102,72	96,47	102,73	103,25	91,07	101,52
2013	102,39	98,73	102,39	102,54	99,27	99,50
2014	101,21	99,33	101,22	101,23	101,03	99,91
2015	101,57	99,15	101,57	101,65	100,13	98,76
2016	101,27	100,45	101,27	101,31	100,60	100,13
2017	101,70	99,22	101,70	101,79	99,73	99,57
2018	101,29	97,90	101,29	101,55	94,84	96,96
2019	103,31	99,33	103,32	103,54	97,60	97,82
2019 do 2007 (2007 = 100%)	122,37	91,33	122,41	123,96	91,01	97,15

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 19.03.2020).

Wykres 7. Podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON w latach 2007-2019 według klas wielkości

Źródło: opracowanie własne.

Analizując szczegółowo powyższe dane, zauważamy, że w Polsce w latach 2007-2019:

- z roku na rok przybywa firm, szczególnie z sektora MSP - porównując rok 2019 z 2007 odnotowano ogólny wzrost o 22,37%, firm z sektora MSP o 22,41%, przybyło tylko mikroprzedsiębiorstw (23,96%), pozostałych firm ubyło,
- w 2009 i 2011 roku zanotowano spadki we wszystkich grupach przedsiębiorstw, co może być rezultatem światowego kryzysu finansowego,
- w 2019 r. odnotowano w stosunku do 2018 r. spadek liczby przedsiębiorstw we wszystkich grupach,
- od 2011 roku (oprócz 2016 r.) spada liczba przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 250 pracowników,
- od 2011 roku przybywa firm z sektora MSP, głównie dzięki mikroprzedsiębiorstwom,
- od 2007 do 2010 roku liczba małych przedsiębiorstw rośnie z roku na rok, następnie do 2013 roku maleje, w latach 2014-2016 następuje wzrost, po czym małych przedsiębiorstw zaczyna ubywać,
- liczba średnich przedsiębiorstw oscyluje w przedziale 27650-29787, w 2019 roku było ich najmniej w ciągu badanego okresu, najwięcej odnotowano w 2012 roku,
- w badanym okresie nie uległa zmianom struktura zarejestrowanych przedsiębiorstw – udział poszczególnych grup jest na niezmiennym poziomie – MSP stanowią 99,87-99,90%, a duże przedsiębiorstwa 0,10-0,13%, co oznacza stabilną pozycję sektora MSP w odniesieniu do liczby podmiotów.

Warto przeanalizować także liczbę MSP, biorąc pod uwagę statystyki dotyczące przedsiębiorstw aktywnych, czyli tych, które w danym roku kalendarzowym prowadziły działalność gospodarczą (tabela 23, tabela 24, tabela 25).

Tabela 23. Liczba przedsiębiorstw aktywnych w Polsce według klas wielkości (lata 2009-2017)

rok	liczba przedsiębiorstw					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikro-przedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2009	1673527	3113	1670414	1604417	50189	15808
2010	1726663	3167	1723496	1655064	52591	15841
2011	1784603	3189	1781414	1710598	54999	15817
2012	1794943	3201	1791742	1719187	57071	15484
2013	1771460	3218	1768242	1693785	59128	15329
2014	1842589	3356	1839233	1764597	59166	15470
2015	1914141	3432	1910709	1838365	56713	15631
2016	2013364	3565	2009799	1937250	57198	15351
2017	2077027	3641	2073386	2004288	53763	15335

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 18.03.2020).

Liczba aktywnych przedsiębiorstw wzrasta. Z roku na rok przybywa dużych przedsiębiorstw oraz mikroprzedsiębiorstw. W 2017 roku w stosunku do poprzedniego zmalała liczba małych przedsiębiorstw o niecałe 3500 oraz średnich ubył 16.

Tabela 24. Struktura aktywnych podmiotów gospodarczych w Polsce w latach 2009-2017 według klas wielkości (w %)

rok	liczba przedsiębiorstw (%)					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikro-przedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2009	100,00	0,19	99,81	95,87	3,00	0,94
2010	100,00	0,18	99,82	95,85	3,05	0,92
2011	100,00	0,18	99,82	95,85	3,08	0,89
2012	100,00	0,18	99,82	95,78	3,18	0,86
2013	100,00	0,18	99,82	95,62	3,34	0,87
2014	100,00	0,18	99,82	95,77	3,21	0,84
2015	100,00	0,18	99,82	96,04	2,96	0,82
2016	100,00	0,18	99,82	96,22	2,84	0,76
2017	100,00	0,18	99,82	96,50	2,59	0,74

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 18.03.2020).

Struktura aktywnych podmiotów gospodarczych jest porównywalna co roku. Co roku dominują mikroprzedsiębiorstwa (stanowią ok 96% ogółu). Duże przedsiębiorstwa stanowią 0,18% ogółu – ich liczba jest stała. Małe i średnie przedsiębiorstwa z roku na rok stanowią coraz mniejszy procent w ogóle przedsiębiorstw.

Tabela 25. Dynamika liczby aktywnych podmiotów gospodarczych w Polsce w latach 2009-2017 według klas wielkości (w %)

rok	liczba przedsiębiorstw (rok poprzedni = 100 %)					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikro-przedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2009	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
2010	103,18	101,73	103,18	103,16	104,79	100,21
2011	103,36	100,69	103,36	103,36	104,58	99,85
2012	100,58	100,38	100,58	100,50	103,77	97,89
2013	98,69	100,53	98,69	98,52	103,60	99,00
2014	104,02	104,29	104,01	104,18	100,06	100,92
2015	103,88	102,26	103,89	104,18	95,85	101,04
2016	105,18	103,88	105,19	105,38	100,86	98,21
2017	103,16	102,13	103,16	103,46	93,99	99,90
2017 do 2009 (2009 = 100%)	124,11	116,96	124,12	124,92	107,12	97,01

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 18.03.2020).

Porównując dane z roku 2009 i 2017 roku przybyło 24,11% przedsiębiorstw. Najbardziej wzrosła liczba mikroprzedsiębiorstw, natomiast spadła jedynie liczba średnich przedsiębiorstw (o 2,09%). Warto też zwrócić uwagę na fakt, że w 2017 roku w porównaniu do 2009 przybyło firm dużych (16,96%).

Przedsiębiorstwa niefinansowe można przeanalizować pod względem formy prawnej. Szczegółowe dane prezentuje tabela 26.

Tabela 26. Liczba przedsiębiorstw niefinansowych według form prawnych i klas wielkości w 2018 r.

wielkość przedsiębiorstwa wg liczby osób zatrudnionych	liczba przedsiębiorstw						
	ogółem	osoby fizyczne	osoby prawne	osoby fizyczne wśród ogółu	osoby prawne wśród ogółu	struktura firm - osoby fizyczne	struktura firm - osoby prawne
				%	%	%	%
Ogółem	2150288	1880688	269599	87,46	12,54	100	100
duże przedsiębiorstwa	3674	113	3561	3,08	96,92	0,01	1,32
sektor MSP	2146614	1880575	266038	87,61	12,39	99,99	98,68
mikroprzedsiębiorstwa	2078742	1855416	223325	89,26	10,74	98,66	82,84
małe przedsiębiorstwa	52662	23303	29359	44,25	55,75	1,24	10,89
średnie przedsiębiorstwa	15210	1856	13354	12,20	87,80	0,10	4,95

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 18.03.2020).

W 2018 roku w Polsce wśród niefinansowych przedsiębiorstw największą część (87,46%) stanowiły firmy osób fizycznych. Duże przedsiębiorstwa są w 96,92% prowadzone przez osoby prawne. Sektor niefinansowych MSP jest zdominowany przez osoby fizyczne (87,61%). Przy czym warto zauważyć, że wraz ze wzrostem wielkości przedsiębiorstwa rośnie procentowy udział firm posiadających osobowość prawną. Wśród osób prawnych sektor MSP wynosi 98,68%, natomiast wśród osób fizycznych – 99,99%.

W tabeli 27 zaprezentowano liczbę podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce w latach 2007-2018.

Tabela 27. Liczba podmiotów w Polsce z udziałem kapitału zagranicznego w latach 2007-2018.

rok	liczba przedsiębiorstw					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikro-przedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2007	18515	1108	17407	10905	4035	2467
2008	21092	1174	19918	12764	4509	2645
2009	22176	1124	21052	13946	4491	2615
2010	23078	1193	21885	14740	4507	2638
2011	24910	1219	23691	16445	4574	2672
2012	25914	1225	24689	17301	4673	2715
2013	26128	1258	24870	17547	4641	2682
2014	26464	1347	25117	17643	4700	2774
2015	25961	1362	24599	17125	4629	2845
2016	26015	1422	24593	17101	4550	2942
2017	23213	1487	21726	14291	4453	2982
2018	27902	1540	26362	18832	4508	3022
2018 do 2007 (2007 = 100%)	150,70	138,99	151,44	172,69	111,72	122,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 18.03.2020).

Od 2007 do 2014 roku rosła w Polsce liczba przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym. W 2015 roku odnotowano jej spadek. Natomiast od 2016 roku co roku liczba przedsiębiorstw na przemian rośnie i maleje. Można stwierdzić, że liczba dużych i średnich przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym z roku na rok wzrasta. W 2017 roku o trzy tysiące zmalała liczba mikro-przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym, natomiast w kolejnym roku wzrosła o cztery tysiące. W porównaniu do 2007 roku w 2018 roku przybyło przedsiębiorstw w każdej grupie łącznie odnotowano ich o 50% więcej.

3.2 Sektor MSP w województwie łódzkim

Województwo łódzkie jest kwalifikowane do regionów podlegających głębokiej restrukturyzacji. Przez około 120 lat dominowały w nim manufaktury, czyli duże przedsiębiorstwa zatrudniające po kilka tysięcy pracowników. W momencie zmiany ustroju z socjalistycznego na gospodarkę wolnorynkową (w 1989 roku) w Łodzi funkcjonowało około 300 dużych przedsiębiorstw państwowych²¹⁹.

Struktura przedsiębiorstw w województwie łódzkim jest zbliżona do struktury w Polsce. Szczegółowe dane zawierają tabela 28, 29 i 30.

Tabela 28. Podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON w województwie łódzkim w latach 2007-2019 według klas wielkości

rok	liczba przedsiębiorstw					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikro-przedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2007	240862	270	240592	227815	10738	2039
2008	242264	271	241993	228959	11017	2017
2009	220706	274	220432	207420	11046	1966
2010	230908	281	230627	217616	11076	1935
2011	228537	278	228259	215354	10987	1918
2012	234079	261	233818	222161	9779	1878
2013	237915	257	237658	226224	9595	1839
2014	239578	258	239320	227875	9623	1822
2015	241462	254	241208	229813	9609	1786
2016	243280	252	243028	231628	9619	1781
2017	245855	248	245607	234318	9524	1765
2018	247502	240	247262	236456	9097	1709
2019	254322	242	254080	243603	8806	1671

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 19.03.2020).

²¹⁹ Lachiewicz S., *Rola*, s. 43.

Tabela 29. Struktura podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w województwie łódzkim w latach 2007-2019 według klas wielkości (w %)

rok	liczba przedsiębiorstw (%)					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikro-przedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2007	100	0,11	99,89	94,58	4,46	0,85
2008	100	0,11	99,89	94,51	4,55	0,83
2009	100	0,12	99,88	93,98	5,00	0,89
2010	100	0,12	99,88	94,24	4,80	0,84
2011	100	0,12	99,88	94,23	4,81	0,84
2012	100	0,11	99,89	94,91	4,18	0,80
2013	100	0,11	99,89	95,09	4,03	0,77
2014	100	0,11	99,89	95,12	4,02	0,76
2015	100	0,11	99,89	95,18	3,98	0,74
2016	100	0,10	99,90	95,21	3,95	0,73
2017	100	0,10	99,90	95,31	3,87	0,72
2018	100	0,10	99,90	95,54	3,68	0,69
2019	100	0,10	99,90	95,79	3,46	0,66

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 19.03.2020).

Tabela 30. Dynamika liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w województwie łódzkim w latach 2007-2019 według klas wielkości (w %)

rok	liczba przedsiębiorstw (rok poprzedni = 100 %)					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikro-przedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2007	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
2008	100,58	100,37	100,58	100,50	102,60	98,92
2009	91,10	101,11	91,09	90,59	100,26	97,47
2010	104,62	102,55	104,63	104,92	100,27	98,42
2011	98,97	98,93	98,97	98,96	99,20	99,12
2012	102,42	93,88	102,44	103,16	89,01	97,91
2013	101,64	98,47	101,64	101,83	98,12	97,92
2014	100,70	100,39	100,70	100,73	100,29	99,08
2015	100,79	98,45	100,79	100,85	99,85	98,02
2016	100,75	99,21	100,75	100,79	100,10	99,72
2017	101,06	98,41	101,06	101,16	99,01	99,10
2018	100,67	96,77	100,67	100,91	95,52	96,83
2019	102,76	100,83	102,76	103,02	96,80	97,78
2019 do 2007 (2007 = 100%)	105,59	89,63	105,61	106,93	82,01	81,95

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 19.03.2020).

W województwie łódzkim dominują mikroprzedsiębiorstwa (co roku stanowią ok. 95%, liczba ich z roku na rok wzrasta). Według danych z rejestru REGON można zauważyć, że w województwie łódzkim od 2012 roku nastę-

puje wzrost liczby przedsiębiorstw (porównując stan z 2007 i 2019 roku przybyło 13460 firm). Jest to spowodowane powstawaniem nowych mikroprzedsiębiorstw (od 2007 roku przybyło ich 15788). Liczba pozostałych przedsiębiorstw cały czas maleje.

Porównując strukturę i dynamikę liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON w Polsce z województwem łódzkim można stwierdzić, że:

- struktura dużych podmiotów gospodarczych i sektora MSP jest taka sama, natomiast w województwie łódzkim jest mniejszy udział mikroprzedsiębiorstw oraz większy małych i średnich przedsiębiorstw,
- tendencje wzrostu i spadku w dynamice są takie same za wyjątkiem 2012 roku, gdy w województwie łódzkim odnotowano spadek dynamiki średnich przedsiębiorstw, a w Polsce nastąpił wzrost,
- mniejsze jest tempo dynamiki przyrostu liczby podmiotów gospodarczych w województwie łódzkim niż w Polsce.

W tabelach 31, 32 i 33 zaprezentowano dane odnośnie liczby, struktury i dynamiki aktywnych podmiotów gospodarczych w województwie łódzkim w latach 2009-2017.

Tabela 31. Aktywne podmioty gospodarcze w województwie łódzkim w latach 2009-2017 według klas wielkości

rok	liczba przedsiębiorstw					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikroprzedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2009	109139	176	108963	104472	3434	1057
2010	115988	183	115805	111210	3571	1024
2011	119348	187	119161	114568	3590	1003
2012	121334	175	121159	116392	3790	977
2013	115853	181	115672	110801	3930	941
2014	119903	185	119718	114808	3953	957
2015	121290	195	121095	116362	3761	972
2016	126210	195	126015	121409	3663	943
2017	126803	201	126602	122311	3339	952

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 18.03.2020).

Tabela 32. Struktura liczby aktywnych podmiotów gospodarczych w województwie łódzkim w latach 2009-2017 według klas wielkości (w %)

rok	liczba przedsiębiorstw (%)					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikro-przedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2009	100,00	0,16	99,84	95,72	3,15	0,97
2010	100,00	0,16	99,84	95,88	3,08	0,88
2011	100,00	0,16	99,84	95,99	3,01	0,84
2012	100,00	0,14	99,86	95,93	3,12	0,81
2013	100,00	0,16	99,84	95,64	3,39	0,81
2014	100,00	0,15	99,85	95,75	3,30	0,80
2015	100,00	0,16	99,84	95,94	3,10	0,80
2016	100,00	0,15	99,85	96,20	2,90	0,75
2017	100,00	0,16	99,84	96,46	2,63	0,75

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 18.03.2020).

Tabela 33. Dynamika liczby aktywnych podmiotów gospodarczych w województwie łódzkim w latach 2009-2017 według klas wielkości (w %)

rok	liczba przedsiębiorstw (rok poprzedni = 100%)					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikro-przedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2009	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
2010	106,28	103,98	106,28	106,45	103,99	96,88
2011	102,90	102,19	102,90	103,02	100,53	97,95
2012	101,66	93,58	101,68	101,59	105,57	97,41
2013	95,48	103,43	95,47	95,20	103,69	96,32
2014	103,50	102,21	103,50	103,62	100,59	101,70
2015	101,16	105,41	101,15	101,35	95,14	101,57
2016	104,06	100,00	104,06	104,34	97,39	97,02
2017	100,47	103,08	100,47	100,74	91,15	100,95
2017 do 2009 (2009 = 100%)	116,18	114,20	116,19	117,08	97,23	90,07

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 18.03.2020).

Największą część aktywnych podmiotów gospodarczych stanowią mikro-przedsiębiorstwa (ok 96%), ich liczba wzrasta. Następnie mamy do czynienia z małymi, średnimi i dużymi firmami, jednak ich liczba w porównaniu do mikrofirm jest nieporównywalna, dodatkowo można zauważyć, że liczba firm zatrudniających powyżej 9 pracowników stanowi z roku na rok coraz mniejszy udział w strukturze przedsiębiorstw ogółem. Liczba aktywnych średnich przedsiębiorstw w 2017 roku w porównaniu z rokiem bazowym (2009) była o prawie 10% mniejsza.

Porównując dane dotyczące aktywnych przedsiębiorstw w Polsce i województwie łódzkim można stwierdzić, że:

- struktura liczby aktywnych podmiotów jest taka sama, za wyjątkiem 2011 roku, gdy w województwie łódzkim ubyłoby małych firm, a w Polsce ich liczba wzrosła,
- porównując dane z 2017 roku z danymi z 2009 roku, dynamika liczby podmiotów jest taka sama (oprócz małych przedsiębiorstw), aczkolwiek w województwie łódzkim jest niższa o parę procent,
- dynamika liczby dużych przedsiębiorstw od 2014 roku w województwie łódzkim była odwrotna niż w Polsce,
- dynamika liczby małych przedsiębiorstw w 2012 roku w województwie łódzkim była odwrotna niż w Polsce,
- dynamika liczby średnich przedsiębiorstw w 2010, 2011 i 2013 roku w województwie łódzkim była odwrotna niż w Polsce.

W tabeli 34 zaprezentowano liczbę podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w województwie łódzkim w latach 2007-2018.

Tabela 34. Liczba podmiotów gospodarczych z kapitałem zagranicznym w województwie łódzkim w latach 2007-2018

rok	liczba przedsiębiorstw					
	ogółem	duże przedsiębiorstwa	sektor MSP	mikro-przedsiębiorstwa	małe przedsiębiorstwa	średnie przedsiębiorstwa
2007	808	61	747	399	211	137
2008	867	61	806	437	213	156
2009	915	60	855	492	213	150
2010	950	67	883	533	195	155
2011	1033	66	967	621	192	154
2012	1057	61	996	641	202	153
2013	1086	70	1016	678	201	137
2014	1050	69	981	629	205	147
2015	1047	72	975	605	222	148
2016	1040	71	969	602	212	155
2017	926	80	846	495	195	156
2018	1051	85	966	619	190	157
2018 do 2007 (2007 = 100%)	130,07	139,34	129,32	155,14	90,05	114,60

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych, dostęp 18.03.2020).

W województwie łódzkim w 2018 roku w porównaniu do 2009 roku przybyło podmiotów gospodarczych z kapitałem zagranicznym. Jednak od 2013 do 2017 roku liczba tych przedsiębiorstw spadała, w 2018 roku przybyło 125 przedsiębiorstw w stosunku do roku poprzedniego. Podobny trend można zauważyć w kraju.

Porównując dane dla województwa łódzkiego z danymi dla Polski można stwierdzić, że województwo łódzkie ma zbliżoną strukturę i dynamikę liczby przedsiębiorstw i liczby zatrudnionych do tej, która jest charakterystyczna dla całego kraju. Sytuacja co roku w województwie jest stabilna, nie odnotowano gwałtownych spadków w sektorze MSP.

3.3 Przegląd badań dotyczący finansowania przedsiębiorstw z sektora MSP

Główny Urząd Statystyczny

Główny Urząd Statystyczny od 2010 roku co roku przeprowadza na wytypowanej grupie przedsiębiorstw niefinansowych badania dotyczące ich instrumentów finansowych. Badanie ewoluuje, wobec czego różne dane są w nim prezentowane. Dane dotyczące struktury instrumentów finansowych wykazywanych w pasywach w latach 2010-2018 przedstawia tabela 35.

Tabela 35. Struktura instrumentów finansowych badanych przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2010-2018 (%)

Przedsiębiorstwa	kredyty i pożyczki do spłaty	leasing finansowy	zobowiązania z tytułu instrumentów finansowych	zobowiązania z tytułu dostaw i usług	zobowiązania - cash pooling	pozostałe zobowiązania z tytułu instrumentów finansowych
Wartości w %						
2010 rok						
sektor MSP	bd	bd	66,50	bd	bd	33,50
duże	bd	bd	36,58	bd	bd	63,42
2011 rok						
sektor MSP	bd	bd	69,72	bd	bd	30,28
duże	bd	bd	34,41	bd	bd	65,59
2012 rok						
sektor MSP	bd	bd	57,95	bd	bd	42,05
duże	bd	bd	45,59	bd	bd	54,41
2013 rok						
sektor MSP	21,89	0,82	57,26	bd	bd	20,03
duże	35,04	3,00	42,48	bd	bd	19,47
2014 rok						
sektor MSP	63,61	0,76	30,28	bd	bd	5,35
duże	50,46	2,65	33,59	bd	bd	13,30

2015 rok						
sektor MSP	76,27	1,03	19,23	bd	bd	3,46
duże	51,08	1,54	35,28	bd	bd	12,10
2016 rok						
sektor MSP	69,78	1,20	23,16	bd	bd	5,86
duże	56,56	2,07	27,21	bd	bd	14,17
2017 rok						
sektor MSP	68,79	3,58	18,60	bd	bd	9,03
duże	57,09	2,08	24,97	bd	bd	15,86
2018 rok						
sektor MSP	60,54	3,78	17,38	13,28	1,61	3,41
duże	50,26	2,64	19,86	12,65	3,80	10,80

bd – brak danych, co oznacza, że w danym roku nie było wyszczególnione dana pozycja w bilansie w ramach przeprowadzonego badania

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

Do 2012 roku w ramach pasywów zastosowany był w badaniu podział na zobowiązania z tytułu instrumentów finansowych i pozostałe zobowiązania z tego tytułu. Nie były wyszczególnione m.in. kredyty i pożyczki oraz leasing finansowy. Przedsiębiorstwa z sektora MSP miały odwrotną strukturę pasywów w stosunku do dużych przedsiębiorstw, tzn. dominowały w nich zobowiązania z tytułu instrumentów finansowych (przede wszystkim z tytułu emisji własnych obligacji) nad pozostałymi zobowiązaniami z tego tytułu.

W 2013 roku głównym instrumentem finansowym w obydwóch grupach przedsiębiorstw były zobowiązania z tytułu instrumentów finansowych, następnie kredyty i pożyczki. Od 2014 roku nastąpiła zmiana i firmy przede wszystkim korzystają z kredytów i pożyczek oraz zobowiązania z tytułu emisji obligacji własnych (wykazywane w zobowiązaniach z tytułu instrumentów finansowych). Jednak z roku na rok maleje udział kredytów i pożyczek, wzrasta znaczenie leasingu finansowego. Do 2017 roku wzrósł udział pozostałych instrumentów finansowych, co może być spowodowane ich większą dostępnością.

W 2018 roku w badaniu wyszczególniono w ramach instrumentów finansowych zobowiązania z tytułu dostaw i usług oraz zobowiązania cash pooling. Okazało się, że w przypadku sektora MSP zobowiązania z tytułu dostaw i usług są drugim co do wielkości po kredytach i pożyczkach źródłem finansowania, a następne są zobowiązania z tytułu emisji własnych obligacji. W dużych przedsiębiorstwach drugie i trzecie źródło są odwrotnie usytuowane.

Powiatowy Urząd Pracy Łódź

Powiatowe Urzędy Pracy (PUP) wspierają finansowo i niefinansowo przedsiębiorców w zakładaniu działalności jak i w jej rozwijaniu. Przeprowadzono w maju i czerwcu 2017 roku wywiady pogłębione z urzędnikami tej instytucji. Jako formę wsparcia można uzyskać było w latach 2012-2016:

- jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej,
- bony zatrudnieniowe,
- środki na doposażenie lub wyposażenie stanowiska pracy dla skierowanego bezrobotnego,
- środki na prace interwencyjne,
- granty na telepracę,
- dofinansowania wynagrodzenia za zatrudnienie bezrobotnego w wieku 50+,
- refundację części kosztów poniesionych na wynagrodzenia, nagrody i składki na ubezpieczenia społeczne skierowanych bezrobotnych do 30 roku życia.

Najwięcej (pod względem ilości sztuk) było złożonych i przyznanych wniosków o jednorazowe środki na założenie działalności gospodarczej, a najmniej o granty na telepracę. Szczegóły przedstawia tabela 36.

Tabela 36. Złożone wnioski wraz z liczbą wniosków pozytywnie rozpatrzonych - dane z PUP Łódź za lata 2012-2016

ROK	jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej			prace interwencyjne		
	złożone	pozytywnie rozpatrzone	% udział	złożone	pozytywnie rozpatrzone	% udział
2012	1636	1359	83,1	117	78	66,7
2013	1559	1362	87,4	64	53	82,8
2014	2196	1785	81,3	66	48	72,7
2015	1941	1401	72,2	181	157	86,7
2016	1664	1375	82,6	175	119	68
ROK	doposażenie lub wyposażenie stanowiska pracy dla skierowanego bezrobotnego			bony zatrudnieniowy		
	złożone	pozytywnie rozpatrzone	% udział	złożone	pozytywnie rozpatrzone	% udział
2012	653	404	61,9	nd.	nd.	nd.
2013	501	347	69,3	nd.	nd.	nd.
2014	614	354	57,7	25	13	52
2015	751	557	74,2	23	20	87
2016	640	533	83,3	11	7	63,6

ROK	dofinansowanie wynagrodzenia za zatrudnienie bezrobotnego w wieku 50+			grant na telepracę		
	złożone	pozytywnie rozpatrzone	% udział	złożone	pozytywnie rozpatrzone	% udział
2012	nd.	nd.	nd.	nd.	nd.	nd.
2013	nd.	nd.	nd.	nd.	nd.	nd.
2014	0	0	0%	0	0	0
2015	52	33	63,5	2	2	100
2016	69	50	72,5	0	0	0
ROK	refundacja części kosztów poniesionych na płace, nagrody i składki na ubezpieczenia społeczne skierowanych bezrobotnych do 30 roku życia					
	złożone	pozytywnie rozpatrzone	% udział			
2012	nd.	nd.	nd.			
2013	nd.	nd.	nd.			
2014	nd.	nd.	nd.			
2015	nd.	nd.	nd.			
2016	662	568	85,8			

Zródło: opracowanie własne na podstawie danych z PUP Łódź.

Wśród powodów negatywnego rozpatrzenia złożonych wniosków o przyznanie jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej urzędnicy wymienili (kolejność przypadkowa):

- rezygnację wnioskodawcy,
- posiadanie aktywnego wpisu do CEiDG (Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej),
- wyrejestrowanie z ewidencji urzędu po złożeniu wniosku,
- brak kwalifikacji lub doświadczenia do prowadzenia planowanej działalności,
- posiadanie III profilu pomocy (w przypadku środków z Funduszy Pracy – FP lub Europejskiego Funduszu Społecznego – EFS),
- negatywną opinię lekarza medycyny pracy (w przypadku środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych - PFRON).

Bony zatrudnieniowe nie otrzymali składający z powodu rezygnacji, złożenia niewypełnionego bonu lub wypełnienia bonu przez przedsiębiorcę, podczas gdy zatrudnienie jest możliwe jedynie u pracodawcy.

W przypadku wymienionych pozostałych form subsydiowanych negatywne rozpatrzenie wniosku było z powodu rezygnacji pracodawcy, braku

osoby spełniającej kryteria pracodawcy wśród osób zarejestrowanych w PUP bądź oferowanie pracy poza miejscem działalności (praca w delegacji).

Narodowy Bank Polski

Jak wynika ze statystyk za lata 2010-2019 publikowanych przez Narodowy Bank Polski, zawierających zagregowane dane sektora bankowego przygotowane w oparciu o jednostkowe sprawozdania banków i oddziałów instytucji kredytowych, należności złotowe przedsiębiorstw, wobec wspomnianych instytucji, były w 59,79% wytworzone przez MSP. Należności w walutach obcych w porównywalnych kwotach zostały udzielone dużym przedsiębiorstwom jak i MSP (o 1,25% więcej pieniędzy pozyskały mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa). Szczegółowe dane zawiera tabela 37.

Tabela 37. Należności przedsiębiorstw wobec banków i instytucji kredytowych (lata 2010-2019)

Rok	Duże przedsiębiorstwa		MSP		Duże przedsiębiorstwa		MSP	
	Złote	Waluty obce	Złote	Waluty obce	Złote	Waluty obce	Złote	Waluty obce
	stany w mln zł				%			
2010	791567	334848	1186778	337987	40,01	49,77	59,99	50,23
2011	821255	358150	1330208	374276	38,17	48,90	61,83	51,10
2012	918429	375176	1544324	411829	37,29	47,67	62,71	52,33
2013	950522	396171	1553455	430835	37,96	47,90	62,04	52,10
2014	1027164	449195	1581931	477281	39,37	48,48	60,63	51,52
2015	1110853	510176	1654824	529145	40,17	49,09	59,83	50,91
2016	1216587	579299	1702431	606255	41,68	48,86	58,32	51,14
2017	1324162	564520	1856063	579739	41,64	49,33	58,36	50,67
2018	1301779	594159	1892392	578677	40,75	50,66	59,25	49,34
2019	1423271	668792	1883192	627041	43,05	51,61	56,95	48,39
Razem	10885589	4830486	16185598	4953065	40,21	49,37	59,79	50,63

Zródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Narodowego Banku Polskiego - http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/pieniezna_i_bankowa/naleznosci.html dostęp (18.03.2020).

Porównując dane z 2019 roku do danych z 2010 roku można zauważyć, że kwota udzielanych kredytów w złotych wzrosła o 67,13%, a w walutach obcych prawie dwukrotnie (o 92,59%). W przypadku dużych przedsiębiorstw wartości te analogicznie wzrosły o 79,8% i 99,73%, a w przypadku MSP o 58,68% i 85,52%.

Do 2016 r. wartość kredytów walutowych rosła, po czym w 2017 roku zmalała, ale w kolejnym roku odnotowano ponowny wzrost, głównie za sprawą dużych przedsiębiorstw, gdyż sektor MSP w 2019 roku zwiększył wartość zaciągniętych kredytów walutowych..

Porównując dynamikę udzielanych kredytów podmiotom gospodarczym stwierdzono, że z roku na rok podmioty coraz chętniej korzystają z kredytów walutowych. Przedsiębiorstwa z sektora MSP w coraz mniejszym stopniu sięgają po kredyty złotowe, w przypadku dużych przedsiębiorstw dynamika sięgania po kredyty złotowe wzrasta.

Badanie firm rodzinnych z regionu łódzkiego

W latach 2010-2012 D. Starzyńska i J. Marszałek przeprowadzili badanie firm rodzinnych z regionu łódzkiego, ukazujące m.in. strukturę ich finansowania²²⁰. Jako najważniejsze źródło finansowania własnego wskazano wkłady wspólników (38,5%). W dalszej kolejności sklasyfikowano zysk zatrzymany oraz zysk zatrzymany i wkłady wspólników łącznie (po 27,5%). Z emisji akcji skorzystało tylko 2 respondentów, co stanowi 0,7% wskazań (zob. tabela 38). Dodatkowo stwierdzono, że zysk zatrzymany i wkłady wspólników stanowią 93% pasywów badanych firm.

Tabela 38. Źródła kapitałów własnych wykorzystane przez przedsiębiorstwa do finansowania bieżącej działalności

Wyszczególnienie	Liczba wskazań	% wskazań
Wkłady wspólników	112	38,5
Wkłady i zysk zatrzymany	80	27,5
Zysk zatrzymany	80	27,5
Emisja akcji	2	0,7
Inne	17	5,8
Ogółem	291	100,0

Źródło: Starzyńska D., Marszałek J., *Bariery finansowania*, s. 330.

Badanie przeprowadzone przez D. Starzyńską i J. Marszałka ukazało bariery, na jakie napotykają właściciele firm rodzinnych przy pozyskiwaniu własnego i obcego finansowania (zob. tabela 39).

²²⁰ Starzyńska D., Marszałek J., *Bariery finansowania*, s. 327-335.

Tabela 39. Bariery dotyczące pozyskania kapitałów własnych i obcych

Wyszczególnienie	Liczba wskazań	% wskazań
Bariery dotyczące finansowania własnego		
Koszt pozyskania kapitału (odsetki, oprocentowanie, prowizje)	204	70,3
Szybkość uzyskania kapitału	155	53,4
Stopień skomplikowania procedur związanych z pozyskaniem kapitału	78	26,9
Chęć utrzymania tytułów własności w rodzinie	48	16,6
Konieczność lub brak konieczności ustanowienia zabezpieczenia (w przypadku kapitału obcego)	20	6,9
Obawa przed ingerencją kapitałodawcy zewnętrznego	9	3,1
Inne	6	2,1
Bariery dotyczące finansowania obcego		
Wysokie oprocentowanie długu	211	76,2
Wysokie prowizje i opłaty manipulacyjne	158	57,0
Uciążliwe procedury związane z pozyskaniem środków	117	42,2
Długi czas oczekiwania na kapitał obcy	30	10,8
Ingerencja zewnętrznych kapitałodawców w zarządzanie firmą	22	7,9
Inne	11	4,0
Forma organizacyjno-własnościowa uniemożliwiająca pozyskanie określonych środków	9	3,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie Starzyńska D., Marszałek J., *Bariery finansowania*, s. 332.

W przypadku finansowania własnego 70,3% wskazań przypadło na koszt pozyskania środków, następnie 53,4% na czas potrzebny do pozyskania środków finansowych oraz 26,9% na stopień skomplikowania procedur związanych z pozyskaniem kapitału. Ważną barierą okazała się także chęć do utrzymania firmy w rodzinie (16,6%). W przypadku finansowania obcego najbardziej istotnymi barierami są bariery finansowe - wysokie oprocentowanie długu (76,2% wskazań) oraz wysokie prowizje i opłaty manipulacyjne (57%) oraz biurokracja (42,2%). Najrzadziej wymienianą barierą dotyczącą finansowania obcego była forma organizacyjno-własnościowa (3,2%). Zarówno w pozyskiwaniu kapitału własnego jak i obcego najistotniejsze bariery finansowe, które pochodzą z makrootoczenia i są niezależne od przedsiębiorców. Bariery wewnętrzne (mikrootoczenie) były wskazywane sporadycznie i są możliwe do wyeliminowania (np. zmiana formy organizacyjno-prawnej, zmiana nastawienia co do ryzyka, że ktoś przejmie firmę).

Państwowa Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości

Według informacji udostępnionych przez Państwową Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości małe i średnie przedsiębiorstwa w 2014 roku finansowały swoje inwestycje głównie ze środków własnych (62,4%), następnie z kredytów i pożyczek krajowych (17,66%) oraz ze środków zagranicznych (8,11%). Szczegóły przedstawia tabela 40.

Tabela 40. Źródła finansowania nakładów inwestycyjnych w firmach (bez mikroprzedsiębiorstw) w 2014 r.

	Ogółem	Środki własne	Środki budżetowe	Kredyty i pożyczki krajowe	Środki bezpośrednie z zagranicy		Inne źródła razem	Nakłady niefinansowe
					Razem	W tym kredyt bankowy		
Ogółem	143378227	68,21	3,14	11,62	9,58	1,19	4,1	3,35
Małe	17171208	59,93	4,79	21,63	7,43	1,98	5,09	1,12
Średnie	33795587	63,7	4,25	15,64	8,46	0,43	6,83	1,11
MSP (bez mikro)	50966795	62,43	4,43	17,66	8,11	0,95	6,25	1,12
Duże	97411432	71,23	2,47	8,47	10,35	1,31	2,97	4,52

Źródło: Chaber P., Łapiński J., Nieć M., Orłowska J., Zakrzewski R., Widła-Domaradzki Ł., Domaradzka A., *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2017*, PARP, Warszawa 2017, s. 32.

Im większe przedsiębiorstwo, tym bardziej inwestycje finansuje ze środków własnych oraz środków pochodzących z zagranicy, a rzadziej korzysta z kredytów i pożyczek krajowych oraz środków budżetowych.

Można zauważyć, że przedsiębiorstwa ponoszą główne inwestycje związane z budynkami i budowlami jak i maszynami, urządzeniami technicznymi i narzędziami (patrz tabela 41).

Tabela 41. Struktura nakładów na inwestycje według grup środków trwałych w 2014 r.

	budynki i budowle	maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	środki transportu	pozostałe nakłady
Ogółem	44,3	41,6	13,3	0,8
mikrofirmy	58,4	20,7	20,9	0,0
małe firmy	47,9	34,8	16,6	0,7
średnie firmy	39,7	39,5	20,4	0,4
duże firmy	41,5	49,1	8,3	1,1

Źródło: Chaber P. i in., *Raport*, s. 33.

Im mniejsza firma, tym więcej inwestuje w budynki i budowle, natomiast wraz ze wzrostem wielkości firmy, zwiększa się udział finansowania maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi. Powodem zaistniałej sytuacji może być to, że przedsiębiorcy początkowo chcą uniezależnić się i przestać wynajmować budynki, dlatego decydują się na budowanie/pozyskiwanie własnych pomieszczeń. Wraz ze wzrostem firmy przybywa kapitału, który można zaangażować w dodatkowe wyposażenie – np. maszyny, co jest konieczne, by firma mogła odpowiadać na potrzeby obecnych i przyszłych klientów. Porównując małe i średnie przedsiębiorstwa można zauważyć, że średnie firmy więcej inwestują w środki transportu i maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia niż małe, co może być spowodowane z odmiennymi potrzebami związanymi np. ze skalą działania. Jednak może to powodować niedoinwestowanie techniczne, a co za tym idzie pozyskiwanie mniejszej liczby klientów.

Badanie mikro, małych i średnich przedsiębiorstw z Wielkopolski

T. Łuczka przeprowadziła badanie wśród 361 mikro, małych i średnich przedsiębiorstw z Wielkopolski. Potwierdziła nim, że wraz ze wzrostem wieku przedsiębiorstwa, rośnie udział zadłużenia w jego finansowaniu (patrz tabela 42).

Tabela 42. Wiek przedsiębiorstwa a struktura kapitału w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach

wiek przedsiębiorstwa	kapitał własny	kredyt bankowy			leasing	kredyt handlowy	liczebność
		ogółem	krótko-terminowy	długo-terminowy			
> 1 rok	84,9	5,7	1,1	4,6	3,6	5,7	18
1-2 lata	80	8	3,8	4,2	3	8,9	33
3-5 lat	73,5	10	4,2	5,8	4,2	12,3	70
6-9 lat	79,5	9,5	3,4	6,1	3,7	7,5	80
10-19 lat	77,7	9,1	4,7	4,4	3,8	9,4	126
< 20 lat	78,8	10,3	4,2	6,1	1,2	9,6	34

Źródło: Łuczka T., *Wiek przedsiębiorstwa*, s. 94.

Porównując firmy istniejące do roku z firmami działającymi powyżej 20 lat można zauważyć, że w strukturze kapitału tych starszych kredyty bankowe i kredyt handlowy stanowią prawie dwa razy większy udział, natomiast leasing jest przez nie wykorzystywany 3 razy rzadziej. Świadczyć to może o większej zdolności kredytowej, wiarygodności i posiadanym zabezpiecze-

niu firm dojrzałych. Przedsiębiorcy chętniej kupują przedmioty na własność niż w użyczenie.

Badanie pokazało także, jaki procent stanowią źródła finansowania inwestycji w sektorze MSP w kontekście wieku przedsiębiorstwa (tabela 43).

Tabela 43. Wiek przedsiębiorstwa a źródła finansowania inwestycji w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach (%)

Źródła finansowania	Wiek przedsiębiorstwa w latach			
	do 1	2-5	6-9	10 i >
Samofinansowanie	100,0	90,0	54,5	48,7
Kredyt bankowy	-	-	4,5	12,2
Samofinansowanie + kredyt bankowy	-	10,0	22,7	17,0
Samofinansowanie + pożyczka	-	-	-	2,5
Leasing	-	-	4,5	4,8
Kredyt + leasing	-	-	9,1	2,5
Kredyt + leasing + samofinansowanie	-	-	4,5	7,3
Kredyt + pożyczka + samofinansowanie	-	-	-	2,5
Inne	-	-	-	2,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Łuczka T., *Wiek przedsiębiorstwa*, s. 95.

T. Łuczka udowodniła, że im starsza firma, tym z większej liczby i bardziej zróżnicowanych źródeł kapitału korzysta.

Badanie przeprowadzone przez Komisję Europejską wraz z Europejskim Bankiem Centralnym

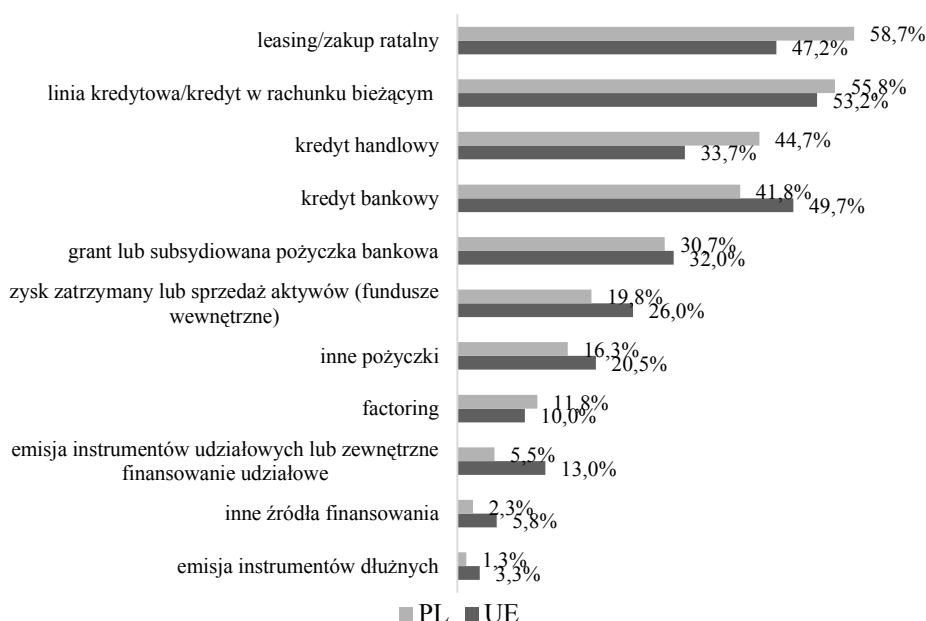
Komisja Europejska wraz z Europejskim Bankiem Centralnym od 2008 roku prowadzą cyklicznie (najpierw co dwa lata, a od 2013 roku co roku) badania nad dostępem MSP do różnych źródeł finansowania²²¹. Pierwsze wyniki zostały opublikowane za 2009 rok. Badanie obejmuje wszystkie kraje wchodzące w skład Unii Europejskiej. Właściciele badanych przedsiębiorstw określają, które źródła finansowania są istotne dla nich. Jako istotność rozumiane jest korzystanie z danego źródła kiedykolwiek w przeszłości i chęć skorzystania z niego w przyszłości. W 2014 roku zmieniono odpowiedzi w kwestionariuszu, stąd nie można porównać danych do wcześniejszych lat. Szczegółowe dane przedstawiają tabela 44 i wykres 8. Przy czym na wykresie 8 przedstawiono średnie wartości istotności źródeł finansowania w latach 2014-2019 przy założeniu *ceteris paribus*.

²²¹ Badanie Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE)

Tabela 44. Struktura wykorzystania źródeł finansowania w Polsce i Unii Europejskiej w latach 2014-2019 (%)

Czy następujące źródła finansowania są istotne dla twojej firmy, to znaczy czy korzystałeś z nich w przeszłości lub chcesz skorzystać w przyszłości?	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL
	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
linia kredytowa/kredyt w rachunku bieżącym	53	53	55	55	55	57	53	59	52	55	51	56
emisja instrumentów dłużnych	4	1	4	1	3	1	3	2	3	2	3	1
emisja instrumentów udziałowych lub zewnętrzne finansowanie udziałowe	16	8	14	8	13	4	12	4	12	4	11	5
factoring	11	13	10	12	10	13	10	11	10	9	9	13
grant lub subsydiowana pożyczka bankowa	32	36	34	39	32	31	31	27	32	23	31	28
inne pożyczki	19	15	22	17	22	17	21	16	20	16	19	17
inne źródła finansowania	11	7	5	2	5	2	5	1	5	1	4	1
kredyt bankowy	57	50	50	43	50	43	48	42	47	37	46	36
kredyt handlowy	33	44	36	49	35	44	34	45	33	43	31	43
leasing/zakup ratalny	47	54	47	57	47	59	48	60	47	59	47	63
zysk zatrzymany lub sprzedaż aktywów (fundusze wewnętrzne)	25	13	27	23	27	22	26	20	26	20	25	21

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów *Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE)* za lata 2014-2019.

Wykres 8. Istotność źródeł finansowania w Polsce i Unii Europejskiej - średnie wartości dla lat 2014-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów *Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE)* za lata 2014-2019.

Analizując powyższą tabelę i wykres można zauważyć, że badani chętnie sięgają po tradycyjne, zewnętrzne obce źródła finansowania:

- w 2019 roku w Unii Europejskiej najważniejszymi źródłami finansowania dla firm MSP były linia kredytowa/kredyt w rachunku bieżącym (51% wskazań), leasing lub zakupy ratalne (47%) i kredyt bankowy (46%).
- w Polsce najistotniejszym źródłem jest leasing/zakupy ratalne (63%), następnie linia kredytowa/kredyt w rachunku bieżącym (56%) i kredyt handlowy (43%). Emisja instrumentów dłużnych jest najmniej istotna dla przedsiębiorstw.
- analizując średnie wartości istotności obliczone dla lat 2014-2019 kolejność finansowania w Polsce jak i w Unii Europejskiej jest praktycznie taka sama: najważniejszym źródłem jest leasing/zakupy ratalne, linia kredytowa/kredyt w rachunku bieżącym, kredyt handlowy lub bankowy, a najmniej istotne to faktoring, emisja papierów udziałowych i dłużnych.

Powyższe dane potwierdzają, że badane przedsiębiorstwa korzystają ze źródeł finansowania zgodnie z teorią hierarchii finansowania.

Ankietowani odpowiadali także, z jakich źródeł finansowania korzystali w ciągu ostatnich 6 miesięcy. Mogli oni zaznaczyć, że finansują się z więcej niż jednego źródła, stąd odpowiedzi nie sumują się do 100%. Szczegółowe dane przedstawia tabela 45.

W tabeli 46 zaprezentowano korzystanie z poszczególnych źródeł finansowania w latach 2014-2019 w Unii Europejskiej w rozbiciu na poszczególne klasy wielkości przedsiębiorstw.

Tabela 45. Sposoby finansowania MSP w Unii Europejskiej i w Polsce w latach 2009-2019 (udział procentowy)

	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL
Używane źródła finansowania w ostatnich sześciu miesiącach												
zysk zatrzymany lub sprzedaż aktywów	14,3%	7,9%			15,3%	13,4%	14,7%	12,7%	14,9%	11,4%	14,1%	11,9%
grant lub subsydiowana pożyczka bankowa	9,1%	9,4%	8,0%	11,1%	7,1%	7,6%	7,3%	5,9%	7,8%	9,1%	7,5%	7,7%
linia kredytowa/kredyt w rachunku bieżącym	36,7%	40,0%	37,4%	42,2%	37,1%	41,9%	35,4%	42,0%	35,5%	40,7%	34,1%	39,6%
kredyt bankowy	13,4%	10,3%	19,3%	21,1%	18,4%	22,2%	17,3%	20,2%	16,6%	19,5%	15,4%	14,0%
kredyt handlowy	9,1%	14,5%	20,0%	38,0%	19,3%	35,4%	19,4%	36,2%	18,1%	36,7%	16,7%	35,1%
inne pożyczki	6,9%	4,7%	9,7%	8,3%	9,0%	8,6%	8,3%	6,7%	7,9%	8,6%	7,5%	8,6%
emisja instrumentów dłużnych	0,6%	0,2%	1,1%	0,2%	0,8%	0,5%	0,7%	0,7%	0,7%	0,4%	0,7%	0,0%
emisja instrumentów udziałowych lub zewnętrzne finansowanie udziałowe	2,9%	1,1%	1,7%	1,6%	1,5%	0,9%	1,9%	0,6%	1,6%	1,2%	1,4%	1,0%
leasing/zakup ratałny	28,7%	32,7%	22,8%	33,7%	23,4%	39,2%	23,7%	39,0%	24,0%	40,4%	23,7%	38,7%
faktoring	6,3%	7,7%	6,2%	7,1%	5,8%	7,8%	5,9%	7,4%	6,1%	5,3%	5,9%	8,2%
inne źródła finansowania	3,9%	2,1%	1,0%	0,3%	1,1%	0,5%	1,0%	0,1%	0,1%	0,2%	0,7%	0,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE) za 2014-2019.

Tabela 46. Sposoby finansowania MSP (w podziale na klasy wielkości) w Unii Europejskiej w latach 2011-2019 (udział procentowy)

	2014			2015			2016			2017			2018			2019		
	1 - 9	10 - 49	50 - 249	1 - 9	10 - 49	50 - 249	1 - 9	10 - 49	50 - 249	1 - 9	10 - 49	50 - 249	1 - 9	10 - 49	50 - 249	1 - 9	10 - 49	50 - 249
Używałś poniższych źródeł finansowania czy nie w minionych 6 miesiącach?																		
zysk zatrzymany lub sprzedaż aktywów	9%	16%	22%	10%	15%	23%	9%	16%	25%	9%	15%	25%	9%	16%	24%	9%	15%	22%
grant lub subsydiowana pożyczka bankowa	7%	10%	13%	5%	9%	12%	4%	9%	10%	4%	8%	12%	5%	9%	12%	5%	8%	11%
linia kredytowa/kredyt w rachunku bieżącym	31%	39%	44%	33%	39%	44%	32%	38%	44%	30%	38%	43%	30%	37%	43%	28%	35%	44%
kredyt bankowy	9%	15%	20%	13%	21%	28%	13%	19%	27%	12%	19%	26%	11%	18%	25%	10%	16%	23%
kredyt handlowy	5%	11%	14%	15%	21%	26%	14%	21%	27%	15%	20%	27%	14%	19%	25%	12%	17%	24%
inne pożyczki	5%	7%	10%	10%	9%	10%	8%	9%	10%	7%	9%	10%	7%	8%	9%	6%	8%	9%
emisja instrumentów dłużnych	0%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%
emisja instrumentów udziałowych lub zewnętrzne finansowanie udziałowe	2%	4%	4%	1%	2%	3%	1%	2%	2%	1%	2%	3%	1%	1%	2%	1%	1%	2%
leasing/zakup ratałny	16%	35%	44%	12%	27%	37%	12%	27%	39%	13%	28%	39%	12%	29%	39%	13%	26%	39%
faktoring	3%	7%	12%	3%	7%	12%	2%	6%	12%	2%	6%	11%	2%	7%	12%	2%	6%	12%
inne źródła finansowania	3%	5%	5%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	0%	1%	1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE) za lata 2014-2019.

Analizując powyższe dwie tabele stwierdzono, że najczęściej wymienianymi sposobami finansowania zarówno w Unii Europejskiej jak i w Polsce były linia kredytowa/kredyt w rachunku bieżącym, leasing lub zakupy ratalne, kredyt handlowy oraz kredyt bankowy. Najrzadziej przedsiębiorcy korzystają z emisji instrumentów dłużnych i udziałowych. W 2019 roku mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa najczęściej korzystały z linii kredytowej lub kredyt w rachunku bieżącym (odpowiednio: 28% wskazań, 35%, 44%). Mikroprzedsiębiorstwa następnie używały leasingu/zakupów ratalnych (13%), kredytu handlowego (10%) i kredytu bankowego (10%) do finansowania swojej działalności. Wśród małych i średnich przedsiębiorstw leasing/zakupy ratalne stanowiły ważniejsze źródło finansowania (odpowiednio 26% i 39%) niż kredyt handlowy (17% i 24%) i kredyt bankowy (16% i 23%). Wszystkie przedsiębiorstwa najrzadziej stosują emisję papierów wartościowych (udziałowych i dłużnych) do pozyskania dodatkowych pieniędzy, co może być spowodowane ich formą organizacyjno-prawną i możliwością korzystania z tego źródła finansowania.

Za pomocą badania sprawdzono, w jaki sposób były wykorzystane pozyskane środki finansowe. Wyniki przedstawia tabela 47.

Tabela 47. Wykorzystanie środków finansowych w latach 2014-2019 (%)

Do czego wykorzystane zostało finansowanie zewnętrzne w ciągu ostatnich 6 miesięcy?	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL
	odpowiedzi w %											
inwestycje	30	35	36	41	38	39	38	36	41	41	40	36
zapasy i kapitał obrotowy	28	31	34	39	34	34	33	35	37	39	35	41
zatrudnienie i szkolenie pracowników	8	8	13	17	15	14	15	14	22	25	22	23
rozwój i wypuszczenie nowych produktów lub usług	10	10	14	15	15	12	14	12	20	17	20	17
refinansowanie lub spłata zobowiązań	11	15	12	18	12	17	11	17	14	22	13	21
inne	12	8	12	13	11	12	12	12	9	11	9	10

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów *Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE)* za lata 2014-2019.

Z pozyskanych środków finansowych MSP finansują przede wszystkim inwestycje oraz zapasy i kapitał obrotowy. W 2019 roku w Unii Europejskiej było to odpowiednio 40% i 35% wskazań, w Polsce – 36% i 41%. W Polsce w 2015 roku wszystkie kategorie wydatków były finansowane w większym stopniu niż w 2014 roku, natomiast w 2016 i 2017 roku - w mniejszym niż w 2015 roku. Następnie wartości wzrosły. Może to być spowodowane zmianami w gospodarce oraz z nową perspektywą finansowania unijnego.

3.4 Podsumowanie

Przedstawione dane (w szczególności dane dotyczące liczby przedsiębiorstw, struktury PKB, poziomu przedsiębiorczości) potwierdzają rosnące znaczenie sektora MSP w Polsce oraz stabilną liczbę łódzkich mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Pojęcie stabilności dotyczy oczywiście ogólnej liczby MSP. Poszczególne przedsiębiorstwa mogą być zagrożone, likwidowane, upadać. Jedną z teorii tłumaczących ten mechanizm jest pojęcie twórczej destrukcji austriackiego ekonomisty Josepha Schumpetera, który za jej pomocą opisywał proces transformacji, towarzyszącej przełomowemu odkryciu. Pojawianie się nowych przedsiębiorców oraz innowacyjnych pomysłów zapewnia rozwój ekonomiczny (w skali makro), choć implikuje problemy dla innych przedsiębiorstw, które wcześniej miały stabilną pozycję rynkową²²². Brak stabilności w skali mikro jest więc mechanizmem zapewniającym stabilność w skali makro. Województwo łódzkie wypada pozytywnie na tle pozostałych województw (jest przeważnie w połowie rankingów).

Z zaprezentowanych danych wynika, że nie wszystkie źródła finansowania są dedykowane dla przedsiębiorstw sektora MSP, ani nie wszystkie są wśród nich popularne. Z przytoczonych badań wynika, że najpopularniejszymi były leasing, kredyty i pożyczki, a najmniej popularne – emisja papierów wartościowych. Wszyscy autorzy przytoczonych badań są zgodni, że mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa korzystają zazwyczaj z więcej niż jednego sposobu finansowania. W literaturze przedmiotu panuje zgodność, że struktura kapitałowa MSP jest zgodna z teorią hierarchii finansowania wg S. Myersa. Również we wszystkich przytoczonych badań tradycyjne źródła finansowania (kredyty, pożyczki i leasing) były najpopularniejszym sposobem i stanowiły podstawowy kapitał firmy (poza samofinansowaniem).

Odnośnie do barier korzystania z poszczególnych metod finansowania autorzy wskazują zgodnie na skomplikowane procedury i wysoki koszt pozyskania środków, obawę przed podjęciem ryzyka i utratą niezależności, brak doświadczenia i kwalifikacji przedsiębiorcy oraz niespełnianie wymogów stawianych przez instytucję udzielającą danego wsparcia. Przy barierach korzystania należy także wspomnieć o nieprzychylności kapitałodawców w stosunku do sektora MSP i obaw, że jest on zbyt ryzykowny do zainwestowania w jego rozwój.

---

²²² Por. np. Korzeniowski L.F., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Difin, Warszawa 2011, s. 21.

ROZDZIAŁ IV

ANALIZA CZYNNIKÓW WPŁYWAJĄCYCH NA SPOSÓB FINANSOWANIA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM – WYNIKI BADANIA EMPIRYCZNEGO

4.1 Organizacja i metodyka badania

Sektor mikro, małych i średnich przedsiębiorstw jest bardzo zróżnicowany nie tylko na poziomie międzynarodowym (brak jednolitej definicji, jak zostało to wspomniane w rozdziale I), ale także w ramach danego kraju, stąd trudności z jego analizą²²³.

W rozdziale przeprowadzono analizę wybranych firm z województwa łódzkiego i sposobów ich finansowania. Analizowano rozkłady: płci, wykształcenia i wieku właściciela firmy bądź osoby podejmującej decyzje finansowe, miejsca prowadzenia działalności (ze względu na rodzaj gminy i miejscowości), rodzaju działalności, wieku, wielkości oraz formy organizacyjno-prawnej firmy. Przeprowadzono analizę współzależności pomiędzy badanymi cechami oraz to, jaki mają one wpływ na sposób i cel finansowania przedsiębiorstwa. Opisane w pierwszych dwóch rozdziałach niniejszej monografii teorie dotyczące struktury kapitałowej przedsiębiorstw, źródeł ich finansowania, determinant działalności i decyzji finansowych, stały się podstawą do stworzenia pytań merytorycznych w kwestionariuszu ankietowym.

Badanie ankietowe przeprowadzono metodą CAWI (ang. Computer-Assisted Web Interviewing) w okresie 1-31 maja 2017 r. Dobór próby był celowy. Kwestionariusz ankietowy znajduje się w załączniku 2 do monografii. Prośba o uzupełnienie kwestionariusza została wysłana mailowo do 17816 firm. Adresy zostały pobrane z bazy Amadeus. 5174 adresów okazało się wadliwych – nieistniejące lub przepełnione skrzynki, osoby zlikwidowały

---

²²³ Dominiak P., *Sektor MSP*, s. 21.

działalność lub zmieniły miejsce zatrudnienia. Ankieta została wyświetlona 1494 razy. Otrzymano 433 kompletnie wypełnione formularze, z czego czterech respondentów okazało się reprezentować duże przedsiębiorstwa (ich odpowiedzi przy analizie zostały odrzucone). 583 ankiety zostały niekompletnie uzupełnione (pominięto je przy analizie). Zwrot całkowicie wypełnionych ankiet, których odpowiedzi zostały poddane analizie, wynosi 3,39%. Stosunek ich do ilości wyświetleń stanowi 28,71%.

Kwestionariusz badania zasadniczego składał się z 20 pytań, z czego 11 pierwszych ma charakter „metryczkowy”, które pozwoliły na zebranie materiału faktograficznego, który został zestawiony z pozostałymi pytaniami, co umożliwiło na zróżnicowanie odpowiedzi w odniesieniu do poszczególnych cech przedsiębiorcy lub przedsiębiorstwa.

Badanie było poprzedzone badaniem pilotażowym (także badanie ankietowe metodą CAWI, kwestionariusz stanowi załącznik 1) przeprowadzonym w okresie od listopada 2015 do stycznia 2016 r. na grupie 483 uczestników, którzy utworzyli firmy w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki koordynowanego przez Fundację Inkubator (uzyskano wówczas 146 uzupełnionych kwestionariuszy)²²⁴. Kwestionariusz składał się z 32 pytań.

Do weryfikacji hipotez zostały wykorzystane dla pytań na skalach nominalnych testy V Cramera i Phi Yule’a – miary symetryczne oparte na teście chi-kwadrat, które informują o sile zależności między zmiennymi w tabelach krzyżowych. Do analizy pytań zawierających skale porządkowe zostały zastosowane testy Tb – Kendalla lub Tc – Kendalla, pierwszy dla tabel 2x2, drugi dla 2x3, 4x5 itp. W przypadku, gdy tabela krzyżowa składała się ze skali nominalnej i porządkowej, wówczas odczytywana była statystyka na niższym poziomie²²⁵. Oczywiście zastosowane testy statystyczne mają charakter jedynie pomocniczy, bowiem na podstawie próby dobranej w sposób celowy, bez zachowania założeń metody reprezentacyjnej, nie można przeprowadzać wnioskowania statystycznego. Otrzymane wartości testów statystycznych mogą być traktowane jedynie orientacyjnie bez uogólniania otrzymanych wniosków na całość populacji. Wszystkie miary siły związku są normalizowane, tak, aby przyjmowały wartości z przedziału (0-1), wówczas od 0-0,29 oznacza zależność słabą, 0,30-0,49 – zależność umiarkowaną, 0,5-1 – zależność silną²²⁶. Wartość testu chi-kwadrat (χ^2) jest dokładna, jeśli każ-

²²⁴ Badanie pilotażowe obejmowało sześć pytań dotyczących finansowania mikroprzedsiębiorstw. Jego wyniki zostały przedstawione w artykule Szmit M., Szmit A., Lisiak-Felicka D., Dąbkowska M., *An analysis*, s. 141-149.

²²⁵ Bedyńska S., Brzezicka A., *Statystyczny drogowskaz*, Warszawa 2007, s. 181.

²²⁶ Nawojczyk M., *Przewodnik po statystyce dla socjologów*, SPSS, Kraków 2002, s. 223.

da z liczebności teoretycznych jest większa od jedności i gdy nie więcej niż 20% liczebności teoretycznych jest mniejsze od 5²²⁷.

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \frac{n_i - np_i}{np_i}^2$$

gdzie:

n_i – zaobserwowana liczba obserwacji skategoryzowanych w i -tej klasie,
 np_i – liczebność teoretyczna obserwacji skategoryzowanych w i -tej klasie,
 r – liczba kategorii (klas, np. typów wykształcenia) lub przedziałów klasowych²²⁸.

$$V = \frac{\chi^2}{n * \min(r-1, k-1)}$$

($0 \leq V \leq +1$)

gdzie:

V – współczynnik V Cramera pomiędzy dwiema zmiennymi,
 χ^2 – wynik testu chi-kwadrat dla pary zmiennych,
 n – liczba obserwacji,
 r – liczba poziomów (wierszy) jednej zmiennej,
 k – liczba kolumn drugiej zmiennej,
 $\min(r-1, k-1)$ – oznacza mniejszą z liczby kolumn lub wierszy w tabeli²²⁹.

$$\varphi = \frac{\chi^2}{n}$$

φ – współczynnik Yule'a, ϕ ,
 χ^2 – wynik testu chi-kwadrat pomiędzy parą zmiennych,
 n – liczba obserwacji²³⁰.

$$\tau_b = \frac{P - Q}{(P + Q + X_0)(P + Q + Y_0)}$$

τ_b – współczynnik tau-b Kendalla (inaczej T_b – Kendalla),
 P – liczba par zgodnych,

²²⁷ Tamże, s. 217-218.

²²⁸ Staniec I., Górecka A., Witkowska D., *Weryfikacja hipotez statystycznych*, „w:” *Metody statystyczne w zarządzaniu* (red. Witkowska D.), Firma Księgarsko-Wydawnicza „Mennadzer”, Łódź 2001, s. 192-193.

²²⁹ Szwed R., *Metody statystyczne w naukach społecznych. Elementy teorii i zadania*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008, s. 335-336.

²³⁰ Tamże, s. 330.

Q – liczba par niezgodnych,

X_0 – liczba par pomiarów, przyjmujących identyczne rangi wyłącznie dla zmiennej X ,

Y_0 – liczba par pomiarów, przyjmujących identyczne rangi dla zmiennej Y ²³¹.

$$\tau_c = (P - Q) \frac{2m}{n^2 (m - 1)}$$

τ_c – współczynnik tau-c Kendalla (inaczej T_c – Kendalla),

P – liczba par zgodnych,

Q – liczba par niezgodnych,

n – liczba obserwacji,

m – mniejsza wartość dla wierszy lub kolumn²³².

W przypadku, gdy zmienna zależna była na skali ilościowej lub porządkowej, a niezależna na jakościowej, zastosowano nieparametryczny test U Manna Whitneya (dla 2 prób) oraz Kruskala Wallisa (dla więcej niż 2 prób). Testy te używa się wówczas, gdy niespełnione są warunki stosowania testów parametrycznych, między innymi warunków normalności rozkładu²³³. Dla zmiennych ilościowych lub porządkowych, zastosowano korelację Spearmana, w której maksymalny stopień korelacji przyjmuje wartość 1. Im bardziej zbliża się stopień związku do tej granicy, tym bardziej wzrostowi wartości jednej zmiennej towarzyszy wzrost wartości drugiej zmiennej²³⁴.

$$U = R_{\min k} - \frac{n_k n_k + 1}{2}$$

U – wynik testu U Manna Whitneya,

$R_{\min(k)}$ – suma rang dla grupy, w której suma jest mniejsza,

n_k – liczba obserwacji w grupie z mniejszą sumą rang²³⁵.

$$H = \frac{12}{N(N+1)} \sum_{j=1}^k \frac{R_j^2}{n_j} - 3(N+1)$$

H – test Kruskala Wallisa,

N – liczba wszystkich obserwacji,

k – liczba porównywanych, niezależnych grup,

²³¹ De Muth J. E., *Basic statistics and pharmaceutical statistical applications, Third edition*, CRC Press Taylor & Francis Group, 2014, s. 461.

²³² Tamże, s. 461.

²³³ Bedyńska S., Brzezicka A., *Statystyczny*, s. 203-207.

²³⁴ Bedyńska S., Cypryńska M., *Statystyczny drogowski 1*, SEDNO, Warszawa 2013, s. 201.

²³⁵ http://www.naukowiec.org/wzory/statystyka/test-u-manna-whitneya_365.html (dostęp 22.08.2017)

R_j^2 – suma rang w danej grupie,

n_j – liczba obserwacji w danej grupie²³⁶.

$$r_{x,y} = \frac{cov(R_x, R_y)}{\sigma_{R_x} * \sigma_{R_y}}$$

$$cov(R_x, R_y) = E(R_x * R_y) - (E(R_x) * E(R_y))$$

$\rho(x,y)$ – współczynnik korelacji Spearmana pomiędzy zmiennymi x i y,

R_x – porangowane wartości zmiennej X,

R_y – porangowane wartości zmiennej Y,

$cov(R_x, R_y)$ – kowariancja pomiędzy zmiennymi R_x i R_y ,

σ – odchylenie standardowe z populacji,

E – wartość oczekiwana²³⁷.

Analizę statystyczną przeprowadzono za pomocą programu SPSS przy założeniu, że wszystkie związki są istotne z punktu widzenia statystycznego, gdy $p < 0,05$.

4.2 Charakterystyka badanych przedsiębiorstw

W badaniu wzięło udział 429 przedsiębiorstw z sektora MSP z województwa łódzkiego - 61,3% mikroprzedsiębiorstw, 30,3% małych i 8,4% średnich firm. W porównaniu z ogółem przedsiębiorstw sektora MSP w województwie łódzkim w badanej próbie występowała pewna nadreprezentacja przedsiębiorstw małych i średnich, natomiast mniejszy był odsetek mikroprzedsiębiorstw (zob. tabela 48).

Tabela 48. Wielkość badanych przedsiębiorstw

Wielkość przedsiębiorstwa	badana próba		przedsiębiorstwa sektora MSP w województwie łódzkim zarejestrowane w rejestrze REGON (2016 r.)		przedsiębiorstwa aktywne sektora MSP w województwie łódzkim (2016 r.)	
	n	%	n	%	n	%
mikroprzedsiębiorstwo	263	61,3	231628	95,3	121409	96,3
małe przedsiębiorstwo	130	30,3	9619	4,0	3663	2,9
średnie przedsiębiorstwo	36	8,4	1781	0,7	943	0,7
Ogółem	429	100	243028	100	126015	100

Źródło: opracowanie własne.

²³⁶ Szwed R., *Metody*, s. 272.

²³⁷ http://www.naukowiec.org/wzory/statystyka/korelacja-rho-spearmana_99.html (dostęp 22.08.2017)

Badane firmy scharakteryzowano ze względu na:

- płeć właściciela,
- wiek właściciela,
- wykształcenie właściciela,
- wiek przedsiębiorstwa,
- miejsce prowadzonej działalności (gminę oraz wielkość miejscowości),
- branżę,
- rodzaj głównej działalności.

Szczegółowe dane przedstawione są w kolejnych tablicach.

Tabela 49 przedstawia charakterystykę badanych ze względu na płeć i wykształcenie właściciela firmy.

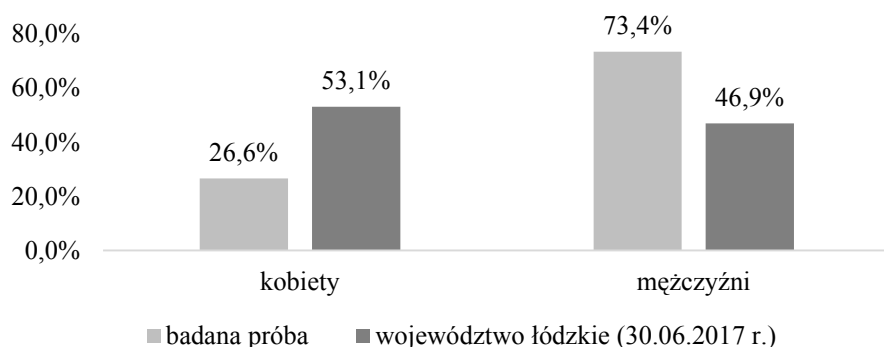
Tabela 49. Charakterystyka badanych MSP ze względu na płeć i wykształcenie właściciela firmy

Wykształcenie		płeć właściciela firmy		Ogółem
		kobieta	mężczyzna	
zasadnicze zawodowe lub średnie	n	23	77	100
	%	20,2	24,4	23,3
wyższe	n	91	238	329
	%	79,8	75,6	76,7
Ogółem	n	114	315	429
	%	100,0	100,0	100,0
p=0,36				

Zródło: opracowanie własne.

W badaniu wzięło udział 114 kobiet (26,6%) i 315 mężczyzn (73,4%). 23,3% właścicieli badanych firm posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe lub średnie, 76,7% - wyższe. Wśród 429 badanych nikt nie zakończył edukacji na szkole podstawowej lub gimnazjum. Biorąc pod uwagę płeć, nie zaobserwowano zróżnicowania istotnego statystycznie w poziomie wykształcenia badanych. 20,2% badanych kobiet i 24,4% mężczyzn posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe lub średnie.

Analizując rozkład płci można zauważyć, że w badanej próbie występuje przewaga liczby mężczyzn nad liczbą kobiet w czasie, gdy w całej populacji mieszkańców województwa łódzkiego sytuacja jest odwrotna (wykres 9).

Wykres 9. Porównanie rozkładu płci wśród respondentów ankiety z rozkładem płci mieszkańców województwa łódzkiego.

Źródło: opracowanie własne.

Analizując dane z tabeli 50 można zauważyć, że nie ma zróżnicowanej struktury przedsiębiorstw z punktu widzenia płci właściciela – w każdej klasie wielkości przedsiębiorstw dominują mężczyźni.

Tabela 50. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa i płeć jego właściciela

Płeć	mikro-przedsiębiorstwo		małe przedsiębiorstwo		średnie przedsiębiorstwo		Ogółem	
	n	%	n	%	n	%	n	%
kobieta	87	33,1	20	15,4	7	19,4	114	26,6
mężczyzna	176	66,9	110	84,6	29	80,6	315	73,4
Ogółem	263	100,00	130	100,00	36	100,00	429	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Właściele zarówno mikro, małych jak i średnich przedsiębiorstw posiadają w zdecydowanej większości przypadków wykształcenie wyższe (zob. tabela 51).

Tabela 51. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa i płeć jego właściciela

Wykształcenie	mikro-przedsiębiorstwo		małe przedsiębiorstwo		średnie przedsiębiorstwo		Ogółem	
	n	%	n	%	n	%	n	%
zasadnicze zawodowe lub średnie	58	22,1	36	27,7	6	16,7	100	23,3
wyższe	205	77,9	94	72,3	30	83,3	329	76,7
Ogółem	263	100,00	130	100,00	36	100,00	429	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę płeć i wykształcenie właściciela przedsiębiorstwa oraz wielkość firmy można zauważyć zróżnicowanie struktury wśród mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (zob. tabela 52).

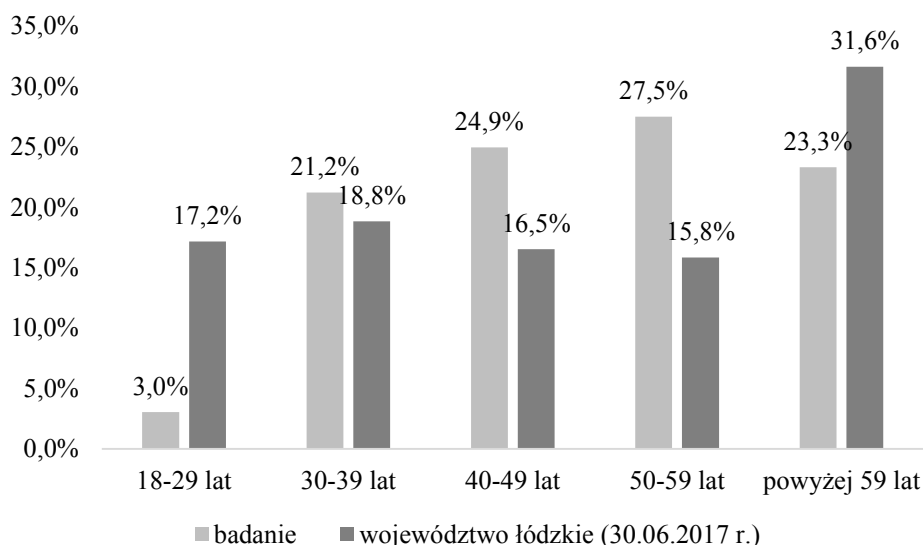
Tabela 52. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa oraz płeć i wykształcenie jego właściciela

		mikro- przedsiębiorstwo		małe przedsiębiorstwo		średnie przedsiębiorstwo		Ogółem	
		n	%	n	%	n	%	n	%
kobieta	zasadnicze zawodowe lub średnie	16	6,1	4	3,1	3	8,3	23	5,4
	wyższe	71	27,0	16	12,3	4	11,1	91	21,2
mężczyzna	zasadnicze zawodowe lub średnie	42	16,0	32	24,6	3	8,3	77	17,9
	wyższe	134	51,0	78	60,0	26	72,2	238	55,5
Ogółem		263	100,00	130	100,00	36	100,00	429	100,00

Zródło: opracowanie własne.

W każdej grupie firm dominują mężczyźni z wyższym wykształceniem, a najmniejszy odsetek stanowią kobiety z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub średnim. Wśród mikroprzedsiębiorców i średnich przedsiębiorców drugą grupą pod względem wielkości są kobiety z wyższym wykształceniem, natomiast wśród małych przedsiębiorców - mężczyźni z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub średnim.

Biorąc pod uwagę wiek badanych przedsiębiorców i grupując ich w przedziały wiekowe, stwierdzono, że 3% właścicieli firm jest w wieku od 18 do 29 lat, pozostałe grupy wiekowe stanowią od 21,2% do 27,5%. Najliczniejszą grupę stanowią osoby w wieku 50-59 lat Średni wiek osoby badanej wynosił 49,5 roku. Najmłodsza osoba badana miała 18 lat, a najstarsza 89, przy czym rozkład wieku był asymetryczny. Odpowiednio w województwie łódzkim średnia wieku wynosi 42 lata, przy czym występuje wyraźne minimum dla osób w wieku 40-60 lat, podczas gdy w badanej próbie takiego minimum nie ma (wykres 10).

Wykres 10. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wiek właściciela firmy w porównaniu do województwa łódzkiego

Źródło: opracowanie własne.

Analiza danych z tabeli 53 pokazuje, że w strukturze sektora MSP nie ma dominującej grupy wiekowej właścicieli, natomiast każda z kategorii wielkości przedsiębiorstw jest zróżnicowana ze względu na wiek właściciela.

Tabela 53. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa i wiek właściciela firmy

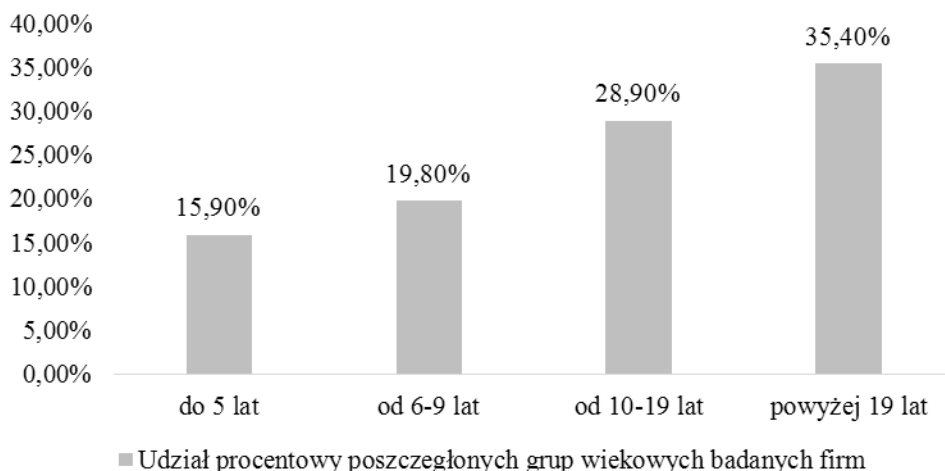
wiek właściciela	mikro- przedsiębiorstwo		małe przedsiębiorstwo		średnie przedsiębiorstwo		Ogółem	
	n	%	n	%	n	%	n	%
18-29 lat	10	3,8	2	1,5	1	2,8	13	3,0
30-39 lat	70	26,6	18	13,8	3	8,3	91	21,2
40-49 lat	70	26,6	32	24,6	5	13,9	107	24,9
50-59 lat	67	25,5	41	31,5	10	27,8	118	27,5
powyżej 59 lat	46	17,5	37	28,5	17	47,2	100	23,3
Ogółem	263	100,0	130	100,0	36	100,0	429	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Najmniej liczne grupy właścicieli stanowią osoby w wieku 18-29 lat (od 1,5% do 3,8%). Wśród mikroprzedsiębiorców nie ma dominującej grupy

wiekowej. Małe przedsiębiorstwa prowadzą przede wszystkim osoby w wieku 50-59 lat (31,5%), następnie powyżej 59 roku życia (28,5%) oraz z przedziału 40-49 lat (24,6%). Prawie połowę właścicieli średnich przedsiębiorstw stanowią osoby powyżej 59 roku życia (47,2%). Na drugim miejscu są osoby w wieku 50-59 lat (27,8%).

W badaniu widoczna jest przewaga firm istniejących powyżej 10 lat (wykres 11). Natomiast obecnie większość małych i średnich przedsiębiorstw charakteryzuje się stosunkowo krótkim czasem przeżycia²³⁸. Zatem struktura badanej próby jest różna od struktury całej populacji MSP. Wynika to zapewne ze struktury bazy danych użytej do doboru próby. Z punktu widzenia celu niniejszej pracy, nie wydaje się to być jednak wadą, ponieważ dojrzały wiek firmy, może świadczyć o zajmowaniu przez nią względnie stabilnej pozycji rynkowej, a co za tym idzie o trafności podejmowanych decyzji finansowych.

Wykres 11. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wiek firmy

Źródło: opracowanie własne.

Analiza danych z tabeli 54 wykazuje zróżnicowanie struktury badanych klas wielkości przedsiębiorstw pod względem ich wieku. Rozkład przedziałów wiekowych wśród mikroprzedsiębiorstw jest równomierny - nie ma dominującego. Małe i średnie przedsiębiorstwa mają taką samą strukturę wieku – najwięcej (około połowę) stanowią najstarsze firmy – istniejące powyżej 19 lat, następnie w młodszych grupach wiekowych jest coraz mniej przedsiębiorstw. Najmniej jest małych i średnich firm, które działają do 5 lat. Może to być spowodowane dotacjami np. unijnymi, które wspierały samozatrudnienie i zakładanie mikroprzedsiębiorstw.

²³⁸ Szmit A., Lisiak-Felicka D., Szmit M., *Badania*, s. 47 i następne.

Tabela 54. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa i wiek firmy

wiek przedsiębiorstwa	mikro-przedsiębiorstwo		małe przedsiębiorstwo		średnie przedsiębiorstwo		Ogółem	
	n	%	n	%	n	%	n	%
do 5 lat	58	22,1	9	6,9	1	2,8	68	15,9
6-9 lat	60	22,8	19	14,6	6	16,7	85	19,8
10-19 lat	72	27,4	42	32,3	10	27,8	124	28,9
powyżej 19 lat	73	27,8	60	46,2	19	52,8	152	35,4
Ogółem	263	100,0	130	100,0	36	100,0	429	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Wykazano silną korelację istotną statystycznie, która informuje, że wraz ze wzrostem wieku przedstawicieli firm wzrasta wiek przedsiębiorstw, które reprezentują (zob. tabela 55).

Tabela 55. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wiek firmy i jej właściciela

Wiek firmy		Wiek właściciela					Ogółem
		18-29 lat	30-39 lat	40-49 lat	50-59 lat	powyżej 59 lat	
do 5 lat	n	8	32	17	7	4	68
	%	61,5	35,2	15,9	5,9	4,0	15,9
od 6-9 lat	n	2	42	24	12	5	85
	%	15,4	46,2	22,4	10,2	5,0	19,8
od 10-19 lat	n	3	14	47	40	20	124
	%	23,1	15,4	43,9	33,9	20,0	28,9
powyżej 19 lat	n	0	3	19	59	71	152
	%	0,0	3,3	17,8	50,0	71,0	35,4
Ogółem	n	13	91	107	118	100	429
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
p<0,001, Tau-c Kendalla=0,53							

Źródło: opracowanie własne.

Kwestionariusz ankiety udostępniono firmom z różnych gmin województwa łódzkiego. Został uzupełniony przez 10,7% przedsiębiorstw działających na terenie gmin wiejskich, 10,3% gmin miejsko-wiejskich oraz 79% gmin miejskich. Rozkład liczby badanych przedsiębiorstw w podziale na gminy jest podobny do rozkładu sektora MSP województwa łódzkiego (tabela 56).

Tabela 56. Charakterystyka badanych MSP według kryterium miejsca prowadzenia działalności firmy (oddziału głównego) ze względu na rodzaj gminy

miejsce prowadzenia działalności firmy (oddziału głównego) ze względu na rodzaj gminy	badana próba		województwo łódzkie, 2016 r.	
	n	%	n	%
gmina wiejska	46	10,7	49960	20,6
gmina miejsko-wiejska	44	10,3	34326	14,1
gmina miejska	339	79	158742	65,3
Ogółem	429	100	243028	100

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość ankietowanych to przedsiębiorcy z terenów gmin miejskich. Wykazano jednak słabą korelację istotną statystycznie, która informuje, że w mniej zurbanizowanych gminach występuje nieznacznie większa proporcja małych i średnich firm aniżeli w przypadku gmin miejskich. Zarówno w badanej probie jak i w całej populacji niezależnie od rodzaju gminy największy odsetek badanych firm należy do grupy mikroprzedsiębiorstw, najmniej natomiast jest średnich. Natomiast z charakterystyki badanej próby (porównaj tabela 48) wynika nadreprezentacja małych (w populacji rząd wielkości pojedyncze procenty w próbie dziesiątki procent) oraz średnich przedsiębiorstw (w populacji rząd wielkości: promile, w próbie odpowiednio pojedyncze procenty w gminach miejskich bądź kilkanaście procent w pozostałych gminach) (tabela 57).

Tabela 57. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa i rodzaj gminy

		badana próba				województwo łódzkie - 2016 r.			
		gmina wiejska	gmina miejsko- wiejska	gmina miejska	ogółem	gmina wiejska	gmina miejsko- wiejska	gmina miejska	ogółem
mikro- przedsiębiorstwa	n	21	22	220	263	47664	32685	151279	231628
	%	45,7	50,0	64,9	61,3	95,4	95,2	95,3	95,3
małe przedsię- biorstwa	n	16	17	97	130	2046	1400	6173	9619
	%	34,8	38,6	28,6	30,3	4,1	4,1	3,9	4,0
średnie przed- siębiorstwa	n	9	5	22	36	250	241	1290	1781
	%	19,6	11,4	6,5	8,4	0,5	0,7	0,8	0,7
Ogółem	n	46	44	339	429	49960	34326	158742	243028
	%	100	100	100	100	100	100	100	100
p=0,002, Tau-b Kendalla=-0,15									

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej ankiet (55,2%) zostało wypełnionych przez przedsiębiorców z miast zamieszkałych przez powyżej 200 tys. mieszkańców, zaś najmniej (1,6%) przez firmy z miast do 5 tys. mieszkańców (tabela 58).

Tabela 58. Charakterystyka badanych MSP według kryterium wielkości miejscowości siedziby firmy

wielkość miejscowości, na terenie której ma siedzibę firma	n	%
wieś	63	14,7
miasto do 5 tys. mieszkańców	7	1,6
miasto - 5-50 tys. mieszkańców	74	17,2
miasto - 50-200 tys. mieszkańców	48	11,2
miasto powyżej 200 tys. mieszkańców	237	55,2
Ogółem	429	100,0

Źródło: opracowanie własne.

W badaniu dominowały jednoosobowe działalności gospodarcze (stanowią 51,3%). Na drugim miejscu są spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (24,9%). Kolejną grupą są spółki cywilne (11,4%), następnie spółki jawne (7,9%). Pozostałe formy organizacyjno-prawne wskazywano w pojedynczych przypadkach (tabela 59).

Tabela 59. Charakterystyka badanych MSP ze względu na formę organizacyjno-prawną

forma organizacyjno-prawna przedsiębiorstwa	n	%
jednoosobowa działalność gospodarcza	220	51,3
spółka cywilna	49	11,4
spółka jawna	34	7,9
spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	107	24,9
spółka akcyjna	4	0,9
spółka partnerska	1	0,2
spółka z ograniczoną odpowiedzialnością spółka komandytowa	5	1,2
spółka komandytowo-akcyjna	1	0,2
spółka komandytowa	1	0,2
spółdzielnia	3	0,7
szkoła	1	0,2
stowarzyszenie	1	0,2
fundacja	1	0,2
przedstawicielstwo przedsiębiorcy zagranicznego	1	0,2
Ogółem	429	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Nie wykazano zróżnicowania istotnego statystycznie między miejscem prowadzenia działalności a formą organizacyjno-prawną przedsiębiorstwa (tabela 60).

Tabela 60. Charakterystyka badanych MSP ze względu na formę organizacyjno-prawną i rodzaj gminy

forma organizacyjno-prawna przedsiębiorstwa		miejsce prowadzenia działalności firmy (oddziału głównego) ze względu na rodzaj gminy			Ogółem
		gmina wiejska	gmina miejsko-wiejska	gmina miejska	
jednoosobowa działalność gospodarcza	n	25	27	168	220
	%	54,3	61,4	49,6	51,3
spółka cywilna	n	6	2	41	49
	%	13	4,5	12,1	11,4
spółka jawna	n	6	2	26	34
	%	13	4,5	7,7	7,9
spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	n	8	9	90	107
	%	17,4	20,5	26,5	24,9
spółka akcyjna	n	0	0	4	4
	%	0	0	1,2	0,9
spółka partnerska	n	0	0	1	1
	%	0	0	0,3	0,2
spółka z o. o. spółka komandytowa	n	1	1	3	5
	%	2,2	2,3	0,9	1,2
spółka komandytowo-akcyjna	n	0	1	0	1
	%	0	2,3	0	0,2
spółka komandytowa	n	0	0	1	1
	%	0	0	0,3	0,2
spółdzielnia	n	0	1	2	3
	%	0	2,3	0,6	0,7
szkoła	n	0	0	1	1
	%	0	0	0,3	0,2
stowarzyszenie	n	0	1	0	1
	%	0	2,3	0	0,2
fundacja	n	0	0	1	1
	%	0	0	0,3	0,2
przedstawicielstwo przedsiębiorcy zagranicznego	n	0	0	1	1
	%	0	0	0,3	0,2
Ogółem	n	46	44	339	429
	%	100	100	100	100

p=0,27

Źródło: opracowanie własne.

Badani odpowiadali na pytanie, jakim rodzajem działalności (produkcja, handel, usługi) zajmuje się ich firma. Mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź, stąd liczba odpowiedzi nie sumuje się do 429 (zob. tabela 61).

Tabela 61. Charakterystyka badanych MSP ze względu na rodzaj prowadzonej działalności

rodzaj działalności, którym zajmuje się firma	handel	produkcja	usługi
n	136	111	313

Źródło: opracowanie własne.

Dominuje działalność usługowa – stanowi 313 z 429 ankietowanych firm. Pozostałe dwa rodzaje działalności występują na zbliżonym poziomie.

Ankietowani odpowiadając na pytanie dotyczącej podstawowej branży w prowadzonej działalności gospodarczej mogli udzielić jednej odpowiedzi (tabela 62).

Tabela 62. Charakterystyka badanych MSP ze względu na podstawową branżę prowadzonej działalności

podstawowa branża prowadzonej działalności gospodarczej	n	%
A. Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	13	3,0
B. Górnictwo i wydobywanie	1	0,2
C. Przetwórstwo przemysłowe	41	9,6
D. Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	4	0,9
E. Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	2	0,5
F. Budownictwo	70	16,3
G. Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	54	12,6
H. Transport i gospodarka magazynowa	13	3,0
I. Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	3	0,7
J. Informacja i komunikacja	23	5,4
K. Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	24	5,6
L. Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	11	2,6
M. Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	35	8,2
N. Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	5	1,2
P. Edukacja	11	2,6
Q. Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	16	3,7
R. Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	7	1,6
S. Pozostała działalność usługowa	96	22,4
Ogółem	429	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej wskazań przypadło pozostałej działalności usługowej (22,4%). Na drugim miejscu znalazło się budownictwo (16,3% wskazań), a na trzecim handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, wliczając motocykle (12,6%).

4.3 Ocena poszczególnych kryteriów przy wyborze źródeł finansowania

Wszyscy ankietowani (429 osób) ocenili, co jest dla nich najważniejsze przy wyborze źródła finansowania. Poszczególne kryteria oceniali według skali Likerta, gdzie poszczególne wartości oznaczały: 1 - nie jest ważne, 2 - jest mało ważne, 3 - ani ważne ani nieważne, 4 - ważne, 5 - jest bardzo ważne. Odpowiedzi zostały przeanalizowane za pomocą średnich, ponieważ pytanie dotyczyło wskazania określonej oceny/liczby. Następnie odpowiednio je uporządkowano za pomocą wyliczonych średnich od najważniejszych do najmniej ważnych. Wyniki przedstawia tabela 63.

Tabela 63. Ocena ważności poszczególnych kryteriów przy wyborze źródła finansowania

Co jest dla Państwa najważniejsze przy wyborze źródła finansowania?	n	średnia	mediana	odchylenie standardowe	minimum	maksimum
koszt pozyskanych środków	429	4,45	5,00	1,064	1	5
wiarygodność instytucji finansującej	429	4,18	5,00	1,232	1	5
dostępność informacji na temat danego źródła finansowania	429	3,75	4,00	1,300	1	5
wysokość możliwych do pozyskania środków	429	3,74	4,00	1,248	1	5
liczba wymaganych dokumentów do złożenia	429	3,66	4,00	1,339	1	5
trudność uzyskania dostępu do danego źródła	429	3,66	4,00	1,244	1	5
termin otrzymania dofinansowania przed/w trakcie/po inwestycji	429	3,61	4,00	1,308	1	5
konieczność i wysokość wkładu własnego	429	3,60	4,00	1,310	1	5
wysokość jednorazowej raty do spłacenia	429	3,58	4,00	1,305	1	5
polecenie przez znajomych	429	2,73	3,00	1,287	1	5

Źródło: opracowanie własne.

Najważniejsze dla badanych przy wyborze źródeł finansowania są koszty pozyskanych środków (4,45 +/-1,06) oraz wiarygodność instytucji finansującej (4,18 +/-1,23). Najmniej ważne okazały się polecenie przez znajomych (2,73 +/-1,29).

Odpowiedzi przeanalizowano także za pomocą testu U Manna Whitneya, biorąc pod uwagę osobno płeć (tabela 64) i wykształcenie (tabela 65) właści-

ciela/osoby podejmującej decyzje finansowe. Za pomocą testu Kruskala-Wallisza przeanalizowano odpowiedzi biorąc pod uwagę miejsce prowadzenie działalności (gminę), liczbę osób zatrudnionych, wiek firmy oraz wiek właściciela/osoby podejmującej decyzje finansowe.

Tabela 64. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła finansowania w zestawieniu z płcią właściciela

Co jest dla Państwa najważniejsze przy wyborze źródła finansowania?	płeć właściciela firmy								U Manna Whitneya	p
	kobieta				mężczyzna					
	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe		
koszt pozyskanych środków	4,58	5	114	0,871	4,40	5	315	1,123	17034,0	0,314
polecenie przez znajomych	2,85	3	114	1,319	2,68	3	315	1,275	16607,5	0,222
wysokość jednorazowej raty do spłacenia	3,85	4	114	1,192	3,48	4	315	1,331	15145,0	0,010
wysokość możliwych do pozyskania środków	3,96	4	114	1,136	3,66	4	315	1,278	15599,0	0,030
konieczność i wysokość wkładu własnego	3,94	4	114	1,131	3,48	4	315	1,35	14587,5	0,002
termin otrzymania dofinansowania przed/w trakcie/po inwestycji	3,96	4	114	1,14	3,49	4	315	1,343	14465,5	0,001
wiarygodność instytucji finansującej	4,52	5	114	0,924	4,06	5	315	1,305	14379,0	0,000
dostępność informacji na temat danego źródła finansowania	4,16	4	114	1,035	3,6	4	315	1,354	13804,0	0,000
liczba wymaganych dokumentów do złożenia	4,00	4	114	1,129	3,54	4	315	1,389	14780,0	0,004
trudność uzyskania dostępu do danego źródła	3,98	4	114	0,986	3,54	4	315	1,307	14842,5	0,004

Źródło: opracowanie własne.

Analiza testem U Manna Whitney wykazała, że kobiety nieznacznie wyżej od mężczyzn oceniają ważność poszczególnych aspektów w wyborze źródła finansowania. Tylko w przypadku kosztów pozyskanych środków oraz polecenia przez znajomych różnice te okazały się nieistotne statystycznie.

Tabela 65. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła finansowania w zestawieniu z wykształceniem właściciela

Co jest dla Państwa najważniejsze przy wyborze źródła finansowania?	wykształcenie właściciela firmy								U Manna Whitneya	p
	zasadnicze zawodowe lub średnie				wyższe					
	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe		
koszt pozyskanych środków	4,45	5,00	100	1,019	4,45	5,00	329	1,078	16195,5	0,771
polecenie przez znajomych	2,93	3,00	100	1,402	2,67	3,00	329	1,246	14601,0	0,080
wysokość jednorazowej raty do spłacenia	3,63	4,00	100	1,361	3,57	4,00	329	1,289	15676,5	0,461
wysokość możliwych do pozyskania środków	3,77	4,00	100	1,302	3,73	4,00	329	1,233	15926,5	0,615
konieczność i wysokość wkładu własnego	3,62	4,00	100	1,332	3,60	4,00	329	1,306	16227,5	0,832
termin otrzymania dofinansowania przed/w trakcie/po inwestycji	3,69	4,00	100	1,346	3,59	4,00	329	1,297	15503,0	0,366
wiarygodność instytucji finansującej	4,27	5,00	100	1,188	4,15	5,00	329	1,245	15467,5	0,309
dostępność informacji na temat danego źródła finansowania	3,90	4,00	100	1,283	3,70	4,00	329	1,303	14847,0	0,124
liczba wymaganych dokumentów do złożenia	3,79	4,00	100	1,336	3,63	4,00	329	1,340	15191,0	0,229
trudność uzyskania dostępu do danego źródła	3,81	4,00	100	1,253	3,61	4,00	329	1,240	14737,5	0,102

Źródło: opracowanie własne.

Analiza testem U Manna Whitneya nie wykazała zróżnicowania istotnego statystycznie ocen najważniejszych elementów przy wyborze źródeł finansowania ze względu na poziom wykształcenia przedstawicieli firm.

Istotność kryteriów wyboru źródeł finansowania zestawiono także z miejscem prowadzenia działalności (zob. tabela 66) oraz wielkością firmy (tabela 67).

Tabela 66. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła finansowania w zestawieniu z miejscem prowadzenia działalności (rodzajem gminy)

Co jest dla Państwa najważniejsze przy wyborze źródła finansowania?	miejsce prowadzenia działalności firmy (oddziału głównego) ze względu na rodzaj gminy												p Kruskal Wallis test
	gmina wiejska				gmina miejsko-wiejska				gmina miejska				
	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	
koszt pozyskanych środków	4,67	5,0	46	0,598	4,43	5,0	44	1,087	4,42	5,0	339	1,108	0,693
polecenie przez znajomych	3,02	3,0	46	1,220	3,05	3,0	44	1,238	2,65	3,0	339	1,294	0,038
wysokość jednorazowej raty do spłacenia	4,00	4,0	46	1,054	3,64	4,0	44	1,366	3,52	4,0	339	1,320	0,064
wysokość możliwych do pozyskania środków	4,00	4,0	46	1,075	4,11	5,0	44	1,185	3,66	4,0	339	1,267	0,013
konieczność i wysokość wkładu własnego	4,02	4,0	46	0,882	3,73	4,0	44	1,353	3,53	4,0	339	1,344	0,092
termin otrzymania dofinansowania przed/w trakcie/po inwestycji	4,17	4,0	46	0,877	4,02	4,0	44	1,171	3,48	4,0	339	1,344	0,000
wiarygodność instytucji finansującej	4,39	5,0	46	0,881	4,09	4,0	44	1,217	4,16	5,0	339	1,273	0,519
dostępność informacji na temat danego źródła finansowania	3,83	4,0	46	1,322	3,95	4,0	44	1,056	3,71	4,0	339	1,326	0,623
liczba wymaganych dokumentów do złożenia	3,78	4,0	46	1,172	3,61	4,0	44	1,385	3,65	4,0	339	1,357	0,935
trudność uzyskania dostępu do danego źródła	3,85	4,0	46	0,988	3,77	4,0	44	1,217	3,62	4,0	339	1,278	0,544

Źródło: opracowanie własne.

Analiza testem Kruskala Wallisa wykazała trzy przypadki istotne statystycznie, które informują, że badani z firm mieszczących się w gminach miejskich niżej oceniają ważność przy wyborze źródeł finansowania takich aspektów jak: polecenie przez znajomych, wysokość możliwych do pozyskania środków oraz termin otrzymania dofinansowania przed/w trakcie/po inwestycji.

Tabela 67. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła finansowania w zestawieniu z wielkością przedsiębiorstwa

Co jest dla Państwa najważniejsze przy wyborze źródła finansowania?	wielkość przedsiębiorstwie												p Kruskal Wallis test
	mikroprzedsiębiorstwo				małe przedsiębiorstwo				średnie przedsiębiorstwo				
	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	
koszt pozyskanych środków	4,44	5,0	263	1,113	4,47	5,0	130	0,933	4,5	5,0	36	1,158	0,631
polecenie przez znajomych	2,78	3,0	263	1,326	2,75	3,0	130	1,214	2,2	2,0	36	1,174	0,040
wysokość jednorazowej raty do spłacenia	3,65	4,0	263	1,330	3,48	4,0	130	1,259	3,4	3,0	36	1,271	0,138
wysokość możliwych do pozyskania środków	3,64	4,0	263	1,302	3,92	4,0	130	1,104	3,8	4,0	36	1,283	0,175
konieczność i wysokość wkładu własnego	3,62	4,0	263	1,354	3,63	4,0	130	1,227	3,4	4,0	36	1,296	0,584
termin otrzymania dofinansowania przed/w trakcie/po inwestycji	3,45	4,0	263	1,388	3,81	4,0	130	1,169	4,1	4,0	36	0,919	0,007
wiarygodność instytucji finansującej	4,16	5,0	263	1,330	4,22	5,0	130	1,051	4,2	4,5	36	1,108	0,546
dostępność informacji na temat danego źródła finansowania	3,76	4,0	263	1,355	3,75	4,0	130	1,196	3,6	4,0	36	1,271	0,488
liczba wymaganych dokumentów do złożenia	3,72	4,0	263	1,360	3,62	4,0	130	1,290	3,4	4,0	36	1,358	0,212
trudność uzyskania dostępu do danego źródła	3,67	4,0	263	1,281	3,65	4,0	130	1,159	3,6	4,0	36	1,297	0,754

Źródło: opracowanie własne.

Analiza testem Kruskala Wallisa wykazała dwa przypadki istotne statystycznie, które informują, że badani firm zatrudniających powyżej 49 pracowników, niżej oceniają ważność polecenia przez znajomych przy wyborze źródeł finansowania, natomiast wyższe oceny dotyczą terminu otrzymania dofinansowania przed/w trakcie/po inwestycji.

Przeanalizowano także kryteria wyboru danego źródła z wiekiem właściciela firmy oraz wiekiem przedsiębiorstwa (tabela 68 i tabela 69). Analiza testem Kruskala Wallisa nie wykazała zróżnicowania istotnego statystycznie ocen najważniejszych elementów przy wyborze źródeł finansowania ze względu na wiek przedstawicieli firm oraz wykazała jedną różnicę istotną statystycznie, która informuje, że im dłużej firmy działają na rynku tym wyżej ich przedstawiciele oceniają ważność trudności uzyskania dostępu do danego źródła przy wyborze źródła finansowania.

Tabela 68. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła finansowania w zestawieniu z wiekiem właściciela

Co jest dla Państwa najważniejsze przy wyborze źródła finansowania?	wiek właściciela												p Kruskal Wallis test									
	18-29 lat			30-39 lat			40-49 lat			50-59 lat			powyżej 59 lat			0,077						
	średnia	mediana	odchylenie standardowe	średnia	mediana	odchylenie standardowe	średnia	mediana	odchylenie standardowe	średnia	mediana	odchylenie standardowe	n	odchylenie standardowe								
	koszt pozyskanych środków	4,31	5,00	13	1,251	4,43	5,00	91	0,979	4,7	5,00	107	0,790	4,43	5,00		118	1,187	4,29	5,00	100	1,192
	polecenie przez znajomych	3,15	4,00	13	1,463	2,81	3,00	91	1,173	2,6	4,00	107	1,332	2,83	3,00		118	1,242	2,63	3,00	100	1,361
	wysokość jednorazowej raty do spłacenia	3,23	4,00	13	1,363	3,77	4,00	91	1,239	3,6	4,00	107	1,341	3,53	4,00		118	1,252	3,45	4,00	100	1,373
	wysokość możliwych do pozyskania środków	3,38	4,00	13	1,387	3,98	4,00	91	1,075	3,7	4,00	107	1,284	3,64	4,00		118	1,259	3,70	4,00	100	1,314
	konieczność i wysokość wkładu własnego	3,46	4,00	13	1,330	3,73	4,00	91	1,265	3,6	4,00	107	1,268	3,66	4,00		118	1,315	3,50	4,00	100	1,396
	termin otrzymania dofinansowania przed/w trakcie/po inwestycji	3,31	4,00	13	1,494	3,59	4,00	91	1,333	3,7	4,00	107	1,266	3,72	4,00		118	1,294	3,49	4,00	100	1,330
	wiarygodność instytucji finansującej	4,31	5,00	13	1,182	4,24	5,00	91	1,186	4,3	5,00	107	1,106	4,14	5,00		118	1,341	4,04	5,00	100	1,279
	dostępność informacji na temat danego źródła finansowania	3,92	4,00	13	1,038	3,82	4,00	91	1,226	3,8	4,00	107	1,241	3,81	4,00		118	1,367	3,56	4,00	100	1,380
	liczba wymaganych dokumentów do złożenia	3,31	3,00	13	1,251	3,47	4,00	91	1,361	3,9	4,00	107	1,180	3,70	4,00		118	1,452	3,64	4,00	100	1,345
trudność uzyskania dostępu do danego źródła	3,54	4,00	13	1,330	3,57	4,00	91	1,275	3,7	4,00	107	1,136	3,69	4,00	118	1,324	3,67	4,00	100	1,240		

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 69. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła finansowania w zestawieniu z wiekiem przedsiębiorstwa

Co jest dla Państwa najważniejsze przy wyborze źródła finansowania?	do 5 lat				od 6-9 lat				od 10-19 lat				powyżej 19 lat				p Kruskal Wallis test
	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	średnia	mediana	n	odchylenie standardowe	
	4,60	5,00	68	0,756	4,44	5,00	85	1,017	4,3	5,00	124	1,243	4,47	5,00	152	1,048	0,912
	2,94	3,00	68	1,337	2,64	3,00	85	1,223	2,7	3,00	124	1,326	2,68	3,00	152	1,269	0,437
	3,76	4,00	68	1,247	3,53	4,00	85	1,359	3,5	4,00	124	1,290	3,56	4,00	152	1,316	0,669
	3,87	4,00	68	1,245	3,82	4,00	85	1,093	3,6	4,00	124	1,343	3,76	4,00	152	1,250	0,549
	3,79	4,00	68	1,299	3,75	4,00	85	1,281	3,5	4,00	124	1,358	3,56	4,00	152	1,285	0,186
	3,66	4,00	68	1,300	3,51	4,00	85	1,333	3,5	4,00	124	1,382	3,74	4,00	152	1,233	0,497
	4,41	5,00	68	1,054	4,15	5,00	85	1,190	4,0	5,00	124	1,352	4,22	5,00	152	1,218	0,174
	3,90	4,00	68	1,174	3,66	4,00	85	1,249	3,6	4,00	124	1,387	3,82	4,00	152	1,309	0,448
	3,49	4,00	68	1,344	3,58	4,00	85	1,285	3,6	4,00	124	1,402	3,85	4,00	152	1,306	0,120
	3,43	3,50	68	1,308	3,66	4,00	85	1,220	3,5	4,00	124	1,297	3,87	4,00	152	1,161	0,043

Źródło: opracowanie własne.

Zbadano także korelacje występujące pomiędzy poszczególnymi kryteriami wyboru źródła finansowania, aby sprawdzić, w jakim stopniu wpływają one na siebie. Wyniki przedstawia tabela 70. Najważniejsze zależności zostały oznaczone kolorem szarym. Pozostałe korelacje oznaczone jaśniejszym odcieniem koloru szarego świadczą o mniejszym stopniu skorelowania zmiennych.

Tabela 70. Korelacje pomiędzy poszczególnymi kryteriami wyboru źródła finansowania

Korelacje rho Spearmana: Co jest dla Państwa naj- ważniejsze przy wyborze źródła finansowania?		koszt pozyskanych środków	polecenie przez znajomych	wysokość jednorazowej raty do spłacenia	wysokość możliwych do pozyskania środków	konieczność i wysokość wkładu własnego	termin otrzymania dofinansowania przed/w trakcie/po inwestycji	wiarygodność instytucji finansującej	dostępność informacji na temat danego źródła finansowania	liczba wymaganych dokumentów do złożenia	trudność uzyskania dostępu do danego źródła
koszt pozyska- nych środków	1	1,000									
	2										
polecenie przez znajomych	1	0,099	1,000								
	2	0,040									
wysokość jednorazowej raty do spłacenia	1	0,157	0,351	1,000							
	2	0,001	0,000								
wysokość możliwych do pozyskania środków	1	0,205	0,236	0,474	1,000						
	2	0,000	0,000	0,000							
konieczność i wysokość wkładu własnego	1	0,248	0,302	0,483	0,556	1,000					
	2	0,000	0,000	0,000	0,000						
termin otrzy- mania dofinansowania przed/w trak- cie/po inwestycji	1	0,210	0,265	0,391	0,485	0,536	1,000				
	2	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000					
wiarygodność instytucji finansującej	1	0,290	0,240	0,267	0,361	0,340	0,425	1,000			
	2	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000				
dostępność informacji na temat danego źródła finan- sowania	1	0,277	0,312	0,283	0,371	0,363	0,434	0,665	1,000		
	2	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000			
liczba wyma- ganych doku- mentów do złożenia	1	0,192	0,237	0,297	0,213	0,225	0,363	0,394	0,435	1,000	
	2	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000		
trudność uzy- skania dostępu do danego źródła	1	0,255	0,237	0,297	0,322	0,312	0,420	0,436	0,535	0,701	1,000
	2	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	

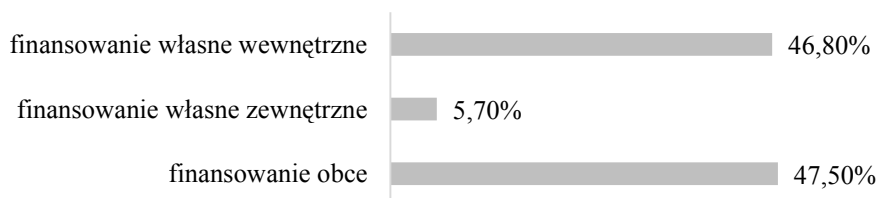
Gdzie: 1 – współczynnik korelacji, 2 – istotność (dwustronna), w każdym przypadku n=429

Źródło: opracowanie własne.

Najwyższy stopień korelacji informuje o tym, że wraz ze wzrostem ocen związanych z trudnością uzyskania dostępu do danego źródła wzrastają oceny liczby wymaganych dokumentów do złożenia oraz oceny dostępności informacji na temat danego źródła finansowania. Ponadto wraz ze wzrostem ocen dostępności informacji na temat danego źródła finansowania wzrastają oceny wiarygodności instytucji finansującej. Dodatni i dość silny stopień korelacji dotyczy wzrostu ocen terminu otrzymania dofinansowania przed/w trakcie/po inwestycji oraz konieczności i wysokości wkładu własnego. Również, wraz ze wzrostem ocen konieczności i wysokości wkładu własnego, wzrastają oceny wysokości możliwych do pozyskania środków.

Właściciele badanych przedsiębiorstw zostali zapytani o to, z jakich źródeł finansują firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku). Musieli udzielić odpowiedzi (finansuję firmę/próbowalem, ale nie udało się/nie próbowałem) do każdego wymienionego sposobu finansowania. Pytanie było wielokrotnego wyboru. Odpowiedzi udzieliło na nie 428 badanych, którzy finansują swoje przedsiębiorstwo w przynajmniej jeden z podanych sposobów. Jedna osoba nie korzystała z żadnego podanego źródła finansowania.

Zgodnie z oczekiwaniami wyniki badania ankietowego nie odbiegają od danych zawartych w raportach Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE). Najmniej popularne metody finansowania przedsiębiorstw, to finansowanie własne zewnętrzne (5,7% wskazań), natomiast najbardziej popularne i na zbliżonym poziomie są wykorzystywane pozostałe źródła (własne wewnętrzne – 46,8% i zewnętrzne obce – 47,5%) – patrz wykres 12.

Wykres 12. Źródła finansowania, z których korzystają przedsiębiorcy

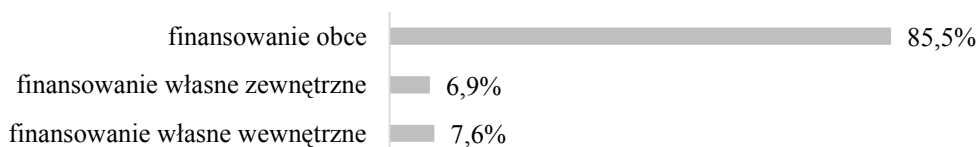
Źródło: opracowanie własne.

Spośród zewnętrznych obcych metod finansowania największą popularnością wśród respondentów cieszyły się metody klasyczne (kredyty i pożyczki od instytucji bankowych, rodziny, przyjaciół, kredyt kupiecki, leasing) – w sumie uzyskały 619 odpowiedzi. Metody alternatywne (programy pomocowe, emisja obligacji, faktoring, Jeremie) uzyskały łącznie zaledwie 154 wskazania.

Praktycznie wszyscy ankietowani (97%) finansują swoją działalność ze środków własnych. Finansowanie kredytem i pożyczkami od instytucji ban-

kowych znajduje się na drugim miejscu wskazań (49,3%). Niewiele mniej wskazań uzyskał leasing (48,6%) oraz odpisy amortyzacyjne (43,7%). Około 1/3 badanych korzysta z zysku zatrzymanego (37,4%), kredytu kupieckiego (30,1%) oraz bezzwrotnych programów pomocowych (26,4%). Z dopłat wspólników korzysta 20,1% respondentów, a z pożyczek od rodziny i przyjaciół 16,6%. Zwrotne programy pomocowe cieszyły się zainteresowaniem wśród 5,8% przedsiębiorców, natomiast faktoring wśród 3,3%. Pojedyncze były wskazania na emisję obligacji lub akcji. Wśród kafeterii pytania były też wymienione Anioły Biznesu i forfaiting. Jednak nikt z badanych nie próbował finansować i nie finansuje z nich firmy.

90 badanych (21%) próbowało pozyskać środki finansowe z różnych źródeł wymienionych w kafeterii odpowiedzi pytania, ale im się to nie udało. Poniższe odpowiedzi dotyczą tylko tych osób. Szczegóły przedstawia wykres 13.

Wykres 13. Źródła finansowania, z których przedsiębiorcy próbowali pozyskać środki, ale im się to nie udało

Źródło: opracowanie własne.

Przedsiębiorcy mieli największy problem z pozyskaniem środków pochodzących ze źródeł finansowania obcego (85,5% wskazań). Prawie połowa wskazań dotyczących tego sposobu finansowania (47,8%) dotyczyła bezzwrotnych środków z programów pomocowych, a 23,3% – środków zwrotnych z dotacji pomocowych. Z faktoringu nie udało się skorzystać 18,9% respondentom. Kredytu lub pożyczki od instytucji bankowych nie uzyskało 11,1%, a leasingu 10%. W przypadku finansowania własnego zewnętrznego nie udało się skorzystać w pojedynczych przypadkach z emisji akcji, venture capital i dopłat wspólników). Nikt, kto odpowiadał na powyższe pytanie, nie próbował pozyskać pieniędzy z emisji obligacji, Aniołów Biznesu, Jeremie i forfaitingu.

Wszyscy ankietowani, którzy zaznaczyli, że finansują lub próbowali skorzystać z danego źródła finansowania, ale im się nie udało, zostali poproszeni o zaznaczenie, co jest dla nich ważne przy zaznaczonych przez nich formach finansowania. Pytanie było wielokrotnego wyboru, z czego można było wybrać następujące odpowiedzi:

- tanie źródło finansowania niski koszt pozyskania pieniędzy np. niskie odsetki, niskie raty,
- polecane przez znajomych,
- możliwość pozyskania dużej kwoty,

- mała liczba dokumentów do złożenia,
- instytucja finansująca była wiarygodna,
- możliwość szybkiego pozyskania funduszy,
- dobry dostęp do informacji na temat danego źródła,
- nie trzeba było zwracać pozyskanych pieniędzy.

Odpowiedzi respondentów przedstawia tabela 71.

Tabela 71. Przyczyny wyboru poszczególnych źródeł finansowania

Dlaczego Państwo skorzystali z danego źródła finansowania bądź próbowali z niego skorzystać?	% badanych, którzy odpowiedzieli na pytanie	tanie źródło finansowania niski koszt pozyskania pieniędzy np. niskie odsetki, niskie raty	polecane przez znajomych	możliwość pozyskania dużej kwoty	mała liczba dokumentów do złożenia	instytucja finansująca była wiarygodna	możliwość szybkiego pozyskania funduszy	dobry dostęp do informacji na temat danego źródła	nie trzeba było zwracać pozyskanych pieniędzy
dopłaty współników	20,7%	57,3%	3,4%	5,6%	16,9%	4,5%	20,2%	5,6%	14,6%
pożyczka od rodziny/przyjaciół	17,7%	73,7%	7,9%	2,6%	19,7%	13,2%	27,6%	7,9%	2,6%
odpisy amortyzacyjne	44,3%	54,7%	5,8%	4,2%	16,8%	4,7%	8,4%	7,9%	14,2%
zysk zatrzymany	37,8%	69,1%	0,6%	3,7%	14,8%	6,2%	14,2%	4,9%	23,5%
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	51,5%	20,4%	5,4%	45,7%	8,6%	36,2%	26,2%	10,4%	1,8%
kredyt kupiecki	31,5%	53,3%	3,0%	16,3%	29,6%	11,9%	23,7%	5,9%	3,0%
leasing	50,6%	41,5%	13,4%	17,5%	24,4%	32,3%	35,9%	17,1%	2,3%
programy pomocowe - środki bezzwrotne	36,4%	32,7%	16,0%	26,9%	5,1%	21,8%	6,4%	12,8%	55,1%

Źródło: opracowanie własne.

We wspomnianej grupie respondentów odpowiadających na wyżej wspomniane pytanie, 51,5% z nich oceniła ważność poszczególnych kryteriów skorzystania z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych. Najważniejsze dla nich przy wyborze tego źródła była przede wszystkim możliwość pozyskania dużej kwoty (45,7% wskazań), wiarygodność instytucji finansującej (36,2%) oraz możliwość szybkiego pozyskania pieniędzy (26,2%). Najmniej ważne okazało się, że nie trzeba zwracać pozyskanych pieniędzy (1,8%).

Kolejnym ważnym źródłem finansowania ocenianym przez 50,6% respondentów był leasing. Przy jego wyborze kierowali się oni przede wszystkim kryterium taniego źródła (41,5% wskazań), możliwością szybkiego pozyskania funduszy (35,9%) oraz wiarygodnością instytucji finansującej (32,3%). Tak jak w przypadku kredytów i pożyczek od instytucji bankowych najmniej ważne przy wyborze tego źródła jest możliwość nie zwracania pozyskanych pieniędzy (2,3%).

Z odpisów amortyzacyjnych korzysta lub próbowało skorzystać 44,3% badanych przedsiębiorców. Jest ta forma finansowania wybierana ze względu na niski koszt pozyskania pieniędzy (54,7%). W dalszej kolejności zwraca się na nią uwagę ze względu na małą liczbę dokumentów (16,8%) oraz brak potrzeby zwrotu pozyskanych środków (14,2%). Pozostałe kryteria są mało ważne.

Kolejnym środkiem finansowania ocenianym przez 37% respondentów był zysk zatrzymany. Tak jak w przypadku odpisów amortyzacyjnych najważniejsze w korzystaniu z tej formy jest to, że jest ona tania i ma niski koszt (69,1% wskazań). Dodatkowo ważne jest to, że nie trzeba zwracać pozyskanych w ten sposób pieniędzy (23,5%).

O kryteria wyboru bezzwrotnych programów pomocowych pytano 36,4% respondentów. Dla nich najważniejsze jest, że pozyskanych środków nie trzeba zwracać – dotyczy to 55,1% wskazań. Dalej kolejno zostały wymienione, że jest to tanie źródło finansowania (32,7%) oraz możliwość pozyskania dużej kwoty (26,9%). Kryterium małej ilości dokumentów do złożenia i szybkiego pozyskania funduszy zostały ocenione na niskim poziomie (odpowiednio 5,1% i 6,4%), co może sugerować, że pozyskanie środków z tego źródła jest praco- i czasochłonne i wiąże się z dużą biurokracją.

Z kredytu kupieckiego według 31,5% przedsiębiorców warto skorzystać ze względu na to, że jest to tanie źródło finansowania (niski jest koszt pozyskania pieniędzy) – 53,3% wskazań, z którym związana jest mała liczba dokumentów do złożenia – 29,6% wskazań oraz można w szybki sposób pozyskać z niego fundusze – 23,7% wskazań.

Najważniejsze kryteria wyboru dla dopłat wspólników oraz pożyczek od rodziny i przyjaciół (oceniane odpowiednio przez 21% i 17,9% właścicieli badanych przedsiębiorstw) są takie same. Najważniejsze dla badanych jest to, że jest to tanie źródło pozyskania pieniędzy (odpowiednio 57,3% i 73,7% wskazań), następnie możliwość szybkiego pozyskania pieniędzy (20,2% i 27,6%) oraz mała liczba dokumentów do złożenia (16,9% i 19,7%).

W przypadku pozostałych źródeł finansowania ocena kryteriów wyboru zostaje pominięta ze względu na małą liczbę przedsiębiorców je oceniającą.

Właściciele badanych firm zostali poproszeni o podanie powodów, dlaczego nie próbowali pozyskać środki z wymienionych przez nich źródeł.

Można było podać parę przyczyn, dlatego wyniki nie sumują się do 100%. Lista powodów jest następująca:

- nie znałem/am takiej formy,
- skomplikowane/niezrozumiałe procedury,
- zbyt wysokie koszty pozyskania,
- nie byłem/am zainteresowany/a,
- brak potrzeby.

Podane wyniki dotyczą udziału procentowego w badanej grupie właścicieli, którzy nie korzystali z danego źródła.

We wszystkich przypadkach najważniejszym powodem niekorzystania z danego źródła finansowania był brak potrzeby pozyskania dodatkowych środków. Kolejnym powodem dla większości respondentów był brak zainteresowania danym źródłem. Skomplikowane/niezrozumiałe procedury zostały wyróżnione w przypadku programów pomocowych, dotyczy to zarówno środków zwrotnych jak i bezzwrotnych. Zbyt wysoki koszt pozyskania został wskazany na wyższym poziomie tylko w przypadku kredytów i pożyczek od instytucji bankowych (21,2% wskazań). Nieznajomość takich źródeł finansowania jak Anioły Biznesu, forfaiting, venture capital i zysk zatrzymany wskazało ok 20% respondentów (odpowiednio: 22%, 25,7%, 20,5%, 19,5%). Szczegóły przedstawia tabela 72.

Tabela 72. Powody nieskorzystania z danego źródła finansowania

	nie znałem/am takiej formy	skomplikowane/niezrozumiałe procedury	zbyt wysokie koszty pozyskania	nie byłem/am zainteresowany/a	brak potrzeby
Anioły Biznesu	22,0%	3,5%	0,9%	26,9%	50,5%
dopłaty wspólników	5,6%	2,1%	1,5%	27,4%	70,2%
emisja akcji	4,0%	9,0%	3,3%	29,2%	60,8%
emisja obligacji	5,4%	8,4%	3,3%	30,9%	59,0%
factoring	6,5%	4,8%	6,8%	32,2%	54,9%
forfaiting	25,7%	1,9%	0,7%	24,5%	50,0%
fundusze wysokiego ryzyka	6,4%	5,6%	8,5%	34,6%	52,5%
kredyt kupiecki	5,8%	3,7%	7,8%	26,2%	62,9%
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	1,9%	3,8%	21,2%	20,7%	60,6%
leasing	2,8%	4,2%	9,0%	31,6%	56,1%
odpisy amortyzacyjne	13,0%	3,8%	0,8%	23,0%	62,3%

pożyczka od rodziny i przyjaciół	1,7%	0,9%	0,9%	33,5%	68,2%
programy pomocowe - środki bezzwrotne	8,4%	27,7%	2,9%	20,8%	45,3%
programy pomocowe - środki zwrotne	5,7%	23,4%	3,4%	28,6%	44,8%
venture capital	20,5%	4,2%	1,4%	26,9%	50,9%
zysk zatrzymany	19,5%	2,2%	0,4%	27,7%	53,9%

Źródło: opracowanie własne.

Ankietowani zostali zapytani, czy natrafili na problemy przy staraniu się o środki finansowe. 152 z nich (35,5%) potwierdziło napotkanie problemów. Pozostałe osoby (wliczając osoby, które nie próbowały finansować swojego przedsiębiorstwa z wymienionych źródeł od 2007 roku) nie miały problemów (tabela 73).

Tabela 73. Liczba przedsiębiorców, którzy natrafili na problemy przy pozyskaniu środków finansowych

Czy natrafili Państwo na jakieś problemy przy staraniu się o środki finansowania?	n	%
tak	152	35,4
nie	277	64,6
Ogółem	429	100,0

Źródło: opracowanie własne

Osoby, które natrafiły na problemy przy staraniu się o środki finansowania dla swojej firmy (35,7% respondentów) zostały poproszone o wskazanie, które problemy spotkały. Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Szczegóły przedstawia wykres 14.

Wykres 14. Problemy, na jakie natrafili przedsiębiorcy starający się o środki finansowania

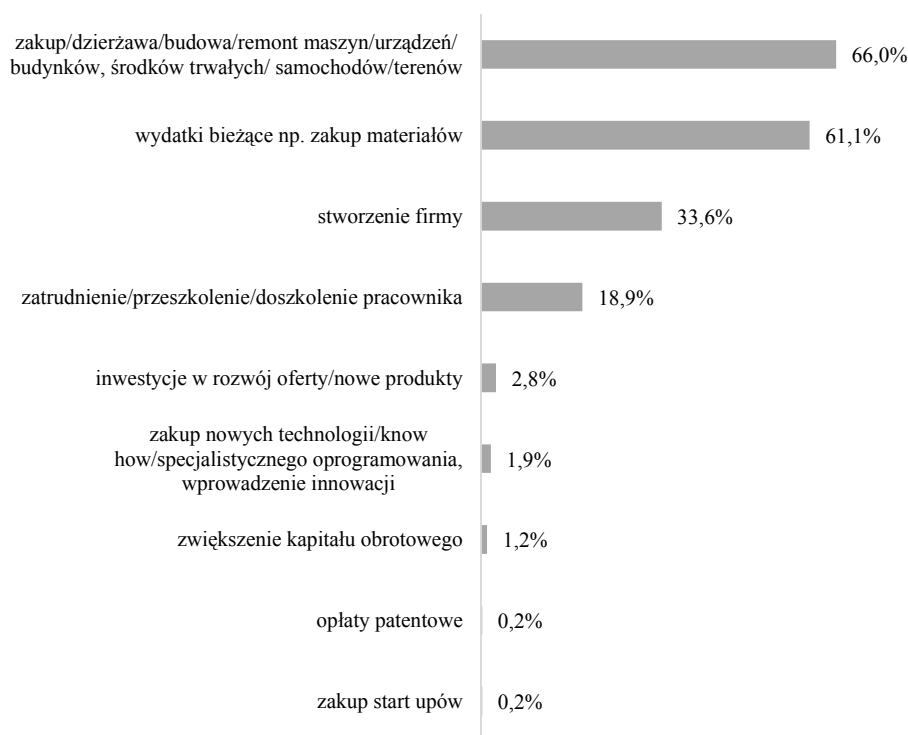
Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej wskazań uzyskały zbyt wysokie wymagania wobec wnioskodawcy (79,7%) oraz bardzo duża liczba dokumentów do wypełnienia (71,9%). Dla mniej więcej 1/3 badanych problemem są:

- niezrozumiały język dokumentów (37,3%),
- brak przekazywania informacji (29,4%),
- brak wsparcia przy wytłumaczeniu zawłości i uzupełnieniu wniosku (26,8%).

Najmniej istotne są długi okres oczekiwania na decyzję (2%) oraz brak odpowiedniej oferty (2,6%).

Wszyscy ankietowani udzielili odpowiedzi na pytanie dotyczące wydatków z pozyskanych źródeł. Można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź. Szczegóły przedstawia wykres 15.

Wykres 15. Wydatkowanie pozyskanych środków

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej zaznaczeń uzyskał zakup/dzierżawa/budowa/remont maszyn/urządzeń/budynków/środków trwałych/samochodów/terenów (66%) oraz wydatki bieżące (61,1%). W następnej kolejności przeznaczano pieniądze na stworzenie firmy (33,6%) oraz zatrudnienie/przeszkolenie/doszkolenie pracownika (18,9%). Pozostałe kategorie wydatków uzyskały mniej niż 3% wskazań. Może to świadczyć o chęci rozwoju działalności oraz dostępności w badanym okresie źródeł (np. dotacji) na stworzenie bądź rozwój przedsiębiorstwa.

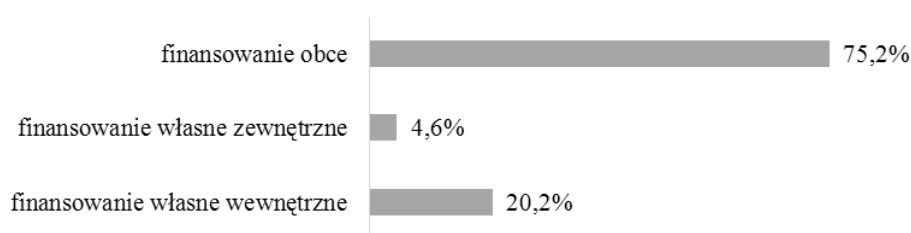
Badani zostali też zapytani czy w najbliższym czasie zamierzają skorzystać z dodatkowych źródeł finansowania swojej działalności (tabela 74). Mniej niż połowa (41,3%) wypowiedziała się pozytywnie. Większość (58,7%) nie zamierza pozyskiwać dodatkowych środków finansowych.

Tabela 74. Liczba przedsiębiorców, którzy zamierzają w najbliższym czasie korzystać z dodatkowych źródeł finansowania swojej firmy

Czy zamierzają Państwo skorzystać w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania dla swojej firmy?	n	%
tak	177	41,3
nie	252	58,7
Ogółem	429	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Osoby (41,3%), które odpowiedziały, że zamierzają skorzystać w najbliższej przyszłości z dodatkowych źródeł, w kolejnym pytaniu miały przy każdym wymienionym źródle określić czy zamierzają z niego skorzystać – wyniki przedstawione na wykresie 16 dotyczą tylko tej części badanych. Prowadzone badanie wykazało, że respondenci są o wiele bardziej zainteresowani skorzystaniem w przyszłości ze źródeł zewnętrznego obcego finansowania (75,2%) niż ze środków wewnętrznych (24,8%).

Wykres 16. Źródła finansowania, z których zamierzają w przyszłości skorzystać ankietowani

Źródło: opracowanie własne.

Ponad połowa wskazań dotyczyła leasingu (69,7% wskazania), kredytu i pożyczek od instytucji bankowych (68%) oraz środków bezzwrotnych z programów pomocowych (55,6%). Z własnych wewnętrznych źródeł finansowania najczęściej wymieniane są odpisy amortyzacyjne (41,6%). Najmniejszym zainteresowaniem cieszy się własne, zewnętrzne źródło finansowania - emisja akcji (0,6%). Niewiele większym obce, zewnętrzne źródła takie jak fundusze wysokiego ryzyka i venture capital (po 1,1%) oraz emisja obligacji i forfaiting (po 1,7%).

4.4 Związki pomiędzy poszczególnymi cechami przedsiębiorcy oraz przedsiębiorstwa a odpowiedziami na pytania dotyczące finansowania

Płeć właściciela firmy

Współczynnik zależności wykazał słaby związek istotny statystycznie - mężczyźni w porównaniu do kobiet częściej w ciągu ostatnich 10 lat finansowali firmę za pomocą kredytów i pożyczek od instytucji bankowych (tabela 75), leasingu (tabela 76).

Tabela 75. Zależność pomiędzy płcią właściciela a korzystaniem z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			płeć właściciela firmy		Ogółem
			kobieta	mężczyzna	
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	finansuję firmę	n	40	171	211
		%	35,1	54,3	49,2
	próbowałem, ale nie udało się	n	4	6	10
		%	3,5	1,9	2,3
	nie próbowałem	n	70	138	208
		%	61,4	43,8	48,5
Ogółem	n	114	315	429	
	%	100,0	100,0	100,0	
p=0,02, V Cramera=0,017, Chi-kwadrat=12,54 (df=2)					

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 76. Zależność pomiędzy płcią właściciela a korzystaniem z leasingu

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			płeć właściciela firmy		Ogółem
			kobieta	mężczyzna	
leasing	finansuję firmę	n	42	166	208
		%	36,8	52,7	48,5
	próbowałem, ale nie udało się	n	3	6	9
		%	2,6	1,9	2,1
	nie próbowałem	n	69	143	212
		%	60,5	45,4	49,4
Ogółem		n	114	315	429
		%	100,0	100,0	100,0
p=0,02, V Cramera=0,14, Chi-kwadrat-8,43 (df=2)					

Źródło: opracowanie własne.

W badanej grupie mężczyźni w porównaniu do kobiet częściej w ciągu ostatnich 10 lat finansowali firmę za pomocą kredytów kupieckich (tabela 77). Biorąc pod uwagę małą liczebność badanej grupy nie można obliczyć wyniku testu Chi-kwadrat.

Tabela 77. Zależność pomiędzy płcią właściciela a korzystaniem z kredytu kupieckiego

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			płeć właściciela firmy		Ogółem
			kobieta	mężczyzna	
kredyt kupiecki	finansują firmę	n	21	108	129
		%	18,4	34,3	30,1
	próbowałem, ale nie udało się	n	1	5	6
		%	0,9	1,6	1,4
	nie próbowałem	n	92	202	294
		%	80,7	64,1	68,5
Ogółem	n	114	315	429	
	%	100,0	100,0	100,0	
p=0,005, V Cramera=0,16					

Źródło: opracowanie własne.

Współczynnik zależności wykazał słaby związek istotny statystycznie - kobiety w porównaniu do mężczyzn rzadziej zainteresowane są skorzystaniem w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania (tabela 78).

Tabela 78. Zależność pomiędzy płcią właściciela a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania dla swojej działalności

Czy zamierzają Państwo skorzystać w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania dla swojej firmy?		płeć właściciela firmy		Ogółem
		kobieta	mężczyzna	
tak	n	37	140	177
	%	32,5	44,4	41,3
nie	n	77	175	252
	%	67,5	55,6	58,7
Ogółem	n	114	315	429
	%	100,0	100,0	100,0
p=0,03, Phi=-0,11, Chi-kwadrat=4,96 (df=1)				

Źródło: opracowanie własne

Wykształcenie właściciela firmy

Współczynnik zależności wykazał słaby związek istotny statystycznie - badani z niższym wykształceniem częściej w ciągu ostatnich 10 lat finanso-

wali firmę oraz próbowali ją finansować za pomocą kredytów i pożyczek od instytucji bankowych (tabela 79).

Tabela 79. Zależność pomiędzy wykształceniem właściciela a korzystaniem z kredytu i pożyczek od instytucji bankowych

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			wykształcenie właściciela firmy		Ogółem
			zasadnicze zawodowe lub średnie	wyższe	
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	finansuję firmę	n	52	159	211
		%	52,0	48,3	49,2
	próbowałem, ale nie udało się	n	6	4	10
		%	6,0	1,2	2,3
	nie próbowałem	n	42	166	208
		%	42,0	50,5	48,5
Ogółem	n	100	329	429	
	%	100,0	100,0	100,0	
p=0,02, V Cramera=0,15, Chi-kwadrat=8,87 (df=2)					

Źródło: opracowanie własne.

Badani z niższym poziomem wykształcenia częściej w ciągu ostatnich 10 lat próbowali finansować firmę za pomocą faktoringu (tabela 80). Biorąc pod uwagę małą liczebność badanej grupy nie można obliczyć wyniku testu Chi-kwadrat.

Tabela 80. Zależność pomiędzy wykształceniem właściciela a korzystaniem z faktoringu

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			wykształcenie właściciela firmy		Ogółem
			zasadnicze zawodowe lub średnie	wyższe	
faktoring	finansuję firmę	n	1	13	14
		%	1,0	4,0	3,3
	próbowałem, ale nie udało się	n	9	8	17
		%	9,0	2,4	4,0
	nie próbowałem	n	90	308	398
		%	90,0	93,6	92,8
Ogółem		n	100	329	429
		%	100,0	100,0	100,0
p=0,005, V Cramera=0,16					

Źródło: opracowanie własne

Badani z niższym poziomem wykształcenia nieznacznie częściej pozyskane pieniądze wydali na zakup/dzierżawę/budowę/remont maszyn/urządzeń/budynków/środków trwałych/samochodów/terenów. W przypadku pozostałych odpowiedzi nie zaobserwowano zróżnicowania istotnego statystycznie ze względu na poziom wykształcenia (tabela 81).

Tabela 81. Zależność pomiędzy wykształceniem właściciela a wydatkami z pozyskanych środków finansowych

Na co wydali Państwo pozyskane pieniądze?		wykształcenie właściciela firmy		Ogółem
		zasadnicze zawodowe lub średnie	wyższe	
stworzenie firmy	n	27	117	144
	%	27,0	35,6	33,6
p=0,11				
wydatki bieżące np. zakup materiałów	n	58	204	262
	%	58,0	62,0	61,1
p=0,47				
zatrudnienie/przeszkolenie/doszkolenie pracownika	n	16	65	81
	%	16,0	19,8	18,9
p=0,40				
zakup/dzierżawa/budowa/remont maszyn/urządzeń/ budynków/środków trwałych/samochodów/terenów	n	74	209	283
	%	74,0	63,5	66,0
p=0,05, Phi=0,09, Chi-kwadrat=3,75 (df=1)				
zakup papierów wartościowych	n	0	1	1
	%	0,0	0,3	0,2
p=0,58				
zwiększenie kapitału obrotowego	n	1	4	5
	%	1,0	1,2	1,2
p=0,86				
zakup start upów	n	0	1	1
	%	0,0	0,3	0,2
p=0,58				
zakup nowych technologii, know how, specjalistycznego oprogramowania, wprowadzenie innowacji	n	1	7	8
	%	1,0	2,1	1,9
p=0,47				
opłaty patentowe	n	0	1	1
	%	0,0	0,3	0,2
p=0,58				
inwestycje w rozwój oferty/nowe produkty	n	1	11	12
	%	1,0	3,3	2,8
p=0,21				

Źródło: opracowanie własne.

Badani z niższym poziomem wykształcenia częściej zamierzają skorzystać z odpisów amortyzacyjnych, kredytów, pożyczek, dopłat wspólników oraz funduszy wysokiego ryzyka. W przypadku pozostałych odpowiedzi nie zaobserwowano zróżnicowania istotnego statystycznie ze względu na poziom wykształcenia (tabela 82).

Tabela 82. Zależność pomiędzy wykształceniem właściciela a chęcią skorzystania w przyszłości z poszczególnych źródeł finansowania

Z których źródeł finansowania zamierzają Państwo skorzystać?			wykształcenie właściciela firmy		Ogółem
			zasadnicze zawodowe lub średnie	wyższe	
dopłaty wspólników	Zamierzam skorzystać	n	8	10	18
		%	19,0	7,4	10,1
p=0,03, phi=0,17, chi-kwadrat=4,83 (df=1)					
pożyczka od rodziny, przyjaciół	Zamierzam skorzystać	n	7	12	19
		%	16,7	8,8	10,7
p=0,15					
odpisy amortyzacyjne	Zamierzam skorzystać	n	23	51	74
		%	54,8	37,5	41,6
p=0,05, phi=0,15, chi-kwadrat=3,94 (df=1)					
fundusze wysokiego ryzyka	Zamierzam skorzystać	n	2	0	2
		%	4,8	0,0	1,1
p=0,01, phi=0,19, chi-kwadrat=6,55 (df=1)					
zysk zatrzymany	Zamierzam skorzystać	n	13	46	59
		%	31,0	34,1	33,3
p=0,71					
emisja obligacji	Zamierzam skorzystać	n	1	2	3
		%	2,4	1,5	1,7
p=0,69					
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	Zamierzam skorzystać	n	35	86	121
		%	83,3	63,7	68,4
p=0,02, phi=0,18, chi-kwadrat=5,71 (df=1)					
kredyt kupiecki	Zamierzam skorzystać	n	19	42	61
		%	45,2	31,1	34,5
p=0,09					
leasing	Zamierzam skorzystać	n	32	92	124
		%	76,2	68,1	70,1
p=0,32					
faktoring	Zamierzam skorzystać	n	2	8	10
		%	4,8	5,9	5,6
p=0,77					
emisja akcji	Zamierzam skorzystać	n	0	1	1
		%	0,0	0,7	0,6
p=0,58					

programy pomo- cowe - środki bezzwrotne	Zamierzam skorzystać	n	23	76	99
		%	54,8	56,3	55,9
p=0,86					
programy pomo- cowe - środki zwrotne	Zamierzam skorzystać	n	12	42	54
		%	28,6	31,1	30,5
p=0,78					
venture capital	Zamierzam skorzystać	n	0	2	2
		%	0,0%	1,5	1,1
p=0,43					
Anioły Biznesu	Zamierzam skorzystać	n	2	5	7
		%	4,8	3,7	4,0
p=0,76					
forfaiting	Zamierzam skorzystać	n	1	2	3
		%	2,4	1,5	1,7
p=0,69					
inne jakie?	Zamierzam skorzystać	n	2	6	8
		%	4,8	4,4	4,5
p=0,93					

Zródło: opracowanie własne.

Rodzaj gminy

Współczynnik zależności wykazał słaby związek istotny statystycznie - badani z mniej zurbanizowanych gmin częściej w ciągu ostatnich 10 lat finansowali firmę za pomocą kredytów i pożyczek od instytucji bankowych (tabela 83) i programów pomocowych (środki bezzwrotne) (tabela 84).

Tabela 83. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona jest działalność firmy, a korzystaniem z kredytu i pożyczek od instytucji bankowych

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			miejsce prowadzenia działalności firmy (oddziału głównego) ze względu na rodzaj gminy			Ogółem
			gmina wiejska	gmina miejsko-wiejska	gmina miejska	
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	finansuję firmę	n	30	24	157	211
		%	65,2	54,5	46,3	49,2
	próbowałem, ale nie udało się	n	3	0	7	10
		%	6,5	0,0	2,1	2,3
	nie próbowałem	n	13	20	175	208
		%	28,3	45,5	51,6	48,5
Ogółem		n	46	44	339	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0

p=0.01, V Cramera=0.12, Chi-kwadrat=12.48 (df=4)

Zródło: opracowanie własne.

Tabela 84. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona jest działalność firmy, a korzystaniem z programów pomocowych - środki bezzwrotne

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			miejsce prowadzenia działalności firmy (oddziału głównego) ze względu na rodzaj gminy			Ogółem
			gmina wiejska	gmina miejsko-wiejska	gmina miejska	
programy pomocowe - środki bezzwrotne	finansuję firmę	n	18	17	78	113
		%	39,1	38,6	23,0	26,3
	próbowałem, ale nie udało się	n	6	3	34	43
		%	13,0	6,8	10,0	10,0
	nie próbowałem	n	22	24	227	273
		%	47,8	54,5	67,0	63,6
Ogółem		n	46	44	339	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,03, V Cramera=0,11, Chi-kwadrat=10,65 (df=4)						

Źródło: opracowanie własne.

W badanej grupie ankietowani z mniej zurbanizowanych gmin częściej w ciągu ostatnich 10 lat finansowali firmę za pomocą odpisów amortyzacyjnych (tabela 85) i kredytu kupieckiego (tabela 86) oraz finansowali i próbowali finansować za pomocą faktoringu (tabela 87) i programów pomocowych (środki zwrotne) (tabela 88). Biorąc pod uwagę małą liczebność badanej grupy, nie można obliczyć wyniku testu Chi-kwadrat.

Tabela 85. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona jest działalność firmy, a korzystaniem z odpisów amortyzacyjnych

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			miejsce prowadzenia działalności firmy ze względu na rodzaj gminy			Ogółem
			gmina wiejska	gmina miejsko-wiejska	gmina miejska	
odpisy amortyzacyjne	finansuję firmę	n	29	23	135	187
		%	63,0	52,3	39,8	43,6
	próbowałem, ale nie udało się	n	0	0	3	3
		%	0,0	0,0	0,9	0,7
	nie próbowałem	n	17	21	201	239
		%	37,0	47,7	59,3	55,7
Ogółem		n	46	44	339	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,03, V Cramera=0,11						

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 86. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona jest działalność firmy, a korzystaniem z kredytu kupieckiego

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			miejsce prowadzenia działalności firmy ze względu na rodzaj gminy			Ogółem
			gmina wiejska	gmina miejsko-wiejska	gmina miejska	
kredyt kupiecki	finansuję firmę	n	22	17	90	129
		%	47,8	38,6	26,5	30,1
	próbowałem, ale nie udało się	n	0	0	6	6
		%	0,0	0,0	1,8	1,4
	nie próbowałem	n	24	27	243	294
		%	52,2	61,4	71,7	68,5
Ogółem		n	46	44	339	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,02, V Cramera=0,11						

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 87. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona jest działalność firmy, a korzystaniem z faktoringu

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			miejsce prowadzenia działalności firmy ze względu na rodzaj gminy			Ogółem
			gmina wiejska	gmina miejsko-wiejska	gmina miejska	
faktoring	finansuję firmę	n	2	2	10	14
		%	4,3	4,5	2,9	3,3
	próbowałem, ale nie udało się	n	5	6	6	17
		%	10,9	13,6	1,8	4,0
	nie próbowałem	n	39	36	323	398
		%	84,8	81,8	95,3	92,8
Ogółem		n	46	44	339	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p<0,001, V Cramera=0,16						

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 88. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona jest działalność firmy, a korzystaniem z programów pomocowych - środki zwrotne

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 r.):			miejsce prowadzenia działalności firmy ze względu na rodzaj gminy			Ogółem
			gmina wiejska	gmina miejsko-wiejska	gmina miejska	
programy pomocowe - środki zwrotne	finansuję firmę	n	5	6	14	25
		%	10,9	13,6	4,1	5,8
	próbowałem, ale nie udało się	n	4	1	16	21
		%	8,7	2,3	4,7	4,9
	nie próbowałem	n	37	37	309	383
		%	80,4	84,1	91,2	89,3
Ogółem		n	46	44	339	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,03, V Cramera=0,11						

Źródło: opracowanie własne.

Badani z gmin miejsko-wiejskich częściej od pozostałych zamierzają skorzystać z zysku zatrzymanego, natomiast badani z gmin mniej zurbanizowanych zamierzają skorzystać z bezzwrotnych środków pochodzących z programów pomocowych. W przypadku pozostałych odpowiedzi nie zaobserwowano zróżnicowania istotnego statystycznie ze względu na miejsce prowadzenia działalności firmy (tabela 89).

Tabela 89. Zależność pomiędzy rodzajem gminy a chęcią skorzystania w przyszłości z poszczególnych źródeł finansowania

Z których źródeł finansowania zamierzają Państwo skorzystać?			miejsce prowadzenia działalności firmy ze względu na rodzaj gminy			Ogółem
			gmina wiejska	gmina miejsko-wiejska	gmina miejska	
dopłaty współników	Zamierzam skorzystać	n	2	2	14	18
		%	8,3	10,0	10,4	10,1
p=0,95						
pożyczka od rodziny, przyjaciół	Zamierzam skorzystać	n	1	1	17	19
		%	4,2	5,0	12,7	10,7
p=0,32						
odpisy amortyzacyjne	Zamierzam skorzystać	n	11	11	52	74
		%	45,8	55,0	38,8	41,6
p=0,35						
fundusze wysokiego ryzyka	Zamierzam skorzystać	n	0	0	2	2
		%	0,0	0,0	1,5	1,1
p=0,72						

zysk zatrzymany	Zamierzam skorzystać	n	5	12	42	59
		%	20,8	60,0	31,6	33,3
p=0,02, v cramera=0,22, chi-kwadrat=8,27 (df=2)						
emisja obligacji	Zamierzam skorzystać	n	0	0	3	3
		%	0,0	0,0	2,3	1,7
p=0,60						
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	Zamierzam skorzystać	n	18	16	87	121
		%	75,0	80,0	65,4	68,4
p=0,32						
kredyt kupiecki	Zamierzam skorzystać	n	11	8	42	61
		%	45,8	40,0	31,6	34,5
p=0,34						
leasing	Zamierzam skorzystać	n	17	17	90	124
		%	70,8	85,0	67,7	70,1
p=0,29						
faktoring	Zamierzam skorzystać	n	1	2	7	10
		%	4,2	10,0	5,3	5,6
p=0,66						
emisja akcji	Zamierzam skorzystać	n	0	0	1	1
		%	0,0	0,0	0,8	0,6
p=0,85						
programy pomocowe - środki bezzwrotne	Zamierzam skorzystać	n	17	15	67	99
		%	70,8	75,0	50,4	55,9
p=0,03, v cramera=0,20, chi-kwadrat=6,78 (df=2)						
programy pomocowe - środki zwrotne	Zamierzam skorzystać	n	10	6	38	54
		%	41,7	30,0	28,6	30,5
p=0,44						
venture capital	Zamierzam skorzystać	n	0	0	2	2
		%	0,0	0,0	1,5	1,1
p=0,72						
Anioły Biznesu	Zamierzam skorzystać	n	0	0	7	7
		%	0,0	0,0	5,3	4,0
p=0,30						
forfaiting	Zamierzam skorzystać	n	0	0	3	3
		%	0,0	0,0	2,3	1,7
p=0,60						
inne jakie?	Zamierzam skorzystać	n	1	0	7	8
		%	4,2	0,0%	5,3	4,5
p=0,57						

Źródło: opracowanie własne.

Liczba pracowników

Współczynnik zależności wykazał słaby związek istotny statystycznie - przedstawiciele instytucji o większym zatrudnieniu częściej w ciągu ostatnich

10 lat finansowali firmę za pomocą kredytów i pożyczek od instytucji bankowych (tabela 90) i środków pomocowych (środki zwrotne) (tabela 91).

Tabela 90. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
			do 9	10-49	50-249	
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	finansuję firmę	n	98	87	26	211
		%	37,3	66,9	72,2	49,2
	próbowałem, ale nie udało się	n	8	2	0	10
		%	3,0	1,5	0,0	2,3
	nie próbowałem	n	157	41	10	208
		%	59,7	31,5	27,8	48,5
Ogółem		n	263	130	36	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p<0,001, V Cramera=0,21, Chi-kwadrat=3926 (df=4)						

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 91. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z środków pomocowych (środki zwrotne)

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
			do 9	10-49	50-249	
programy pomocowe - środki zwrotne	finansują firmę	n	4	14	7	25
		%	1,5	10,8	19,4	5,8
	próbowałem, ale nie udało się	n	11	10	0	21
		%	4,2	7,7	0,0	4,9
	nie próbowałem	n	248	106	29	383
		%	94,3	81,5	80,6	89,3
Ogółem		n	263	130	36	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p<0,001, V Cramera=0,19, Chi-kwadrat=31,31 (df=4)						

Źródło: opracowanie własne.

Współczynnik zależności wykazał słaby związek istotny statystycznie - przedstawiciele instytucji o najmniejszym zatrudnieniu rzadziej w ciągu ostatnich 10 lat finansowali firmę za pomocą leasingu (tabela 92).

Tabela 92. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z leasingu

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
			do 9	10-49	50-249	
leasing	finansuję firmę	n	96	93	19	208
		%	36,5	71,5	52,8	48,5
	próbowałem, ale nie udało się	n	4	2	3	9
		%	1,5	1,5	8,3	2,1
	nie próbowałem	n	163	35	14	212
		%	62,0	26,9	38,9	49,4
Ogółem	n	263	130	36	429	
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	
p<0,001, V Cramera=0,25, Chi-kwadrat=51,97 (df=4)						

Zródło: opracowanie własne.

W badanej grupie przedstawiciele instytucji o większym zatrudnieniu częściej w ciągu ostatnich 10 lat finansowali firmę za pomocą odpisów amortyzacyjnych (tabela 93), zysku zatrzymanego (tabela 94), kredytu kupieckiego (tabela 95) i programów pomocowych (środki bezzwrotne) (tabela 96). Biorąc pod uwagę małą liczebność badanej grupy nie można obliczyć wyniku testu Chi-kwadrat.

Tabela 93. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z odpisów amortyzacyjnych

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
			do 9	10-49	50-249	
odpisy amortyzacyjne	finansuję firmę	n	93	74	20	187
		%	35,4	56,9	55,6	43,6
	próbowałem, ale nie udało się	n	0	1	2	3
		%	0,0	0,8	5,6	0,7
	nie próbowałem	n	170	55	14	239
		%	64,6	42,3	38,9	55,7
Ogółem		n	263	130	36	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p<0,001, V Cramera=0,20						

Zródło: opracowanie własne.

Tabela 94. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z zysku zatrzymanego

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
			do 9	10-49	50-249	
zysk zatrzymany	finansuję firmę	n	79	63	18	160
		%	30,0	48,5	50,0	37,3
	próbowałem, ale nie udało się	n	1	1	0	2
		%	0,4	0,8	0,0	0,5
	nie próbowałem	n	183	66	18	267
		%	69,6	50,8	50,0	62,2
Ogółem		n	263	130	36	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,003, V Cramera=0,14						

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 95. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z kredytu kupieckiego

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
			do 9	10-49	50-249	
kredyt kupiecki	finansuję firmę	n	59	55	15	129
		%	22,4	42,3	41,7	30,1
	próbowałem, ale nie udało się	n	4	2	0	6
		%	1,5	1,5	0,0	1,4
	nie próbowałem	n	200	73	21	294
		%	76,0	56,2	58,3	68,5
Ogółem		n	263	130	36	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,001, V Cramera=0,15						

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 96. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z programów pomocowych - środki bezzwrotne

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
			do 9	10-49	50-249	
programy pomocowe - środki bezzwrotne	finansuję firmę	n	54	42	17	113
		%	20,5	32,3	47,2	26,3
	próbowałem, ale nie udało się	n	27	14	2	43
		%	10,3	10,8	5,6	10,0
	nie próbowałem	n	182	74	17	273
		%	69,2	56,9	47,2	63,6
Ogółem		n	263	130	36	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,004, V Cramera=0,14						

Źródło: opracowanie własne.

W badanej grupie przedstawiciele instytucji o mniejszym zatrudnieniu w ogóle nie próbowali w ciągu ostatnich 10 lat finansować firmy za pomocą emisji obligacji (tabela 97). Biorąc pod uwagę małą liczebność badanej grupy nie można obliczyć wyniku testu Chi-kwadrat.

Tabela 97. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z emisji obligacji

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
			do 9	10-49	50-249	
emisja obligacji	finansuję firmę	n	0	0	1	1
		%	0,0	0,0	2,8	0,2
	nie próbowałem	n	263	130	35	428
		%	100,0	100,0	97,2	99,8
Ogółem		n	263	130	36	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,004, V Cramera=0,16						

Źródło: opracowanie własne

W badanej grupie przedstawiciele instytucji o większym zatrudnieniu częściej w ciągu ostatnich 10 lat finansowali oraz próbowali finansować fir-

mę za pomocą faktoringu (tabela 98) i emisji akcji (tabela 99). Biorąc pod uwagę małą liczebność badanej grupy nie można obliczyć wyniku testu Chi-kwadrat.

Tabela 98. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z faktoringu

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
			do 9	10-49	50-249	
faktoring	finansuję firmę	n	5	3	6	14
		%	1,9	2,3	16,7	3,3
	próbowałem, ale nie udało się	n	4	7	6	17
		%	1,5	5,4	16,7	4,0
	nie próbowałem	n	254	120	24	398
		%	96,6	92,3	66,7	92,8
Ogółem		n	263	130	36	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p<0,001, V Cramera=0,23						

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 99. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z emisji akcji

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
			do 9	10-49	50-249	
emisja akcji	finansuję firmę	n	0	0	2	2
		%	0,0	0,0	5,6	0,5
	próbowałem, ale nie udało się	n	0	1	1	2
		%	0,0	0,8	2,8	0,5
	nie próbowałem	n	263	129	33	425
		%	100,0	99,2	91,7	99,1
Ogółem		n	263	130	36	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
p<0,001, V Cramera=0,18						

Źródło: opracowanie własne.

Współczynnik zależności wykazał słaby związek istotny statystycznie - przedstawiciele instytucji o większym zatrudnieniu częściej natrafiali na problemy przy staraniu się o środki finansowania (tabela 100).

Tabela 100. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a natrafianiem na problemy przy staraniu się o środki finansowania

Czy natrafili Państwo na jakieś problemy przy staraniu się o środki finansowania?		Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
		do 9	10-49	50-249	
tak	n	73	60	19	152
	%	27,8	46,2	52,8	35,4
nie	n	190	70	17	277
	%	72,2	53,8	47,2	64,6
Ogółem	n	263	130	36	429
	%	100,0	100,0	100,0	100,0
p<0,001, V Cramera=0,21, Chi-kwadrat=18,04 (df=2)					

Źródło: opracowanie własne

Przedstawiciele firm zatrudniający najmniejszą liczbę pracowników, częściej od pozostałych są zdania, że problemem przy staraniu się o środki finansowania jest brak przekazywania informacji. W przypadku pozostałych odpowiedzi nie zaobserwowano zróżnicowania istotnego statystycznie ze względu na liczbę pracujących osób w instytucji (tabela 101).

Tabela 101. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a rodzajami problemów przy staraniu się o środki finansowe

Na jakie problemy natrafili Państwo przy staraniu się o środki finansowania?		Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
		do 9	10-49	50-249	
bardzo duża liczba dokumentów do wypełnienia	n	50	45	15	110
	%	62,5	72,6	78,9	68,3
p=0,25					
niezrozumiały język dokumentów	n	26	26	5	57
	%	32,5	41,9	26,3	35,4
p=0,34					
brak osoby, która by wytłumaczyła i pomogła w uzupełnieniu wniosku	n	22	12	7	41
	%	27,5	19,4	36,8	25,5
p=0,26					
zbyt wysokie wymagania wobec wnioskodawcy	n	56	50	16	122
	%	69,1	80,6	84,2	75,3
p=0,18					
brak przekazywania informacji	n	30	10	5	45
	%	37,5	16,1	26,3	28,0
p=0,02, V Cramera=0,22, Chi-kwadrat=7,95 (df=2)					
długi okres oczekiwania na decyzję	n	2	1	0	3
	%	2,5	1,6	0,0	1,9
p=0,76					
brak oferty	n	4	0	0	4
	%	5,0	0,0	0,0	2,5
p=0,13					

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawiciele firm zatrudniający najmniejszą liczbę pracowników częściej wskazują, że pozyskane pieniądze wydali na stworzenie firmy, natomiast badani zatrudniający więcej niż 9 pracowników częściej są zdania, że wydali pieniądze na zakup, dzierżawę, budowę lub remont maszyn, urządzeń, budynków, środków trwałych, samochodów lub terenów oraz zakup nowych technologii. W przypadku pozostałych odpowiedzi nie zaobserwowano różnicowania istotnego statystycznie ze względu na liczbę pracujących osób w instytucji (tabela 102).

Tabela 102. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych a wydatkami z pozyskanych źródeł finansowania

Na co wydali Państwo pozyskane pieniądze?		Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
		do 9	10-49	50-249	
stworzenie firmy	n	113	29	2	144
	%	43,00	22,30	5,60	33,60
p<0,001, V Cramera=0,27, Chi-kwadrat=30,48 (df=2)					
wydatki bieżące np. zakup materiałów	n	165	80	17	262
	%	62,70	61,50	47,20	61,10
p=0,20					
zatrudnienie/przeszkolenie/doszkolenie pracownika	n	50	25	6	81
	%	19,00	19,20	16,70	18,90
p=0,94					
zakup/dzierżawa/budowa/remont maszyn/urządzeń/budynków, środków trwałych/samochodów/terenów	n	152	99	32	283
	%	57,80	76,20	88,90	66,00
p<0,001, V Cramera=0,23, Chi-kwadrat=22,26 (df=2)					
zakup papierów wartościowych	n	1	0	0	1
	%	0,40	0,00	0,00	0,20
p=0,73					
zwiększenie kapitału obrotowego	n	1	4	0	5
	%	0,40	3,10	0,00	1,20
p=0,06					
zakup start upów	n	1	0	0	1
	%	0,40	0,00	0,00	0,20
p=0,73					
zakup nowych technologii, know how, specjalistycznego oprogramowania, wprowadzenie innowacji	n	4	0	4	8
	%	1,50	0,00	11,10	1,90
p<0,001, V Cramera=0,21					
opłaty patentowe	n	1	0	0	1
	%	0,40	0,00	0,00	0,20
p=0,73					
inwestycje w rozwój oferty/nowe produkty	n	5	6	1	12
	%	1,90	4,60	2,80	2,80
p=0,31					

Źródło: opracowanie własne.

Współczynnik zależności wykazał słaby związek istotny statystycznie - przedstawiciele instytucji o większym zatrudnieniu częściej zamierzają skorzystać w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania (tabela 103).

Tabela 103. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania

Czy zamierzają Państwo skorzystać w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania dla swojej firmy?		Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?			Ogółem
		do 9	10-49	50-249	
tak	n	90	62	25	177
	%	34,2	47,7	69,4	41,3
nie	n	173	68	11	252
	%	65,8	52,3%	30,6	58,7
Ogółem	n	263	130	36	429
	%	100,0	100,0	100,0	100,0
p<0,001, V Cramera=0,21, Chi-kwadrat=19,40 (df=2)					

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawiciele firm zatrudniający najmniejszą liczbę pracowników częściej wskazują, że zamierzają skorzystać z pożyczki od rodziny i przyjaciół, natomiast badani zatrudniający więcej niż 9 pracowników częściej zainteresowani są faktoringiem. W przypadku pozostałych odpowiedzi nie zaobserwowano zróżnicowania istotnego statystycznie ze względu na liczbę pracujących osób w instytucji (tabela 104).

Tabela 104. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z poszczególnych źródeł finansowania

Z których źródeł finansowania zamierzają Państwo skorzystać?		Ile osób pracuje w firmie wliczając właściciela?			Ogółem
		do 9	10-49	50-249	
dopłaty wspólników	n	7	8	3	18
	%	7,80	12,90	11,50	10,10
p=0,57					
pożyczka od rodziny, przyjaciół	n	16	3	0	19
	%	17,80	4,80	0,00	10,70
p=0,006, V Cramera=0,24, Chi-kwadrat=10,08 (df=2)					
odpisy amortyzacyjne	n	32	28	14	74
	%	35,60	45,20	53,80	41,60
p=0,19					
fundusze wysokiego ryzyka	n	0	2	0	2
	%	0,00	3,20	0,00	1,10
p=0,15					

zysk zatrzymany	n	29	21	9	59
	%	32,20	33,90	36,00	33,30
p=0,93					
emisja obligacji	n	0	3	0	3
	%	0,00	4,80	0,00	1,70
p=0,06					
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	n	58	45	18	121
	%	64,40	72,60	72,00	68,40
p=0,52					
kredyt kupiecki	n	27	24	10	61
	%	30,00	38,70	40,00	34,50
p=0,44					
leasing	n	59	48	17	124
	%	65,60	77,40	68,00	70,10
p=0,28					
faktoring	n	2	4	4	10
	%	2,20	6,50	16,00	5,60
p=0,03, V Cramera=0,20					
emisja akcji	n	0	0	1	1
	%	0,00	0,00	4,00%	0,60
p=0,06					
programy pomocowe - środki bezzwrotne	n	54	29	16	99
	%	60,00	46,80	64,00	55,90
p=0,19					
programy pomocowe - środki zwrotne	n	31	16	7	54
	%	34,40	25,80	28,00	30,50
p=0,50					
venture capital	n	2	0	0	2
	%	2,20	0,00	0,00	1,10
p=0,38					
Anioły Biznesu	n	5	2	0	7
	%	5,60	3,20	0,00	4,00
p=0,42					
forfaiting	n	2	1	0	3
	%	2,20	1,60	0,00	1,70
p=0,75					
inne jakie?	n	4	3	1	8
	%	4,40	4,80	4,00	4,50
p=0,98					

Zródło: opracowanie własne.

Wiek przedsiębiorcy

Współczynnik zależności wykazał słaby związek istotny statystycznie, który informuje, że młodsi badani częściej w ciągu ostatnich 10 lat finansowali firmę za pomocą programów pomocowych - środki bezzwrotne, natomiast starszym dość często się to nie udawało (tabela 105).

Tabela 105. Zależność pomiędzy wiekiem właściciela a korzystaniem z programów pomocowych (środki bezzwrotne)

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku):			Wiek kategorie					Ogółem
			18-29 lat	30-39 lat	40-49 lat	50-59 lat	powyżej 59 lat	
programy pomocowe - środki bez-zwrotne	finansuję firmę	n	6	31	28	21	27	113
		%	46,2	34,1	26,2	17,8	27,0	26,3
	próbowałem, ale nie udało się	n	0	2	14	12	15	43
		%	0,0	2,2	13,1	10,2	15,0	10,0
	nie próbowałem	n	7	58	65	85	58	273
		%	53,8	63,7	60,7	72,0	58,0	63,6
Ogółem		n	13	91	107	118	100	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,01, V Cramera=0,15, Chi-kwadrat=19,77 (df=2)								

Źródło: opracowanie własne.

Im młodszy są badani, tym częściej pozyskane pieniądze wydali na stworzenie firmy. W przypadku pozostałych odpowiedzi nie zaobserwowano zróżnicowania istotnego statystycznie ze względu na wiek (tabela 106).

Tabela 106. Zależność pomiędzy wiekiem właściciela a wydatkowaniem pozyskanych pieniędzy

Na co wydali Państwo pozyskane pieniądze?		Wiek kategorie					Ogółem
		18-29 lat	30-39 lat	40-49 lat	50-59 lat	powyżej 59 lat	
stworzenie firmy	n	9	41	39	32	23	144
	%	69,2	45,1	36,4	27,1	23,0	33,6
p<0,001, V Cramera=0,22, Chi-kwadrat=20,41 (df=4)							
wydatki bieżące np. zakup materiałów	n	6	59	65	71	61	262
	%	46,2	64,8	60,7	60,2	61,0	61,1
p=0,77							
zatrudnienie/przeszkolenie/doszkolenie pracownika	n	2	21	15	23	20	81
	%	15,4	23,1	14,0	19,5	20,0	18,9
p=0,57							
zakup/dzierżawa/budowa/remont maszyn/urządzeń/budynków, środków trwałych/samochodów/terenów	n	8	61	70	81	63	283
	%	61,5	67,0	65,4	68,6	63,0	66,0
p=0,92							
zakup papierów wartościowych	n	0	0	0	0	1	1
	%	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,2
p=0,51							
zwiększenie kapitału obrotowego	n	0	0	1	1	3	5
	%	0,0	0,0	0,9	0,8	3,0	1,2
p=0,37							

zakup start upów	n	0	0	0	1	0	1
	%	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,2
p=0,62							
zakup nowych technologii, know how, specjalistycznego oprogramowania, wprowadzenie innowacji	n	0	2	3	1	2	8
	%	0,0	2,2	2,8	0,8	2,0	1,9
p=0,83							
opłaty patentowe	n	0	0	0	0	1	1
	%	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,2
p=0,51							
inwestycje w rozwój oferty/nowe produkty	n	0	1	5	5	1	12
	%	0,0	1,1	4,7	4,2	1,0	2,8
p=0,31							

Źródło: opracowanie własne.

Im młodszy są badani, tym częściej są zdania, że zamierzają skorzystać w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania dla swojej firmy. Analizowana zależność jest istotna statystycznie (tabela 107).

Tabela 107. Zależność pomiędzy wiekiem właściciela a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania

Czy zamierzają Państwo skorzystać w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania dla swojej firmy?		Wiek kategorie					Ogółem
		18-29 lat	30-39 lat	40-49 lat	50-59 lat	powyżej 59 lat	
tak	n	8	46	44	49	30	177
	%	61,5	50,5	41,1	41,5	30,0	41,3
nie	n	5	45	63	69	70	252
	%	38,5	49,5	58,9	58,5	70,0	58,7
Ogółem	n	13	91	107	118	100	429
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,03, V Cramera=0,16, Chi-kwadrat=10,68 (df=4)							

Źródło: opracowanie własne.

Im młodszy są badani, tym rzadziej zamierzają skorzystać z kredytu kupieckiego. W przypadku pozostałych odpowiedzi nie zaobserwowano różnicowania istotnego statystycznie ze względu na wiek (tabela 108).

Tabela 108. Zależność pomiędzy wiekiem właściciela a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z poszczególnych źródeł finansowania

		18-29 lat	30-39 lat	40-49 lat	50-59 lat	> 59 lat	ogółem
dopłaty wspólników	n	1	1	7	5	4	18
	%	12,5	2,2	15,9	10,2	12,9	10,1
p=0,27							
pożyczka od rodziny, przyjaciół	n	2	9	4	2	2	19
	%	25,0	19,6	9,1	4,1	6,5	10,7
p=0,08							

odpisy amortyzacyjne	n	5	12	18	25	14	74
	%	62,5	26,1	40,9	51,0	45,2	41,6
p=0,09							
fundusze wysokiego ryzyka	n	0	0	2	0	0	2
	%	0,0	0,0	4,5	0,0	0,0	1,1
p=0,19							
zysk zatrzymany	n	3	9	16	21	10	59
	%	37,5	19,6	36,4	42,9	33,3	33,3
p=0,19							
emisja obligacji	n	0	0	2	1	0	3
	%	0,0	0,0	4,5	2,0	0,0	1,7
p=0,46							
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	n	6	29	32	34	20	121
	%	75,0	63,0	72,7	69,4	66,7	68,4
p=0,88							
kredyt kupiecki	n	1	8	21	22	9	61
	%	12,5	17,4	47,7	44,9	30,0	34,5
p=0,008, V Cramera=0,28, Chi-kwadrat=13,70 (df=4)							
leasing	n	7	34	29	35	19	124
	%	87,5	73,9	65,9	71,4	63,3	70,1
p=0,64							
faktoring	n	0	2	5	2	1	10
	%	0,0	4,3	11,4	4,1	3,3	5,6
p=0,43							
emisja akcji	n	0	1	0	0	0	1
	%	0,0	2,2	0,0	0,0	0,0	0,6
p=0,58							
programy pomocowe - środki bezzwrotne	n	4	21	27	29	18	99
	%	50,0	45,7	61,4	59,2	60,0	55,9
p=0,55							
programy pomocowe - środki zwrotne	n	4	11	17	16	6	54
	%	50,0	23,9	38,6	32,7	20,0	30,5
p=0,25							
venture capital	n	0	2	0	0	0	2
	%	0,0	4,3	0,0	0,0	0,0	1,1
p=0,22							
Anioły Biznesu	n	0	3	4	0	0	7
	%	0,0	6,5	9,1	0,0	0,0	4,0
p=0,12							
forfaiting	n	0	1	1	0	1	3
	%	0,0	2,2	2,3	0,0	3,3	1,7
p=0,81							
inne jakie?	n	1	2	2	2	1	8
	%	12,5	4,3	4,5	4,1	3,3	4,5
p=0,86							

Źródło: opracowanie własne.

Wiek przedsiębiorstwa

Im dłużej na rynku działają firmy, tym częściej ich przedstawiciele w ciągu ostatnich 10 lat finansowali firmę za pomocą odpisów amortyzacyjnych (tabela 109), zysku zatrzymanego (tabela 110), kredytów (tabela 111) i pożyczek bankowych i leasingu (tabela 112). Biorąc pod uwagę małą liczebność badanej grupy, nie można obliczyć wyniku testu Chi-kwadrat.

Tabela 109. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a korzystaniem z odpisów amortyzacyjnych

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 r.):			Wiek firmy kategorie				Ogółem
			do 5 lat	od 6-9 lat	od 10-19 lat	powyżej 19 lat	
odpisy amortyzacyjne	finansuję firmę	n	19	35	50	83	187
		%	27,9	41,2	40,3	54,6	43,6
	próbowałem, ale nie udało się	n	0	1	2	0	3
		%	0,0	1,2	1,6	0,0	0,7
	nie próbowałem	n	49	49	72	69	239
		%	72,1	57,6	58,1	45,4	55,7
ogółem	n	68	85	124	152	429	
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
p=0,006, V Cramera=0,15							

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 110. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a korzystaniem z zysku zatrzymanego

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 r.)			Wiek firmy kategorie				Ogółem
			do 5 lat	od 6-9 lat	od 10-19 lat	powyżej 19 lat	
zysk zatrzymany	finansuję firmę	n	16	29	46	69	160
		%	23,5	34,1	37,1	45,4	37,3
	próbowałem, ale nie udało się	n	0	0	2	0	2
		%	0,0	0,0	1,6	0,0	0,5
	nie próbowałem	n	52	56	76	83	267
		%	76,5	65,9	61,3	54,6	62,2
Ogółem	n	68	85	124	152	429	
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
p=0,02, V Cramera=0,13							

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 111. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a korzystaniem z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 r.)			Wiek firmy kategorie				Ogółem
			do 5 lat	od 6-9 lat	od 10-19 lat	powyżej 19 lat	
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	finansuję firmę	n	18	39	69	85	211
		%	26,5	45,9	55,6	55,9	49,2
	próbowałem, ale nie udało się	n	2	1	3	4	10
		%	2,9	1,2	2,4	2,6	2,3
	nie próbowałem	n	48	45	52	63	208
		%	70,6	52,9	41,9	41,4	48,5
Ogółem		n	68	85	124	152	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,002, V Cramera=0,15							

Źródło: opracowanie własne

Tabela 112. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a korzystaniem z leasingu

Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 r.):			Wiek firmy kategorie				Ogółem
			do 5 lat	od 6-9 lat	od 10-19 lat	powyżej 19 lat	
leasing	finansuję firmę	n	21	44	66	77	208
		%	30,9	51,8	53,2	50,7	48,5
	próbowałem, ale nie udało się	n	1	1	2	5	9
		%	1,5	1,2	1,6	3,3	2,1
	nie próbowałem	n	46	40	56	70	212
		%	67,6	47,1	45,2	46,1	49,4
Ogółem		n	68	85	124	152	429
		%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
p=0,05, V Cramera=0,12							

Źródło: opracowanie własne.

Im dłużej na rynku działają firmy, tym częściej ich przedstawiciele w ciągu ostatnich 10 lat natrafiali na problemy związane z bardzo dużą liczbą dokumentów do wypełnienia przy staraniu się o środki finansowania. W przypadku pozostałych odpowiedzi nie wykazano zróżnicowania istotnego statystycznie ze względu na wiek firmy (tabela 113).

Tabela 113. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a rodzajami problemów przy staraniu się o środki finansowe

Na jakie problemy natrafili Państwo przy staraniu się o środki finansowania?		Wiek firmy kategorie				Ogółem
		do 5 lat	od 6-9 lat	od 10-19 lat	powyżej 19 lat	
bardzo duża liczba dokumentów do wypełnienia	n	12	13	39	46	110
	%	57,1	46,4	76,5	75,4	68,3
p=0,02, V Cramera=0,25, Chi-kwadrat=10,39 (df=3)						
niezrozumiały język dokumentów	n	7	9	17	24	57
	%	33,3	32,1	33,3	39,3	35,4
p=0,88						
brak osoby, która by wytłumaczyła i pomogła w uzupełnieniu wniosku	n	3	6	13	19	41
	%	14,3	21,4	25,5	31,1	25,5
p=0,45						
zbyt wysokie wymagania wobec wnioskodawcy	n	13	20	39	50	122
	%	61,9	69,0	76,5	82,0	75,3
p=0,25						
brak przekazywania informacji	n	8	6	17	14	45
	%	38,1	21,4	33,3	23,0	28,0
p=0,37						
długi okres oczekiwania na decyzję	n	1	0	0	2	3
	%	4,8	0,0	0,0	3,3	1,9
p=0,37						
brak oferty	n	2	0	2	0	4
	%	9,5	0,0	3,9	0,0	2,5
p=0,07						

Źródło: opracowanie własne.

Im krócej na rynku działają firmy, tym częściej ich przedstawiciele wydali pozyskane pieniądze na stworzenie firm, natomiast przedstawiciele instytucji dłużej działających na rynku, częściej wydali pozyskane pieniądze na zakup/ dzierżawę/ budowę/ remont urządzeń/budynków, środków trwałych/samochodów/terenów. W przypadku pozostałych odpowiedzi nie wykazano zróżnicowania istotnego statystycznie ze względu na wiek firmy (tabela 114).

Tabela 114. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a wydatkowaniem pozyskanych pieniędzy

Na co wydali Państwo pozyskane pieniądze?		Wiek firmy kategorie				Ogółem
		do 5 lat	od 6-9 lat	od 10-19 lat	powyżej 19 lat	
stworzenie firmy	n	46	41	30	27	144
	%	67,6	48,2	24,2	17,8	33,6
p<0,001, V Cramera=0,39, Chi-kwadrat=65,53 (df=3)						
wydatki bieżące np. zakup materiałów	n	42	52	75	93	262
	%	61,8	61,2	60,5	61,2	61,1
p=0,99						
zatrudnienie/przeszkolenie/ doszkolenie pracownika	n	7	21	21	32	81
	%	10,3	24,7	16,9	21,1	18,9
p=0,12						
zakup/dzierżawa/budowa/remont maszyn/urządzeń/budynków, środków trwałych/samochodów/terenów	n	37	50	91	105	283
	%	54,4	58,8	73,4	69,1	66,0
p=0,02, V Cramera=0,15, Chi-kwadrat=9,67 (df=3)						
zakup papierów wartościowych	n	0	0	0	1	1
	%	0,0	0,0	0,0	0,7	0,2
p=0,61						
zwiększenie kapitału obrotowego	n	0	0	2	3	5
	%	0,0	0,0	1,6	2,0	1,2
p=0,41						
zakup start upów	n	0	0	0	1	1
	%	0,0	0,0	0,0	0,7	0,2
p=0,61						
zakup nowych technologii, know how, specjalistycznego oprogramowania, wprowadzenie innowacji	n	3	2	0	3	8
	%	4,4	2,4	0,0	2,0	1,9
p=0,18						
opłaty patentowe	n	0	1	0	0	1
	%	0,0	1,2	0,0	0,0	0,2
p=0,26						
inwestycje w rozwój oferty/nowe produkty	n	0	4	5	3	12
	%	0,0	4,7	4,0	2,0	2,8
p=0,24						

Źródło: opracowanie własne.

Im dłużej na rynku działają firmy tym, częściej ich przedstawiciele zamierzają skorzystać z odpisów amortyzacyjnych oraz kredytów kupieckich. W przypadku pozostałych odpowiedzi nie wykazano zróżnicowania istotnego statystycznie ze względu na wiek firmy (tabela 115).

Tabela 115. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a chęcią skorzystania z wymienionych źródeł finansowania

Z których źródeł finansowania zamierzają Państwo skorzystać?		Wiek firmy kategorie				Ogółem
		do 5 lat	od 6-9 lat	od 10-19 lat	powyżej 19 lat	
dopłaty wspólników	n	1	2	8	7	18
	%	3,3	5,4	14,0	13,0	10,1
p=0,28						
pożyczka od rodziny, przyjaciół	n	6	4	7	2	19
	%	20,0	10,8	12,3	3,7	10,7
p=0,13						
odpisy amortyzacyjne	n	8	13	23	30	74
	%	26,7	35,1	40,4	55,6	41,6
p=0,05, V Cramera=0,21, Chi-kwadrat=7,76 (df=3)						
fundusze wysokiego ryzyka	n	0	0	2	0	2
	%	0,0	0,0	3,5	0,0	1,1
p=0,23						
zysk zatrzymany	n	6	11	19	23	59
	%	20,0	29,7	33,3	43,4	33,3
p=0,17						
emisja obligacji	n	0	1	2	0	3
	%	0,0	2,7	3,5	0,0	1,7
p=0,43						
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych	n	17	22	42	40	121
	%	56,7	59,5	73,7	75,5	68,4
p=0,16						
kredyt kupiecki	n	6	7	20	28	61
	%	20,0	18,9	35,1	52,8	34,5
p=0,002, V Cramera=0,29, Chi-kwadrat=14,66 (df=3)						
leasing	n	21	31	36	36	124
	%	70,0	83,8	63,2	67,9	70,1
p=0,19						
faktoring	n	1	2	3	4	10
	%	3,3	5,4	5,3	7,5	5,6
p=0,88						
emisja akcji	n	0	1	0	0	1
	%	0,0	2,7	0,0	0,0	0,6
p=0,28						
programy pomocowe - środki bezzwrotne	n	17	20	29	33	99
	%	56,7	54,1	50,9	62,3	55,9
p=0,70						

programy pomocowe - środki zwrotne	n	12	9	18	15	54
	%	40,0	24,3	31,6	28,3	30,5
p=0,55						
venture capital	n	1	1	0	0	2
	%	3,3	2,7	0,0	0,0	1,1
p=0,34						
Anioły Biznesu	n	2	2	3	0	7
	%	6,7	5,4	5,3	0,0	4,0
p=0,36						
forfaiting	n	0	2	1	0	3
	%	0,0	5,4	1,8	0,0	1,7
p=0,21						
Jeremie	n	1	1	1	5	8
	%	3,3	2,7	1,8	9,4	4,5
p=0,23						

Źródło: opracowanie własne.

Pozostałe związki

Współczynnik zależności wykazał umiarkowany związek istotny statystycznie, który informuje, że badani którzy natrafili na problemy przy staraniu się o środki finansowania częściej zamierzają w najbliższym czasie skorzystać z dodatkowych źródeł finansowania dla swojej firmy (tabela 116).

Tabela 116. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z dodatkowego źródła finansowania

Czy zamierzają Państwo skorzystać w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania dla swojej firmy?		Czy natrafili Państwo na jakieś problemy przy staraniu się o środki finansowania?		Ogółem
		tak	nie	
tak	n	95	82	177
	%	62,5	29,6	41,3
nie	n	57	195	252
	%	37,5	70,4	58,7
Ogółem	n	152	277	429
	%	100,0	100,0	100,0
p<0,001, Phi=0,32, Chi-kwadrat=43,83 (df=1)				

Źródło: opracowanie własne.

4.5 Podsumowanie

Analiza danych z badania kwestionariuszowego potwierdza, że istnieją cechy mikrootoczenia związane z osobą przedsiębiorcy jak i z przedsiębiorstwem, które decydują o podejmowaniu decyzji finansowych i wyborze konkretnych źródeł finansowania.

Badania statystyczne (testy V Cramera i Phi Yule'a, testy Tb – Kendalla, Tc – Kendalla, U Manna Whitneya oraz Kruskala Wallisa) pokazały, że najważniejsze determinanty decydujące o sposobie finansowania przedsiębiorstwa to uwarunkowania z mikrootoczenia. W pierwszej kolejności są to specyficzne cechy samego przedsiębiorstwa, przede wszystkim jego wielkość, następnie wiek oraz rodzaj gminy, jako miejsca jego siedziby (jednocześnie sama wielkość i rodzaj miejscowości, w której ma siedzibę firma nie jest istotnie skorelowana ze sposobem finansowania), a następnie cechy przedsiębiorcy - wykształcenie, wiek i płeć (szczegółowe zestawienie wszystkich znalezionych zależności statystycznych zostało zamieszczone w zakończeniu monografii na stronach 140-144). Niemniej makrootoczenie także wpływa na sposób finansowania – przede wszystkim przy podejmowaniu decyzji brane jest pod uwagę jaki jest koszt i termin pozyskania kapitału, możliwa kwota do zdobycia oraz wiarygodność instytucji finansującej.

Wyniki badania (odpowiedzi na pytania 12 i 20 zasadniczego badania) potwierdzają także przytoczoną w drugim rozdziale teorię hierarchii wyboru źródeł finansowania wg S. Myersa (porównaj stronę 32). Ogół przedsiębiorstw chętniej korzystał z finansowania z zewnętrznego obcego niż z zewnętrznego własnego. Najpopularniejsze są tradycyjne sposoby – kredyty, pożyczki i leasing.

Zakończenie

Przedsiębiorstwa z sektora MSP odgrywają ważną rolę w gospodarce, szczególnie w warunkach kryzysu ekonomicznego. Są ważne ze względu na wpływ na rozwój państwa i regionu poprzez zmniejszanie bezrobocia czy też poziom wytwarzanego PKB. Jednak ze względu na bariery, na które napotykają (głównie związane z finansowaniem, systemem prawnym i podatkowym) ich rozwój jest ograniczony. Ważne jest, żeby państwo stworzyło takie rozwiązania, które zachęcą nowe osoby do zakładania działalności gospodarczej oraz takie, żeby firmy już funkcjonujące mogły bez obaw dalej działać. Także instytucje wspierające sektor MSP (np. banki) powinny przychylniej patrzeć na działalność mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, wziąć na siebie większe ryzyko i stwarzać ułatwienia w pozyskiwaniu źródeł finansowania.

Istotną barierą jest brak jednolitej definicji dla mikro, małego i średniego przedsiębiorstwa (zarówno w przepisach polskich jak i na świecie), co może uniemożliwiać działanie na zagranicznych rynkach i pozyskiwanie tam dodatkowych środków finansowych.

Wnioski

Celem autorki było określenie i ocena czynników wpływających na sposób finansowania małych i średnich przedsiębiorstw w województwie łódzkim. Przeprowadzono badanie ankietowe metodą CAWI, obejmujące 429 MSP (61,3% mikroprzedsiębiorstw, 30,3% małych i 8,4% średnich firm). Zastosowane testy statystyczne mają charakter jedynie pomocniczy, bowiem na podstawie próby dobranej w sposób celowy, bez zachowania założeń metody reprezentacyjnej, nie można przeprowadzać wnioskowania statystycznego. Otrzymane wartości testów statystycznych mogą być traktowane jedynie orientacyjnie bez uogólniania otrzymanych wniosków na całość populacji, jednak wydają się one być symptomatyczne, a w dużej mierze są one zgodne również z wynikami przedstawionymi w raporcie Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE).

Analiza danych empirycznych wykazała, że badane podmioty korzystają z więcej niż jednego źródła finansowania oraz są zainteresowane jego nowymi formami, jakkolwiek nadal przewagę mają formy klasyczne, co jest

zgodne z innymi wynikami badań przytaczanymi w literaturze przedmiotu (patrz rozdział II i III). Jak się wydaje w ogólności celowe byłoby szersze korzystanie z alternatywnych, nowoczesnych źródeł finansowania, choć oczywiście w poszczególnych przypadkach wiązać się ono może z ryzykiem większym niż korzystanie z metod tradycyjnych. Jak zawsze w działalności gospodarczej, konieczne jest właściwe zarządzanie tego rodzaju ryzykiem (a więc jego identyfikacja, oszacowanie, określenie apetytu na ryzyko i na podstawie tych czynności – zaplanowanie i wdrożenie odpowiednich sposobów postępowania z nim).

Oprócz sensu stricto ryzyka korzystanie z finansowania zewnętrznego wiąże się też z koniecznością pokrycia kosztu kapitału (dywidendy, odsetki itd.). Decyzja o skorzystaniu z takiego finansowania musi być zatem ekonomicznie uzasadniona – spodziewane zyski muszą wystarczyć na pokrycie wspomnianych kosztów.

Stosunkowo bezpiecznym, a niewątpliwie korzystnym – w szczególności dla firm innowacyjnych – byłoby większe zaangażowanie się ze współpracę ze strefą nauki, co – oprócz doraźnych korzyści finansowych (np. w ramach poszczególnych programów i grantów), może przynieść inne rodzaje wartości dodanej (na przykład rozwój know-how, wzrost kapitału ludzkiego, poprawę organizacji przedsiębiorstwa itd.).

Struktura badanych firm jest podobna do struktury województwa łódzkiego pod względem liczby przedsiębiorstw, różni się zaś ze względu na miejsce prowadzenia działalności (rodzaj gminy) oraz wiek i płeć badanych w porównaniu do mieszkańców województwa.

W wyniku analizy danych zauważono, że czynnikami, które mają wpływ na sposób podejmowania decyzji finansowych są cechy:

- przedsiębiorcy – wiek, płeć, wykształcenie
- przedsiębiorstwa – wielkość, miejsce prowadzenia działalności (rodzaj gminy) i wiek przedsiębiorstwa.

Przy czym odnotowano więcej zależności występujących w korelacji z cechami przedsiębiorstwa niż przedsiębiorcy.

Czynnikami, które nie miały wpływu na podejmowanie decyzji w badanej grupie były forma organizacyjno-prawna, branża oraz miejsce prowadzenia działalności w podziale na wieś i różnej wielkości miejscowości.

Statystyczna analiza przeprowadzonego badania ankietowego wykazała istnienie w badanej próbie ponad pięćdziesięciu związków statystycznych dla następujących cech²³⁹:

- wielkość przedsiębiorstwa:
  - mikroprzedsiębiorstwa:
    - najrzadziej korzystały z leasingu;
    - rzadziej trafiały na problemy z pozyskiwaniem środków;
    - najczęściej natrafiały na problemy informacyjne;
    - najczęściej pozyskane środki wydawały na stworzenie firmy (pytanie 17 w badaniu zasadniczym);
    - wykazano tendencję, że najmniejsze firmy w ogóle nie próbowały finansować się z emisji obligacji;
    - zamierzają skorzystać z faktoringu z przyszłości;
  - małe i średnie przedsiębiorstwa:
    - częściej korzystały lub próbowały skorzystać z faktoringu i emisji akcji;
    - firmy o większym zatrudnieniu częściej od pozostałych korzystały z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych oraz zwrotnych środków finansowych pochodzących z programów pomocowych;
    - wykazano tendencję, że większe firmy częściej korzystały z odpisów amortyzacyjnych, zysku zatrzymanego, kredytu kupieckiego, bezzwrotnych środków pomocowych;
    - częściej wydawały pieniądze na zakup/dzierżawę/ budowę/remont maszyn/ urządzeń/ budynków/ środków trwałych/ samochodów/ terenów;
    - częściej od pozostałych chcą skorzystać z dodatkowego źródła finansowania swojej działalności;
    - wystąpiła tendencja pokazująca, że mali i średni przedsiębiorcy chcą skorzystać z faktoringu w przyszłości;
- wiek przedsiębiorstwa:
  - im krócej działa firma na rynku tym częściej pozyskane środki były wydawane na jej stworzenie (pytanie 17 w badaniu zasadniczym);

---

²³⁹ Zastosowane testy statystyczne mają charakter jedynie pomocniczy, bowiem na podstawie próby dobranej w sposób celowy, bez zachowania założeń metody reprezentacyjnej, nie można przeprowadzać wnioskowania statystycznego. Otrzymane wartości testów statystycznych mogą być traktowane jedynie orientacyjnie bez uogólniania otrzymanych wniosków na całość populacji.

- tendencja pokazująca, że im dłużej działa firma na rynku tym częściej korzysta z odpisów amortyzacyjnych, zysku zatrzymanego, kredytów i pożyczek od instytucji bankowych oraz leasingu;
- im dłużej działa firma na rynku tym częściej natrafia na problemy związane z bardzo dużą liczbą dokumentów do wypełnienia;
- im dłużej działa firma na rynku tym częściej wydaje pozyskane środki na zakup/dzierżawę/budowę/remont maszyn/urządzeń/budynków/środków trwałych/samochodów/terenów;
- im starsza firma, tym częściej jej właściciel chce skorzystać w przyszłości z odpisów amortyzacyjnych oraz z kredytu kupieckiego;
- rodzaj gminy (miejsce prowadzenia działalności firmy – oddziału głównego):
  - badani z mniej zurbanizowanych gmin częściej finansowali firmę z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych, bezzwrotnych programów pomocowych;
  - wykazano tendencję, że w badanej próbie osoby z gmin mniej zurbanizowanych częściej korzystali z odpisów amortyzacyjnych i kredytu kupieckiego;
  - wykazano tendencję, że w badanej próbie osoby z gmin mniej zurbanizowanych częściej korzystały lub próbowały korzystać z faktoringu; środków zwrotnych programów pomocowych;
  - badani z gmin miejsko-wiejskich częściej od pozostałych chcą skorzystać z zysku zatrzymanego;
  - badani z gmin mniej zurbanizowanych częściej od pozostałych chcą skorzystać ze środków bezzwrotnych programów pomocowych;
- wykształceniem właściciela (średnie/zasadnicze zawodowe a wyższe):
  - osoby z niższym wykształceniem częściej korzystały z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych;
  - wykazano tendencję, że osoby z niższym wykształceniem częściej próbowały korzystać z faktoringu;
  - badani z niższym wykształceniem nieznacznie częściej wydawali pozyskane środki na zakup/dzierżawę/budowę/remont maszyn/urządzeń/budynków/środków trwałych/samochodów/ terenów;
  - badani z niższym wykształceniem częściej zamierzają skorzystać z dopłat wspólników, odpisów amortyzacyjnych, funduszy wysokiego ryzyka, kredytów i pożyczek od instytucji bankowych;
- wiek właściciela:
  - młodszy przedsiębiorcy korzystali z bezzwrotnych środków pomocowych, natomiast starszym właścicielom nie udawało się pozyskać środków z tego źródła;

- im młodszy przedsiębiorcy tym częściej wydawali pieniądze na stworzenie firmy (pytanie 17 w badaniu zasadniczym);
- im młodszy respondenci tym częściej chcą pozyskać pieniądze z dodatkowych źródeł finansowania;
- im młodszy respondenci tym rzadziej chcą skorzystać w przyszłości z kredytu kupieckiego;
- płeć właściciela:
  - mężczyźni częściej niż kobiety korzystali z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych i leasingu;
  - wykazano tendencję, że mężczyźni częściej od kobiet finansowali firmę z kredytu kupieckiego;
  - mężczyźni częściej niż kobiety chcą w przyszłości skorzystać z dodatkowych źródeł finansowania.

Dodatkowo stwierdzono, że badani którzy natrafili na problemy przy staraniu się o środki finansowania częściej zamierzają w najbliższym czasie skorzystać z dodatkowych źródeł finansowania dla swojej firmy.

Wymienione powyżej cechy statystyczne można zidentyfikować jako czynniki mające wpływ na sposób finansowania MSP. Pozostałe badane czynniki nie miały wpływu na sposób finansowania. Może to być spowodowane dużą kafeterią odpowiedzi i w związku z tym małowielkościami próbami. Jak widać – cechy przedsiębiorstwa w większym stopniu niż cechy przedsiębiorcy wpływają na sposób finansowania firmy. Brak związków istotnych statystycznie może świadczyć o tym, że badane cechy mają charakter losowy – te cechy z metryczki nie determinują sposobu wyboru źródła finansowania.

Otrzymane wyniki są zgodne z wynikami innych badań przytaczanych w literaturze (patrz rozdział III) pod względem istnienia szeregów związków statystycznych. W przywołanych źródłach literaturowych nie udało się natomiast znaleźć informacji na temat ewentualnej korelacji sposobów finansowania z płcią, wiekiem i wykształceniem przedsiębiorcy. Wydaje się, że ewentualne istnienie tego rodzaju związków wymaga dalszych badań.

Przedsiębiorstwa z sektora MSP powinny korzystać z wielu metod finansowania. Dywersyfikacja źródeł finansowania dałaby firmom dodatkowy impuls do rozwoju, jakkolwiek oczywiście finansowanie zewnętrzne zawsze może mieć negatywne skutki (np. odsetki, wypłata dywidend, premii). Wydaje się, że korzystne byłoby korzystanie z alternatywnych metod finansowania (np. z dotacji unijnych, funduszy venture capital czy z Aniołów Biznesu), które mogą zapewnić większe fundusze niż kredyt czy leasing, jednak pozyskanie takich pieniędzy wymaga większej wiedzy, pomysłów czy też zaangażowania ze strony właścicieli.

Przeprowadzone badania (badanie pilotażowe i zasadnicze) nie pozwoliły na sformułowanie jednoznacznej „recepty na sukces” – idealnego portfela źródeł finansowania optymalnego dla każdego przedsiębiorstwa czy algorytmu budowy takiego portfela (w funkcji cech produktu, przedsiębiorcy czy przedsiębiorstwa). Nie wydaje się zresztą, żeby taka recepta była możliwa. Doświadczenie pokazuje, że do sukcesu prowadzą różne strategie: od finansowania firmy z prywatnych oszczędności, aż do oparcia się niemal wyłącznie na kapitale zewnętrznym. Wybór źródeł finansowania zależy przecież od szeregu czynników, począwszy od ich dostępności aż do specyfiki rynku czy nawet cech osobowych przedsiębiorcy (np. osobistych preferencji do podejmowania ryzyka).

Udało się zrealizować cele:

- cel główny: określenie kluczowych czynników wpływających na sposób finansowania małych i średnich przedsiębiorstw w województwie łódzkim;
- cele szczegółowe:
  - określenie wpływu wybranych cech właścicieli firm sektora MSP na wybór źródeł finansowania przedsiębiorstw,
  - określenie wpływu wybranych charakterystycznych cech przedsiębiorstwa sektora MSP na wybór źródeł jego finansowania,
  - określenie relacji występujących pomiędzy tradycyjnymi a alternatywnymi źródłami finansowania.

Cechami demograficznymi właściciela, które wpływają na wybór finansowania MSP z województwa łódzkiego, są jego płeć, wiek oraz wykształcenie. Natomiast charakterystycznymi cechami przedsiębiorstwa, które decydują o wyborze formy finansowania są wielkość, wiek przedsiębiorstwa i miejsce prowadzenia działalności (ze względu na rodzaj gminy). Potwierdzają to prowadzone wcześniej badania przez polskich naukowców.

Badanie potwierdza, że w przypadku badanej grupy mamy do czynienia z hierarchią wyboru źródeł finansowania.

Autorka postawiła następujące hipotezy badawcze dotyczące małych i średnich przedsiębiorstw z województwa łódzkiego:

- Istnieje związek pomiędzy indywidualnymi cechami przedsiębiorcy a wyborem źródeł finansowania przedsiębiorstwa.
- Istnieje zależność pomiędzy cechami przedsiębiorstwa a wyborem źródeł jego finansowania.
- MSP w województwie łódzkim korzystają w nieznacznym stopniu z zewnętrznych, alternatywnych źródeł ich finansowania.

- Kredyty bankowe i leasing są najpopularniejszymi zewnętrznymi źródłami finansowania działalności MSP.

Przytoczone w zakończeniu monografii wyniki potwierdzają pierwszą i drugą hipotezę badawczą. Otrzymane wartości testów statystycznych²⁴⁰ wykazały istnienie słabych związków istotnych statystycznie i tendencji (w odniesieniu do hipotezy pierwszej wyniki zaprezentowane w tabelach 75-82 i 105-108; odnośnie hipotezy drugiej dane z tabel 83-104 i 109-115).

Odnośnie hipotezy trzeciej badawczej analiza odpowiedzi na pytanie „Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku)” wykazała, że większość badanych korzysta z finansowania własnego wewnętrznego i zewnętrznego obcego, a nie korzysta z finansowania własnego zewnętrznego, przy czym większość wykorzystywanych instrumentów ma charakter tradycyjny (kredyty i pożyczki od instytucji bankowych, rodziny i przyjaciół), narzędzia alternatywne natomiast (faktoring, Jeremie, dotacje zwrotne i bezzwrotne), stosowane były w badanej próbie w nieznacznym stopniu, co jest zgodne z postawioną hipotezą.

Odnośnie hipotezy czwartej badanie wykazało, że ankietowani przedsiębiorcy najczęściej (oprócz środków własnych) finansowali swoje firmy z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych (49,3%) oraz z leasingu (48,6%). Dodatkowo stwierdzono, że w przyszłości respondenci są bardziej zainteresowani finansowaniem zewnętrznym obcym niż wewnętrznym. Najczęściej wymieniano leasing (69,7%) oraz kredyty i pożyczki od instytucji bankowych. Można stwierdzić, że są to najpopularniejsze wśród badanych zewnętrzne źródła finansowania działalności MSP.

Podsumowując można stwierdzić, że dla badanej próby postawione hipotezy zostały zweryfikowane pozytywnie.

Kierunki dalszych badań

Przeprowadzone badanie ankietowe dotyczyło próby dobranej w sposób celowy, bez zachowania założeń metody reprezentacyjnej. Narzucającym się postulatem jest przeprowadzanie analogicznych badań w oparciu o próbę dobraną w sposób losowy i zgodnie z założeniami tej metody, w szczególności celowe wydaje się zbadanie wspomnianych wyżej ewentualnych związków sposobów finansowania z płcią, wiekiem i wykształcenia przedsiębiorcy. Pewnej modyfikacji wymagałoby pytanie 17, w którym należałoby doprecyzować sformułowanie jednego z wariantów odpowiedzi (stworzenie firmy). Należy zwrócić uwagę, że przy dużej liczbie pytań oraz wariantów odpowiedzi na poszczególne z nich, konieczna jest odpowiednio duża liczeb-

---

²⁴⁰ Zob. przypis 239.

ność próby, żeby możliwe było policzenie wskaźników statystycznych (aby znaleźć 51 statystycznie istotnych korelacji konieczne było przeanalizowanie tablicy korelacji wzajemnych liczącej niemal sto tysięcy elementów – czyli ponad 300 wierszy i kolumn). W związku z tym należałoby rozważyć bądź to uproszczenie niektórych pytań, bądź to dobór próby o większej liczebności.

Zagadnienie finansowania przedsiębiorstw z sektora MSP jest ważnym zagadnieniem dla gospodarki państwowej jak i rozwoju regionów, dlatego należy prowadzić dalsze badania w tym temacie. W przyszłości można pokusić się o rozszerzenie badania na większą próbę przedsiębiorstw województwa łódzkiego jak i przeprowadzić je w pozostałych województwach, uzyskując w ten sposób analizę międzyregionalną, która może dać odpowiedź na pytanie – na ile specyfika regionu ma wpływ na konfigurację źródeł finansowania małych i średnich przedsiębiorstw. Aby uzyskać bardziej kompleksowe wyniki warto zbadać by było instytucje otoczenia biznesu, które mają wpływ na finansowania sektora MSP. Interesujące wydawałoby się również periodyczne powtarzanie badania w celu zaobserwowania dynamiki ewentualnych zmian w wybieranych sposobach finansowania. Takie badania mogą przyczynić się nie tylko do zwiększenia wiedzy teoretycznej, ale przede wszystkim wpłyną na konkretne działania pomagające funkcjonowaniu MSP.

Bibliografia

1. Agarwal Y., Capital Structure Decisions. Evaluating Risk and Uncertainty, John Wiley & Sons Singapore, 2013
2. Alińska A., Finansowanie działalności sektora MSP przez banki i inne instytucje pośrednictwa finansowego, „w:” Finansowanie MSP w Polsce ze środków finansowych UE jako czynnik wspierający konkurencyjność przedsiębiorstw (red. Latoszek E.), SGH, Warszawa, 2008
3. Annual Report on European SMEs 2018/2019, November 2019, SME Performance Review 2018/2019, European Commission, https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review_en (dostęp 18.03.2020)
4. Bannock G., The Economics and Management of Small Business, Routledge, Taylor & Francis Group, London-New York 2005
5. Bartkowiak B., Flejterski S., Pluskota P., Fundusze i usługi pożyczkowe dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2006
6. Bedyńska S., Brzezicka A., Statystyczny drogowskaz, SWPS, Warszawa 2007
7. Bedyńska S., Cypriańska M., Statystyczny drogowskaz 1, SEDNO, Warszawa 2013
8. Berger A., Udell G., The economics of small business finance: The role of private equity and debt markets in the financial growth cycle, Journal of Banking & Finance, 1998, no. 22 (6/8)
9. Bernat A., Luka finansowa w sektorze mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na przykładzie województwa świętokrzyskiego, CeDeWu Sp. z o.o., Warszawa 2015
10. Bielawska A., Kapitał prywatny w finansowaniu małych innowacyjnych przedsiębiorstw, „w:” Rynek finansowy. Szanse i zagrożenia rozwoju. Tom II, (red. Karpuś P., Węclawski J.), Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005
11. Bielawska A., Podstawy finansów przedsiębiorstwa, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu, Szczecin, 2001
12. Bielawska A., Regionalne towarzystwa gwarancji kredytowych, Kredyt i Bank, 1996 nr. 3

13. Bielawska A., Samofinansowanie jako instrument finansowania przedsiębiorstw, *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw* 2000, nr 7
14. Bień W., Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa, Difin, Warszawa 2000
15. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2007 rok
16. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2008 rok
17. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2009 rok
18. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2010 rok
19. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2011 rok
20. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2012 rok
21. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2013 rok
22. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2014 rok
23. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2015 rok
24. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2016 rok
25. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2017 rok
26. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2018 rok
27. Biuletyn Statystyczny NewConnect za 2019 rok
28. Błach J., Ewolucja teorii struktury kapitału, *Finanse: czasopismo Komitetu Nauk o Finansach PAN* nr 1, Warszawa 2009
29. Bławat F., Przedsiębiorca w teorii przedsiębiorczości i praktyce małych firm, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 2003
30. Boguszewski P., Dostępność finansowania przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce, Departament Stabilności Finansowej NBP, Warszawa 2016
31. Bolton Report, Committee of Inquiry on Small Firms, HMSO, Cmnd 4811, 1971
32. Borowiecki R., Zarządzanie kapitałem trwałym w przedsiębiorstwie, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Wydawnictwo Secesja, Kraków 1993
33. Brealey R. A., Myers S., *Principles of Corporate Finance*, McGraw-Hill, New York 1991
34. Bucka M., Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w okresie realizacji polityki spójności w 2007-2013, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* nr 380, 2015
35. Byoun S., How and When Do Firms Adjust Their Capital Structures toward Targets?, *The Journal of Finance*, 2008, Vol. 63, nr 6
36. Chaber P., Łapiński J., Nieć M., Orłowska J., Zakrzewski R., Widła-Domaradzki Ł., Domaradzka A., Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2017, PARP, Warszawa 2017
37. Czekaj J., Dresler Z., Zarządzanie finansami przedsiębiorstw. Podstawy teorii, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2008

38. Daszyńska-Żygadło K., Marszałek J., Analiza zapotrzebowania na kapitał i luki finansowania MSP, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 855 *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* nr 74, t. 2, 2015
39. Dawidziuk M., Przedsiębiorstwo jako istotne ogniwo gospodarki, „w:” *Źródła finansowania działalności a sprawność przedsiębiorstw działających w Polsce* (red. Ostrowska D.), Difin, Warszawa, 2014
40. De Muth J. E., *Basic statistics and pharmaceutical statistical applications*, Third edition, CRC Press Taylor & Francis Group, 2014
41. Dębski W., *Teoretyczne i praktyczne aspekty zarządzania finansami przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2005
42. Dominiak P., *Sektor MSP we współczesnej gospodarce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005
43. Donaldson G., *Corporate Debt Capacity: A Study of Corporate Debt Policy and the Determinants of Corporate Debt Capacity*, Division of Research, Harvard Graduate School of Business Administration, Boston 1961
44. Downes J., Goldman J. E., *Dictionary of Finance and Investment Terms*, Barron's Educational Series Inc. Hauppauge, 1991
45. Duliniec A., *Determinanty polityki finansowej przedsiębiorstwa*, „eFinanse” finansowy kwartalnik internetowy, nr 1, 2005 (<https://e-finanse.com/archives/?number=1&id=298>, dostęp 20.03.2020)
46. Duliniec A., *Najnowsze nurty w teorii struktury kapitału w przedsiębiorstwie*, „w:” *Zarządzanie finansami. Współczesne tendencje w teorii i praktyce* (red. Zarzecki D.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2000
47. Duliniec A., *Struktura i koszt kapitału w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003
48. Duliniec A., *Wybór źródeł finansowania a optymalna struktura kapitału w przedsiębiorstwie*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 855 *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* nr 74, t. 2, 2015
49. Duraj J., *Podstawy ekonomiki przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2004
50. *Działalność faktoringowa przedsiębiorstw finansowych w 2016 r.*, Główny Urząd Statystyczny, 23.06.2017 (dostęp 22.08.2017)
51. *Działalność faktoringowa przedsiębiorstw finansowych w 2017 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 22.06.2018 (dostęp 27.02.2020)
52. *Działalność faktoringowa przedsiębiorstw finansowych w 2018 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 24.06.2019 (dostęp 27.02.2020)
53. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* L. 214 opublikowany 9.8.2008

54. Głodek P., Matusiak K., Anioły biznesu, „w:” Innowacje i transfer technologii – słownik pojęć (red. Matusiak K.), Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2011
55. Głodek P., Pietras P., Finansowanie przedsięwzięć innowacyjnych w MSP, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Łódź 2011
56. Głodek P., Pietras P., Źródła finansowania dla komercjalizacji technologii i wiedzy, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Łódź 2011
57. Głodek P., Wiśniewska M., Zewnętrzne źródła finansowania małych i średnich przedsiębiorstw, „w:” Przedsiębiorczość i zarządzanie w małej i średniej firmie. Teoria i praktyka (red. Lisowska R., Ropega J.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2016
58. Gołasa P., Finanse przedsiębiorstw, „w:” Finanse – instytucje, instrumenty, podmioty, rynki, regulacje (red. Podstawka M.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017
59. Griffin R.W., Podstawy zarządzania organizacjami, PWN, Warszawa 2001
60. Grzywacz J., Czynniki wpływające na strukturę kapitału w przedsiębiorstwie, „w:” Nauki Ekonomiczne tom XVI, (red. Grzywacz J., Kowalski S.), Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku, Płock 2012
61. Grzywacz J., Kapitał w przedsiębiorstwie i jego struktura, SGH, Warszawa 2012
62. Helfert E. A., Techniques of Financial Analysis. A Practical Guide to Managing and Measuring Business Performance, Irvin, Burr ridge, 1994
63. <http://en.smb.gov.ru/sme/about/> (dostęp 27.02.2020)
64. http://www.dcmsme.gov.in/Policies/highlights_of_international_policies/Australia.pdf (dostęp 27.02.2020)
65. http://www.naukowiec.org/wzory/statystyka/korelacja-rho-spearmana_-99.html (dostęp 22.08.2017)
66. http://www.naukowiec.org/wzory/statystyka/test-u-manna-whitneya_365.-html (dostęp 22.08.2017)
67. http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/pieniezna_i_bankowa/naleznosci.html dostęp (18.03.2020)
68. https://newconnect.pl/pub/NEWCONNECT/statystyki/statystyki_roczne/2019_NC.pdf (dostęp 27.02.2020)
69. <https://www.fundera.com/blog/sba-definition-of-small-business> (dostęp 27.02.2020)
70. https://www.ic.gc.ca/eic/site/061.nsf/eng/h_03090.html (dostęp 27.02.2020)
71. https://www.nbp.pl/statystyka/pieniezna_i_bankowa/dwn/naleznosci_metodyka.pdf (dostęp 27.02.2020)

72. <https://www.sba.gov/> (dostęp 27.02.2020)
73. <https://www.smrj.go.jp/english/about/target.html> (dostęp 27.02.2020)
74. <https://zpp.net.pl/badanie-zpp-niestabilnosc-prawa-najwiekszym-problemem-prowadzenia-dzialalnosci-gospodarczej-w-polsce/> (dostęp 27.02.2020)
75. Ickiewicz J., Pozyskiwanie, koszt i struktura kapitału w przedsiębiorstwach, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa, 2001
76. IPC - Internationale Projekt Consult GmbH, Overview of Russia's SME Market, Moscow 2016
77. Janasz K., Zarządzanie kapitałem w przedsiębiorstwie, Difin, Warszawa 2007, s. 94
78. Janik W., Paździor A., Zarządzanie finansowe w przedsiębiorstwie, Politechnika Lubelska 2011
79. Jaworski J., Informacja finansowa w zarządzaniu małym przedsiębiorstwem. Potrzeby – źródła – wykorzystanie, CeDeWu, Warszawa 2012
80. Jędrasek S., Struktura kapitału a źródła finansowania – problematyka definiowania pojęć, „w:” Czwarte warsztaty młodych ekonomistów (i nie tylko), Wyższa Szkoła Handlowa im. Bolesława Markowskiego w Kielcach, Kielce, 16.09.2010, https://liquidityandworkingcapitaladvancesjournal.files.wordpress.com/2013/02/publikacja_warsztaty2010.pdf (dostęp 22.08.2017)
81. Jeżak J., Popczyk W., Winnicka-Popczyk A., Przedsiębiorstwo rodzinne. Funkcjonowanie i rozwój, Difin, Warszawa 2004
82. Jeżak J., Sałata R., Fundusze venture capital jako akcelerator rozwoju firmy – przykłady z polskiej praktyki, „w:” Rynek finansowy. Szanse i zagrożenia rozwoju. Tom II, (red. Karpuś P., Węclawski J.), Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005
83. Kaczmarek T., Finanse przedsiębiorstw: teoria i praktyka, Wolters Kluwer, 2014
84. Kaczmarek T., Zarządzanie płynnością finansów małych i średnich przedsiębiorstw – ujęcie praktyczne, Centrum Doradztwa i Informacji Difin, Warszawa 2007
85. Kaplan S., Stromberg P., Financial contracting theory meets the real world: An empirical analysis of venture capital contracts, Review of Economic Studies, 2003, no. 70 (2)
86. Kiziukiewicz T., Sawicki K., Rachunkowość mikro i małych przedsiębiorstw. Ewidencja podatkowa i bilansowa, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2016
87. Kodeks cywilny, Tytuł XVII art. 709¹, Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., tekst ujednolicony Dz. U. z 2019 r., poz. 1145

88. Korzeniowski L.F., Podstawy zarządzania organizacjami, Difin, Warszawa 2011
89. Kubiak J., Hierarchia źródeł krótkoterminowego finansowania przedsiębiorstw, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005
90. Kudła J., Instrumenty finansowe i ich zastosowania, Wydawnictwo Key Tex, Warszawa 2011
91. Kuna-Marszałek A., Lisowska R., Marszałek J., Ocena istniejącego systemu współpracy i wymiany informacji między strefą nauki i biznesu w regionie łódzkim na tle istniejących rozwiązań w Wielkiej Brytanii i innych krajach europejskich, „w:” Współpraca nauki i biznesu jako czynnik wzmacniający innowacyjność regionu łódzkiego (red. Różański J.), Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2013
92. Kurzawska J., Lisiewicz I., Sektor małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce - rola i uwarunkowania działania, w Przedsiębiorczość kluczem do sukcesu młodych (red. Bernat T.), Instytut Wiedzy, Szczecin-Warszawa 2003
93. Lachiewicz S., Formy i uwarunkowania sukcesu w małym biznesie, „w:” Zarządzanie i Finanse nr 4/1/2013, http://zif.wzr.pl/pim/2013_4_1_12.pdf (dostęp 22.08.2017)
94. Lachiewicz S., Małe firmy w regionie łódzkim, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2003
95. Lachiewicz S., Rola małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju regionu, „w:” Współpraca małych i średnich przedsiębiorstw w regionie. Budowanie konkurencyjności firm i regionu (red. Adamik A.), Difin, Warszawa 2012
96. Leary M.T., Roberts M.R., Do Firms Rebalance Their Capital Structure?, Journal of Finance vol. 60, no. 6, 2005
97. Leśniak M., Zarzecki D., Finansowanie i wycena małych firm, „w:” Zarządzanie Finansami. Mierzenie i ocena wyników przedsiębiorstw (red. Zarzecki D.), Uniwersytet Szczeciński, Zeszyty Naukowe nr 520, Szczecin 2008
98. Lewandowska L., NewConnect an alternative platform for a new innovative companies, Comparative Economic Research, 2010, Volume 13 Issue ½
99. Lichtarski J., Podstawy nauki o przedsiębiorstwie, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2001
100. Lisowska R., Bariery rozwoju firm sektora MSP w Polsce i możliwości ich pokonania, Uniwersytet Szczeciński, Zeszyty Naukowe nr 492, Szczecin 2008

101. Lisowska R., Zarządzanie rozwojem małych i średnich przedsiębiorstw w obszarach zmarginalizowanych, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013
102. Łosiewicz M., Wiedza i kapitał ludzki a konkurencyjność przedsiębiorstw w skali regionu, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009
103. Łuczaj J., Finansowania własne, „w:” Źródła finansowania działalności a sprawność przedsiębiorstw działających w Polsce (red. Ostrowska D.), Difin, Warszawa 2014
104. Łuczka T., Kapitał jako przedmiot gospodarki finansowej małego i średniego przedsiębiorstwa prywatnego, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 1997
105. Łuczka T., Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Poznań 2001
106. Łuczka T., Wiek przedsiębiorstwa jako mikroekonomiczna determinanta struktury kapitału w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach, „w:” Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 848 Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw Mikrofirma 2015, Szczecin 2015
107. Małyszek E., Czynniki wpływające na sukces i długoterminowe przetrwanie firm rodzinnych, „w:” Firmy rodzinne – determinanty funkcjonowania i rozwoju (red. Marjański A.), SWSPIZ w Łodzi, Łódź 2011
108. Manikowski A., Ilościowe metody wspomagania ocen projektów gospodarczych, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010
109. Marszałek J., Starzyńska D., Działalność innowacyjna przedsiębiorstw regionu łódzkiego – wyniki badań empirycznych, „w:” Współpraca nauki i biznesu jako czynnik wzmacniający innowacyjność regionu łódzkiego (red. Różański J.), Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2013
110. Martyniuk T., Małe przedsiębiorstwo. Rejestracja. Podatki. Ewidencja. Sprawozdawczość, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr Sp. z o.o., Gdańsk 2011
111. Maścianiec-Kordela D., Papiery wartościowe jako instrumenty pozyskiwania kapitału, „w:” Nowoczesne zarządzanie finansami przedsiębiorstwa (red. Bielawska A.), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009
112. Matejun M., Absorpcja wsparcia w zarządzaniu rozwojem mikro, małych i średnich przedsiębiorstw – pojęcie strategiczne, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2015
113. Matejun M., Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw (na podstawie badań w aglomeracji łódzkiej), „w:” Przedsiębiorczość szan-

- są na sukces rządu, gospodarki, przedsiębiorstw, społeczeństwa (red. Piech K., Kulikowski M.), Instytut Wiedzy SGH, Warszawa 2003
114. Matejun M., Motyka A., Zasobowe zdolności dynamiczne w zarządzaniu rozwojem firm sektora MSP, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2016
  115. Matejun M., Szymańska K., Finansowanie i wspomaganie rozwoju firm sektora MSP, „w:” Zarządzanie małą i średnią firmą w teorii i w ćwiczeniach (red. Matejun M.), Difin, Warszawa 2012
  116. Matejun M., Wewnętrzne bariery rozwoju firm sektora MSP, „w:” Zarządzanie rozwojem organizacji, Tom II (red. Lachiewicz S.), Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2007
  117. Michałków I., Finansowe uwarunkowania rozwoju sektora MSP, „w:” Rola sektora bankowego w rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce (red. Michalczuk G., Michałków J., Sikorski J.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006
  118. Michalski G., Płynność finansowa w małych i średnich przedsiębiorstwach, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013
  119. Miglo A., Trade-Off, Pecking Order, Signaling, and Market Timing Models, w: Capital Structure and Corporate Financing Decisions. Theory, Evidence, and Practice (red. Baker H.K., Martin G.S.), John Wiley & Sons, 2011
  120. Mikołajczyk B., Kurczewska A., Rynek NewConnect w Polsce na tle innych rynków alternatywnych w Europie, Finansowy Kwartalnik Internetowy „e-Finanse”, 2010, vol. 6, nr 3
  121. Mikołajczyk B., Rynkowski T., Wokół przedsiębiorczości i innowacyjności przedsiębiorstw, „w:” Finansowe uwarunkowania konkurencyjności przedsiębiorstw z uwzględnieniem sektora MSP, Difin, Warszawa, 2006
  122. Modigliani F., Miller M.H., The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment, American Economic Review vol. 48, no. 3, 1958
  123. Myers S.C. (1984), The Capital Structure Puzzle, Journal of Finance, vol. 39, no. 3, www.nber.org/papers/w1393.pdf (dostęp 10.07.2016)
  124. Myers, S.C., Majful N.S., Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have, Journal of Financial Economics vol. 13, no. 2, 1984
  125. Nawojczyk M., Przewodnik po statystyce dla socjologów, SPSS Kraków 2002
  126. Nogalski B., Karpacz J., Wójcik-Karpacz A.: Funkcjonowanie i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, Wydawnictwo AJG, Bydgoszcz 2004

127. Nowak J., Wieteska M. (red.), *Mikrofirmy pod lupą*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2019
128. Nowak M., Musiał H., *Rola i znaczenie przedsiębiorczości w rozwoju przedsięwzięć gospodarczych*, „w:” *Teoretyczne aspekty gospodarowania* (red. Kopycińska D.), Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2015
129. Onak-Szczepanik B., *Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce regionu na przykładzie województwa podkarpackiego*, „w:” *Spójność ekonomiczna a modernizacja regionów transgranicznych* (red. Woźniak M. G.), Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008
130. Penrose E., Pitelis Ch., *The Theory of the Growth of the Firm*, Oxford University Press 2009
131. Piasecki B. (red.), *Ekonomika i zarządzanie małą firmą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Łódź 1999
132. Piasecki B., *Przedsiębiorczość i mała firma. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1997
133. Piątkowski W., *Małe i średnie przedsiębiorstwa – wybrane problemy definicyjne*, *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica* 149, Łódź 1999
134. Prędkiewicz K., Prędkiewicz P., *Wybrane determinanty struktury kapitału mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 802 Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* nr 65, 2014
135. *Raport MSP pod lupą*, Europejski program modernizacji polskich firm, Europejski Fundusz Leasingowy, Warszawa 2011
136. *Roczne wskaźniki makroekonomiczne z dn. 06.03.2020* <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> dostęp 18.03.2020
137. Rosa A., *Alternatywne instrumenty finansowania*, „w:” *Nowoczesne zarządzanie finansami przedsiębiorstwa* (red. Bielawska A.), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009
138. Różański J., *Dezinwestycje jako źródło finansowania przedsiębiorstwa*, *Przedsiębiorstwo na rynku kapitałowym* (red. Duraj J.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2002
139. Różański J., *Inwestycje rzeczowe w procesach rozwojowych przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1998
140. Różański J., *Przedsiębiorstwa zagraniczne w Polsce. Rozwój-Finansowanie-Ocena*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2010
141. *Rozporządzenie Komisji (WE) NR 800/2008 z dnia 6 sierpnia 2008 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu (ogólne rozporządzenie w sprawie wyłączeń blokowych)*

142. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Przepisy wprowadzające Kodeks handlowy. Dz.U. 1934 nr 57 poz. 503
143. Safin K., Przedsiębiorstwa rodzinne – istota i zachowania strategiczne, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2007
144. Safin K., Zarządzanie małą firmą, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2003
145. Sierpińska M., Jachna T., Metody podejmowania decyzji finansowych. Analiza przykładów i przypadków, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007
146. Skowronek-Mielczarek A. (red.), Zarządzanie małymi i średnimi przedsiębiorstwami w warunkach zrównoważonego rozwoju, Difin, Warszawa 2016
147. Sokół H., Możliwości finansowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, „w:” Struktura kapitału w przedsiębiorstwie w warunkach ekspansji, kryzysu i zjawisk upadłościowych (red. Grzywacz J.), Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2015
148. Staniec I., Górecka A., Witkowska D., Weryfikacja hipotez statystycznych, „w:” Metody statystyczne w zarządzaniu (red. Witkowska D.), Firma Księgarsko-Wydawnicza „Menadżer”, Łódź 2001
149. Starzyńska D., Marszałek J., Bariery finansowania firm rodzinnych na przykładzie przedsiębiorstw regionu łódzkiego, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Research Papers Of Wrocław University Of Economics Nr 271, 2012
150. Stawasz E., Pojęcie i źródła finansowania MSP, Bariery w korzystaniu z usług bankowych w finansowaniu działalności małych i średnich przedsiębiorstw (red. Bilski J., Stawasz E.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006
151. Strużycki M. (red.), Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem. Uwarunkowania europejskie, Difin, Warszawa 2002
152. Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE). Analytical report 2009, European Commission 2009
153. Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE). Analytical report 2011, European Commission 2011
154. Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE). Analytical report 2013, European Commission 2013
155. Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE). Analytical report 2014, European Commission 2014
156. Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE). Analytical report 2015, European Commission 2015

157. Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE). Analytical report 2016, European Commission 2016
158. Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE). Analytical report 2017, European Commission 2017
159. Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE). Analytical report 2018, European Commission 2018
160. Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE). Analytical report 2019, European Commission 2019
161. Świeszczak M., Potencjał innowacyjny firm z sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Przykład województwa łódzkiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2016
162. Szmit A., Lisiak-Felicka D., Szmit M., Badania przeżywalności firm utworzonych w ramach projektów realizowanych z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Studium empiryczne dla Fundacji Inkubator, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2017
163. Szmit M., Szmit A., Lisiak-Felicka D., Dąbkowska M., An analysis of selected correlations between microenterprises' financing and its characteristics. A case study, „w:” Advances in Intelligent Systems and Computing, Information Systems Architecture and Technology: Proceedings of 38th International Conference on Information Systems Architecture and Technology – ISAT 2017, Springer, Cham 2018
164. Szwed R., Metody statystyczne w naukach społecznych. Elementy teorii i zadania, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008
165. Szyszko J., Szczepański J. (red.), Finanse przedsiębiorstwa, PWE, Warszawa 2003
166. Targalski J., Przedsiębiorczość i zarządzanie, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2003
167. Titman S., Wessels R., The Determinants of Capital Structure Choice, Journal of Finance, 1988 no. 43
168. Tokarski M., Faktoring w małych i średnich przedsiębiorstwach, Wolters Kluwer, Kraków 2005
169. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z dn. 2 lipca 2004 r. (Dz. U. z 2007 r. nr 155, poz. 1095 z późn. zm.)
170. Ustawa z dnia 19 listopada 1999 r. Prawo działalności gospodarczej, Dz.U. 1999 nr 101 poz. 1178
171. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. 2004 nr 173 poz. 1807
172. Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, Dz.U. 1997 nr 121 poz. 769; tekst jednolity: Dz.U. 2017 poz. 700

173. Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych, Dz.U. 1988 nr 41 poz. 325
174. Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, Dz.U. 1988 nr 41 poz. 324
175. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Przepisy wprowadzające kodeks cywilny, Dz.U. 1964 nr 16 poz. 94
176. Ustawa z dnia 3 stycznia 1946 r. o zakładaniu nowych przedsiębiorstw i popieraniu prywatnej inicjatywy w przemyśle i handlu, Dz.U. 1946 nr 3 poz. 18, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19460030018> (dostęp 18.08.2017)
177. Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej, Dz.U. 2018 poz. 650
178. Waniak-Michalak H., Pozabankowe źródła finansowania małych i średnich przedsiębiorstw. Fundusze pożyczkowe, fundusze doradcze, rynek venture capital, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Kraków 2007
179. Waniak-Michalak Halina, Wsparcie małych i średnich przedsiębiorstw przez organizacje niedziałające dla zysku, Difin, Warszawa 2015
180. Weronis E., Rynek Usług forfaitingowych w Polsce, Biznes międzynarodowy w gospodarce globalnej 2013, nr 32 Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
181. Więcek-Janka E., Specyfika cyklu życia przedsiębiorstwa rodzinnego, „w:” Zarządzanie przedsiębiorstwem (red. Skawińska E.), Wydawnictwo Instytutu Inżynierii Zarządzania Politechniki Poznańskiej, Poznań 2007
182. Wilimowska Z., Wilimowski M., Wpływ czynników mikroekonomicznych na zarządzanie strukturą kapitałową polskich przedsiębiorstw, „w:” Komputerowo zintegrowane zarządzanie. Tom 2 (red. Knosala R.), Oficyna Wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją, Opole 2010
183. Wilimowska Z., Wilimowski M., Zarządzanie finansami, TNOiK, Bydgoszcz 1998
184. Wolański R., Rola funduszy pożyczkowych, poręczeniowych oraz z Unii Europejskiej w wspieraniu inwestycji małych i średnich przedsiębiorstw, „w:” Zarządzanie rozwojem organizacji, Tom II (red. Lachiewicz S.), Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2007
185. Woźniak M., System wspierania małych i średnich przedsiębiorstw w Małopolsce, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Kraków 2010
186. Zadura-Lichota P. (red.), Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, PARP, Warszawa grudzień 2016
187. Zakrzewski R., Skowrońska A. (red.), Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2019, PARP, Warszawa 2019, s. 24

188. Załącznik I do rozporządzenia Komisji WE nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz. Urz. UE L 187 z 26.06.2014 r.
189. Zarębski S., Rola finansowania wewnętrznego działalności gospodarczej przedsiębiorstwa, „w:” Nowoczesne zarządzanie finansami przedsiębiorstwa (red. Bielawska A.), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009
190. Zastempowski M., Innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w warunkach kryzysu gospodarczego, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2016
191. Zięba K., Płeć właściciela/menedżera jako czynnik kształtujący rozwój małej firmy – aspekty teoretyczne i wyniki badań empirycznych, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 585, Szczecin 2010

Spis tabel

Tabela 1. Kryteria podziału sektora MSP w Unii Europejskiej	13
Tabela 2. Ilościowe kryteria podmiotów sektora MSP w Federacji Rosyjskiej	14
Tabela 3. Role społeczne i gospodarcze MSP	24
Tabela 4. Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw - wybrane koncepcje	26
Tabela 5. Czynniki rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw związane z osobą przedsiębiorcy	27
Tabela 6. Bariery działalności i rozwoju MSP	28
Tabela 7. Cechy charakterystyczne kapitałów własnych i obcych	40
Tabela 8. Źródła finansowania przedsiębiorstw	41
Tabela 9. Podział źródeł finansowania ze względu na moment pojawienia się ich do dyspozycji przedsiębiorstwa	42
Tabela 10. Rodzaje leasingu wg różnych kryteriów klasyfikacji	50
Tabela 11. Podstawowe różnice między leasingiem operacyjnym i finansowym	51
Tabela 12. Faktoring w Polsce w latach 2015-2018	53
Tabela 13. Faza rozwoju przedsiębiorstwa a źródła jego finansowania	56
Tabela 14. Dostępność wybranych źródeł finansowania dla MSP w zależności od fazy rozwoju firmy	57
Tabela 15. Dostępność źródeł finansowania dla małych i średnich przedsiębiorstw	58
Tabela 16. Makro- i mikroekonomiczne determinanty struktury kapitału małych i średnich przedsiębiorstw	61
Tabela 17. Ewolucja poglądów w zakresie zależności między wiekiem przedsiębiorstwa a udziałem zadłużenia w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach	62
Tabela 18. Produkt Krajowy Brutto w Polsce w latach 2007-2019	68
Tabela 19. Wartość dodana brutto w PKB w Polsce wytwarzana przez przedsiębiorstwa (według udziału i klas wielkości przedsiębiorstw) (lata 2007-2016)	68
Tabela 20. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w rejestrze REGON w Polsce w latach 2007-2019 według klas wielkości	69
Tabela 21. Struktura podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w Polsce w latach 2007-2019 według klas wielkości (w %)	70

Tabela 22. Dynamika liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w Polsce w latach 2007-2019 według klas wielkości (w %)	70
Tabela 23. Liczba przedsiębiorstw aktywnych w Polsce według klas wielkości (lata 2009-2017)	72
Tabela 24. Struktura aktywnych podmiotów gospodarczych w Polsce w latach 2009-2017 według klas wielkości (w %)	72
Tabela 25. Dynamika liczby aktywnych podmiotów gospodarczych w Polsce w latach 2009-2017 według klas wielkości (w %)	73
Tabela 26. Liczba przedsiębiorstw niefinansowych według form prawnych i klas wielkości w 2018 r.	74
Tabela 27. Liczba podmiotów w Polsce z udziałem kapitału zagranicznego w latach 2007-2018.	75
Tabela 28. Podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON w województwie łódzkim w latach 2007-2019 według klas wielkości	76
Tabela 29. Struktura podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w województwie łódzkim w latach 2007-2019 według klas wielkości (w %)	77
Tabela 30. Dynamika liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w województwie łódzkim w latach 2007-2019 według klas wielkości (w %)	77
Tabela 31. Aktywne podmioty gospodarcze w województwie łódzkim w latach 2009-2017 według klas wielkości	78
Tabela 32. Struktura liczby aktywnych podmiotów gospodarczych w województwie łódzkim w latach 2009-2017 według klas wielkości (w %)	79
Tabela 33. Dynamika liczby aktywnych podmiotów gospodarczych w województwie łódzkim w latach 2009-2017 według klas wielkości (w %)	79
Tabela 34. Liczba podmiotów gospodarczych z kapitałem zagranicznym w województwie łódzkim w latach 2007-2018	80
Tabela 35. Struktura instrumentów finansowych badanych przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w latach 2010-2018 (%)	81
Tabela 36. Złożone wnioski wraz z liczbą wniosków pozytywnie rozpatrzonych - dane z PUP Łódź za lata 2012-2016	83
Tabela 37. Należności przedsiębiorstw wobec banków i instytucji kredytowych (lata 2010-2019)	85
Tabela 38. Źródła kapitałów własnych wykorzystane przez przedsiębiorstwa do finansowania bieżącej działalności	86
Tabela 39. Bariery dotyczące pozyskania kapitałów własnych i obcych	87
Tabela 40. Źródła finansowania nakładów inwestycyjnych w firmach (bez mikroprzedsiębiorstw) w 2014 r.	88
Tabela 41. Struktura nakładów na inwestycje według grup środków trwałych w 2014 r.	88

Tabela 42. Wiek przedsiębiorstwa a struktura kapitału w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach	89
Tabela 43. Wiek przedsiębiorstwa a źródła finansowania inwestycji w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach (%)	90
Tabela 44. Struktura wykorzystania źródeł finansowania w Polsce i Unii Europejskiej w latach 2014-2019 (%).....	91
Tabela 45. Sposoby finansowania MSP w Unii Europejskiej i w Polsce w latach 2009-2019 (udział procentowy).....	93
Tabela 46. Sposoby finansowania MSP (w podziale na klasy wielkości) w Unii Europejskiej w latach 2011-2019 (udział procentowy)....	94
Tabela 47. Wykorzystanie środków finansowych w latach 2014-2019 (%)..	95
Tabela 48. Wielkość badanych przedsiębiorstw	101
Tabela 49. Charakterystyka badanych MSP ze względu na płeć i wykształcenie właściciela firmy	102
Tabela 50. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa i płeć jego właściciela	103
Tabela 51. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa i płeć jego właściciela	103
Tabela 52. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa oraz płeć i wykształcenie jego właściciela.....	104
Tabela 53. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa i wiek właściciela firmy	105
Tabela 54. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa i wiek firmy	107
Tabela 55. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wiek firmy i jej właściciela	107
Tabela 56. Charakterystyka badanych MSP według kryterium miejsca prowadzenia działalności firmy (oddziału głównego) ze względu na rodzaj gminy.....	108
Tabela 57. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wielkość przedsiębiorstwa i rodzaj gminy	108
Tabela 58. Charakterystyka badanych MSP według kryterium wielkości miejscowości siedziby firmy	109
Tabela 59. Charakterystyka badanych MSP ze względu na formę organizacyjno-prawną	109
Tabela 60. Charakterystyka badanych MSP ze względu na formę organizacyjno-prawną i rodzaj gminy	110
Tabela 61. Charakterystyka badanych MSP ze względu na rodzaj prowadzonej działalności	111
Tabela 62. Charakterystyka badanych MSP ze względu na podstawową branżę prowadzonej działalności	111
Tabela 63. Ocena ważności poszczególnych kryteriów przy wyborze źródła finansowania.....	112
Tabela 64. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła	

finansowania w zestawieniu z płcią właściciela	113
Tabela 65. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła finansowania w zestawieniu z wykształceniem właściciela.....	114
Tabela 66. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła finansowania w zestawieniu z miejscem prowadzenia działalności (rodzajem gminy).....	115
Tabela 67. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła finansowania w zestawieniu z wielkością przedsiębiorstwa	116
Tabela 68. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła finansowania w zestawieniu z wiekiem właściciela.....	117
Tabela 69. Ocena poszczególnych kryteriów wyboru źródła finansowania w zestawieniu z wiekiem przedsiębiorstwa	118
Tabela 70. Korelacje pomiędzy poszczególnymi kryteriami wyboru źródła finansowania.....	119
Tabela 71. Przyczyny wyboru poszczególnych źródeł finansowania	122
Tabela 72. Powody nieskorzystania z danego źródła finansowania	124
Tabela 73. Liczba przedsiębiorców, którzy natrafili na problemy przy pozyskaniu środków finansowych	125
Tabela 74. Liczba przedsiębiorców, którzy zamierzają w najbliższym czasie korzystać z dodatkowych źródeł finansowania swojej firmy	127
Tabela 75. Zależność pomiędzy płcią właściciela a korzystaniem z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych	128
Tabela 76. Zależność pomiędzy płcią właściciela a korzystaniem z leasingu.....	128
Tabela 77. Zależność pomiędzy płcią właściciela a korzystaniem z kredytu kupieckiego	129
Tabela 78. Zależność pomiędzy płcią właściciela a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania dla swojej działalności.....	129
Tabela 79. Zależność pomiędzy wykształceniem właściciela a korzystaniem z kredytu i pożyczek od instytucji bankowych	130
Tabela 80. Zależność pomiędzy wykształceniem właściciela a korzystaniem z faktoringu	130
Tabela 81. Zależność pomiędzy wykształceniem właściciela a wydatkami z pozyskanych środków finansowych	131
Tabela 82. Zależność pomiędzy wykształceniem właściciela a chęcią skorzystania w przyszłości z poszczególnych źródeł finansowania.....	132
Tabela 83. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona jest działalność firmy, a korzystaniem z kredytu i pożyczek od instytucji bankowych.....	133
Tabela 84. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona jest działalność firmy, a korzystaniem z programów pomocowych - środki bezzwrotne	134
Tabela 85. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona	

jest działalność firmy, a korzystaniem z odpisów amortyzacyjnych	134
Tabela 86. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona jest działalność firmy, a korzystaniem z kredytu kupieckiego.....	135
Tabela 87. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona jest działalność firmy, a korzystaniem z faktoringu.....	135
Tabela 88. Zależność pomiędzy rodzajem gminy, w której prowadzona jest działalność firmy, a korzystaniem z programów pomocowych - środki zwrotne	136
Tabela 89. Zależność pomiędzy rodzajem gminy a chęcią skorzystania w przyszłości z poszczególnych źródeł finansowania	136
Tabela 90. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych..	138
Tabela 91. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z środków pomocowych (środki zwrotne)	138
Tabela 92. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z leasingu.....	139
Tabela 93. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z odpisów amortyzacyjnych.....	139
Tabela 94. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z zysku zatrzymanego	140
Tabela 95. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z kredytu kupieckiego	140
Tabela 96. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z programów pomocowych - środki bezzwrotne ...	141
Tabela 97. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z emisji obligacji	141
Tabela 98. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z faktoringu	142
Tabela 99. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a finansowaniem firmy z emisji akcji	142
Tabela 100. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a natrafianiem na problemy przy staraniu się o środki finansowania	143
Tabela 101. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych pracowników a rodzajami problemów przy staraniu się o środki finansowe	143
Tabela 102. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych a wydatkami z pozyskanych źródeł finansowania	144
Tabela 103. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania	145
Tabela 104. Zależność pomiędzy liczbą zatrudnionych a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z poszczególnych źródeł finansowania.....	145
Tabela 105. Zależność pomiędzy wiekiem właściciela a korzystaniem z programów pomocowych (środki bezzwrotne)	147
Tabela 106. Zależność pomiędzy wiekiem właściciela a wydatkowaniem	

pozyskanych pieniędzy	147
Tabela 107. Zależność pomiędzy wiekiem właściciela a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania	148
Tabela 108. Zależność pomiędzy wiekiem właściciela a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z poszczególnych źródeł finansowania.....	148
Tabela 109. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a korzystaniem z odpisów amortyzacyjnych.....	150
Tabela 110. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a korzystaniem z zysku zatrzymanego	150
Tabela 111. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a korzystaniem z kredytów i pożyczek od instytucji bankowych	151
Tabela 112. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a korzystaniem z leasingu	151
Tabela 113. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a rodzajami problemów przy staraniu się o środki finansowe	152
Tabela 114. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a wydatkowaniem pozyskanych pieniędzy	153
Tabela 115. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a chęcią skorzystania z wymienionych źródeł finansowania	154
Tabela 116. Zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorstwa a chęcią skorzystania w najbliższym czasie z dodatkowego źródła finansowania.....	155

Spis wykresów

Wykres 1. Bariery w prowadzeniu firmy w 2011 roku.....	30
Wykres 2. Bariery w prowadzeniu firmy w 2016, 2017 i 2018 roku.....	31
Wykres 3. Kluczowe bariery rozwojowe mikrofirm.....	31
Wykres 4. Liczba spółek notowanych na rynku NewConnect w latach 2007-2019	46
Wykres 5. Bariery w korzystaniu z finansowania.....	64
Wykres 6. Bariery finansowe mikrofirm.....	64
Wykres 7. Podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON w latach 2007-2019 według klas wielkości	71
Wykres 8. Istotność źródeł finansowania w Polsce i Unii Europejskiej - średnie wartości dla lat 2014-2019.....	91
Wykres 9. Porównanie rozkładu płci wśród respondentów ankiety z rozkładem płci mieszkańców województwa łódzkiego.	103

Wykres 10. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wiek właściciela firmy w porównaniu do województwa łódzkiego	105
Wykres 11. Charakterystyka badanych MSP ze względu na wiek firmy	106
Wykres 12. Źródła finansowania, z których korzystają przedsiębiorcy	120
Wykres 13. Źródła finansowania, z których przedsiębiorcy próbowali pozyskać środki, ale im się to nie udało	121
Wykres 14. Problemy, na jakie natrafili przedsiębiorcy starający się o środki finansowania	125
Wykres 15. Wydatkowanie pozyskanych środków	126
Wykres 16. Źródła finansowania, z których zamierzają w przyszłości skorzystać ankietowani	127

Spis rysunków

Rysunek 1. Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorstwa	25

Załączniki

Załącznik 1. Treść kwestionariusza ankiety badania pilotażowego

Ankieta dla uczestników projektów realizowanych przez Fundację Inkubator

1. Płeć*

- ☐ kobieta
- ☐ mężczyzna

2. Wiek w chwili przystąpienia do projektu

3. Wykształcenie w chwili przystąpienia do projektu*

- ☐ podstawowe
- ☐ gimnazjalne
- ☐ ponadgimnazjalne
- ☐ pomaturalne
- ☐ wyższe

4. Obszar zamieszkiwania w chwili przystąpienia do projektu*

- ☐ miejski
- ☐ wiejski

5. Status osoby na rynku pracy w chwili przystąpienia do projektu*

- ☐ bezrobotny (przejdź do pytania 5a)
- ☐ nieaktywny zawodowo (przejdź do pytania 5b)
- ☐ zatrudniony (przejdź do pytania 5c)

5a. Osoba długotrwale bezrobotna?

- ☐ tak
- ☐ nie

(przejdź do pytania 6)

5b. Osoba ucząca się lub kształcąca?

- ☐ tak
- ☐ nie

(przejdź do pytania 6)

5c. Zatrudniony, w tym:

- ☐ rolnik
- ☐ samozatrudniony
- ☐ zatrudniony w mikroprzedsiębiorstwie
- ☐ zatrudniony w małym przedsiębiorstwie
- ☐ zatrudniony w średnim przedsiębiorstwie

- zatrudniony w dużym przedsiębiorstwie
- zatrudniony w administracji publicznej
- zatrudniony w organizacji pozarządowej

(przejdź do pytania 6)

6. Proszę wskazać podstawowy rodzaj Pana/Pani działalności:

- A. rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
- B. górnictwo i wydobywanie
- C. przetwórstwo przemysłowe
- D. wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
- E. dostawa wody; gospodarowanie ciekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
- F. budownictwo
- G. handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
- H. transport i gospodarka magazynowa
- I. działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
- J. informacja i komunikacja
- K. działalność finansowa i ubezpieczeniowa
- L. działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
- M. działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
- N. działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
- O. administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne
- P. edukacja
- Q. opieka zdrowotna i pomoc społeczna
- R. działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
- S. pozostała działalność usługowa
- T. gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby
- U. organizacje i zespoły eksterytorialne

lub proszę podać kod PKD:

7. Czy przed przystąpieniem do projektu prowadził Pan/Pani działalność gospodarczą?*

- tak (przejdź do pytania 7a)
- nie (przejdź do pytania 8)

7a. Jaki był podstawowy rodzaj Pana/Pani wcześniejszej działalności?

lub proszę podać kod PKD wcześniejszej działalności gospodarczej

- A. rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
- B. górnictwo i wydobywanie
- C. przetwórstwo przemysłowe
- D. wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych

- E. dostawa wody; gospodarowanie ciekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
  - F. budownictwo
  - G. handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
  - H. transport i gospodarka magazynowa
  - I. działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
  - J. informacja i komunikacja
  - K. działalność finansowa i ubezpieczeniowa
  - L. działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
  - M. działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
  - N. działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
  - O. administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne
  - P. edukacja
  - Q. opieka zdrowotna i pomoc społeczna
  - R. działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
  - S. pozostała działalność usługowa
  - T. gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby
  - U. organizacje i zespoły eksterytorialne
- lub proszę podać kod PKD:
8. Czy w najbliższej rodzinie ktoś prowadził działalność gospodarczą, w chwili kiedy przystępował Pan/Pani do projektu?*
- tak (przejdź do pytania 8a)
  - nie (przejdź do pytania 9)
- 8a. Jeśli tak, to czy ta działalność była:
- bezpośrednio związana z Pana/Pani działalnością
  - pośrednio związana z Pana/Pani działalnością
  - niezwiązana z Pana/Pani działalnością
9. Czy Pana/Pani wykształcenie w chwili przystąpienia do projektu było:*
- bezpośrednio związane z Pana/Pani działalnością
  - pośrednio związane z Pana/Pani działalnością
  - niezwiązane z Pana/Pani działalnością
10. Czy Pana/Pani wcześniejsze doświadczenie zawodowe w chwili przystąpienia do projektu było:*
- bezpośrednio związane z Pana/Pani działalnością
  - pośrednio związane z Pana/Pani działalnością
  - niezwiązane z Pana/Pani działalnością
  - brak wcześniejszego doświadczenia zawodowego
11. Czy Pana/Pani uczestnictwo w projekcie miało wpływ na założenie własnej firmy?*
- zdecydowanie tak
  - raczej tak

- raczej nie
  - zdecydowanie nie
12. Czy bez środków z UE podjąłby Pan/Pani decyzję o rozpoczęciu działalności gospodarczej?*
- tak
  - nie
13. Czy uzyskane wsparcie finansowe na rozpoczęcie działalności było wystarczające?*
- tak - otrzymane wsparcie w całości pokryło inwestycje i koszty związane z rozpoczęciem działalności
  - nie - konieczne było pozyskanie dodatkowych środków
  - nie - konieczne było zmniejszenie skali planowanych inwestycji
14. Czy korzystał/a Pan/Pani z innych źródeł finansowych na rozpoczęcie działalności?*
- tak (przejdź do pytania 14a)
  - nie (przejdź do pytania 15)
- 14a. Proszę wskazać z jakich dodatkowych źródeł finansowania Pan/Pani korzystał/a?:* Możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi
- środki własne
  - pożyczka od rodziny
  - pożyczka od znajomych
  - kredyt bankowy
  - leasing
  - dotacje samorządowe
  - inne:
- 14b. Co jest dla Pana/Pani najważniejsze przy wyborze zewnętrznego źródła finansowania?
- Proszę ocenić w skali od 1 do 5, gdzie: 1 - nie jest ważne, 2 - jest mało ważne, 3 - ani ważne ani nieważne, 4 - ważne, 5 - jest bardzo ważne.

Koszt pozyskanych środków*	1	2	3	4
		5		
Polecenie przez znajomych*	1	2	3	4
		5		
Wysokość jednorazowej raty do spłacenia*	1	2	3	4
		5		
Wysokość możliwych do pozyskania środków*	1	2	3	4
		5		
Konieczność i wysokość wkładu własnego*	1	2	3	4
		5		
Termin otrzymania dofinansowania – przed/w trakcie/po inwestycji*	1	2	3	4
		5		

Wiarygodność instytucji finansującej*	1	2 5	3	4
Dostępność informacji na temat danego źródła finansowania*	1	2 5	3	4
Liczba wymaganych dokumentów do złożenia*	1	2 5	3	4

14c. Czy natrafił/natrafiła Pan/Pani na jakieś problemy przy staraniu się o zewnętrzne środki finansowania?*

- ☐ tak
- ☐ nie

14d. Na jakie problemy natrafił/natrafiła Pan/Pani przy staraniu się o wewnętrzne środki finansowania?* Możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi

- ☐ bardzo duża liczba dokumentów do wypełnienia
- ☐ niezrozumiały język dokumentów
- ☐ brak osoby, która by wytłumaczyła i pomogła w uzupełnieniu wniosku
- ☐ zbyt wysokie wymagania wobec wnioskodawcy
- ☐ brak przekazywania informacji
- ☐ inne:

15. Jakiego Pana/Pani zdaniem są przeszkody na etapie założenia własnej firmy:* Możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi

- ☐ brak lub niewystarczające środki finansowe
- ☐ brak odpowiedniej wiedzy z zakresu zarządzania firmą
- ☐ brak doświadczenia
- ☐ załatwianie formalności
- ☐ duża biurokracja w urzędach
- ☐ częste zmiany przepisów prawa
- ☐ inne:

16. Jakiego Pana/Pani zdaniem są przeszkody na etapie prowadzenia własnej firmy:* Możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi

- ☐ duża konkurencja
- ☐ trudności z pozyskiwaniem klientów
- ☐ brak popytu na produkty/usługi
- ☐ wysokie koszty prowadzenia firmy
- ☐ inne:

17. Które z czynności sprawiały/sprawiają Panu/Pani największą trudność?*

Możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi

- ☐ załatwianie formalności w urzędach
- ☐ problemy prawne
- ☐ marketing

- pozyskiwanie klientów
  - księgowość
  - zapewnienie przewagi konkurencyjnej firmy
  - inne:
18. Które z form wsparcia Pana/Pani zdaniem są najbardziej przydatne:*
- Możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi
- szkolenia
  - poradnictwo, doradztwo zawodowe
  - jednorazowe wsparcie na rozpoczęcie działalności gospodarczej
  - wsparcie finansowe pomostowe
  - wsparcie finansowe pomostowe przedłużone
  - inne:
19. Proszę wskazać z których typów reklamy Pan/Pani korzystała przy promocji firmy:*
- Możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi
- reklama internetowa (strona www, banery)
  - reklama telewizyjna (telewizyjny spot reklamowy)
  - reklama prasowa
  - reklama radiowa
  - billboard
  - inne:
20. Czy Pana/Pani firma posiada własną stronę internetową?*
- tak
  - nie
21. Proszę wskazać lokalizację Pana/Pani firmy (oddział główny):*
- wieś
  - miasto do 5 tys. mieszkańców
  - miasto od 5 do 50 tys. mieszkańców
  - miasto od 50 – 200 tys. mieszkańców
  - miasto powyżej 200 tys. mieszkańców
22. Proszę podać obecny status Pana/Pani działalności:*
- prowadzę nadal działalność gospodarczą (przejdź do pytania 22a)
  - mam zawieszoną działalność gospodarczą (prześlij)
  - nie prowadzę działalności gospodarczej (prześlij)
- 22a. Jak ocenia Pan/Pani obecną sytuację Pana/Pani firmy?*
- zdecydowanie pewna – nie występuje ryzyko upadłości
  - raczej pewna – występuje niewielkie ryzyko upadłości
  - raczej niepewna – występuje realne ryzyko upadłości
  - zdecydowanie niepewna – występuje poważne zagrożenie upadłości

*Wymagane

Załącznik 2. Treść kwestionariusza ankiety badania zasadniczego

1. Proszę zaznaczyć płeć właściciela firmy

(W przypadku spółki można zaznaczyć dane jednego z założycieli albo osoby podejmującej decyzje finansowe.)

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- ☐ kobieta
- ☐ mężczyzna

2. Proszę zaznaczyć wykształcenie właściciela firmy

(W przypadku spółki można zaznaczyć dane jednego z założycieli albo osoby podejmującej decyzje finansowe.)

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- ☐ podstawowe lub gimnazjalne
- ☐ zasadnicze zawodowe lub średnie
- ☐ wyższe

3. Proszę podać rok urodzenia właściciela firmy

(W przypadku spółki można zaznaczyć dane jednego z założycieli albo osoby podejmującej decyzje finansowe.)

-----
4. Proszę wpisać rok powstania (rejestracji) działalności gospodarczej

-----
5. Proszę zaznaczyć miejsce prowadzenia działalności firmy (oddziału głównego) ze względu na rodzaj gminy

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- ☐ gmina wiejska
- ☐ gmina miejsko-wiejska
- ☐ gmina miejska

6. Na terenie jakiej miejscowości ma siedzibę Państwa firma?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- ☐ wieś
- ☐ miasto do 5 tys. mieszkańców
- ☐ miasto - 5-50 tys. mieszkańców
- ☐ miasto - 50-200 tys. mieszkańców
- ☐ miasto powyżej 200 tys. mieszkańców

7. Jakim rodzajem działalności zajmuje się Państwa firma?

Zaznacz kilka odpowiedzi

- ☐ handel
- ☐ produkcja
- ☐ usługi

8. Jaka jest podstawowa branża, w jakiej prowadzą Państwo działalność gospodarczą?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- A. Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
- B. Górnictwo i wydobywanie
- C. Przetwórstwo przemysłowe

- D. Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
  - E. Dostawa wody; gospodarowanie ciekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
  - F. Budownictwo
  - G. Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
  - H. Transport i gospodarka magazynowa
  - I. Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
  - J. Informacja i komunikacja
  - K. Działalność finansowa i ubezpieczeniowa
  - L. Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
  - M. Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
  - N. Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
  - O. Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne
  - P. Edukacja
  - Q. Opieka zdrowotna i pomoc społeczna
  - R. Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
  - S. Pozostała działalność usługowa
  - T. Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby
  - U. Organizacje i zespoły eksterytorialne
9. Proszę wpisać kod PKD podstawowej działalności Państwa firmy lub wymienić czym się Państwa firma zajmuje.

-----
10. Ile osób pracuje w Państwa firmie wliczając właściciela?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- ☐ do 9
- ☐ 10-49
- ☐ 50-249
- ☐ powyżej 249

11. Jaka jest forma organizacyjno – prawna Państwa przedsiębiorstwa?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- ☐ jednoosobowa działalność gospodarcza
- ☐ spółka cywilna
- ☐ spółka jawna
- ☐ spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
- ☐ spółka akcyjna
- ☐ spółka z ograniczoną odpowiedzialnością spółka komandytowa
- ☐ spółka komandytowo-akcyjna
- ☐ spółka komandytowa
- ☐ spółdzielnia
- ☐ szkoła

- stowarzyszenie
- fundacja
- przedstawicielstwo przedsiębiorcy zagranicznego

12. Proszę zaznaczyć z jakich źródeł finansują Państwo firmę oraz z jakich źródeł próbowali ją finansować w ciągu ostatnich 10 lat (od 2007 roku).

(w każdym wierszu musi być udzielona odpowiedź)

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź

	finansuję firmę	próbowałem, ale nie udało się	nie próbowałem
środki własne			
dopłaty wspólników			
pożyczka od rodziny, przyjaciół			
odpisy amortyzacyjne			
fundusze wysokiego ryzyka			
zysk zatrzymany			
emisja obligacji			
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych			
kredyt kupiecki			
leasing			
faktoring			
emisja akcji			
programy pomocowe - środki bezzwrotne			
programy pomocowe - środki zwrotne			
venture capital			
Anioły Biznesu			
Forfaiting			
Jeremi			

13. Co jest dla Państwa najważniejsze przy wyborze źródła finansowania?

Proszę ocenić w skali od 1 do 5, gdzie: 1 - nie jest ważne, 2 - jest mało ważne, 3 - ani ważne ani nieważne, 4 - ważne, 5 - jest bardzo ważne. (w każdym wierszu musi być udzielona odpowiedź)

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź

	1	2	3	4	5
koszt pozyskanych środków					
polecenie przez znajomych					
wysokość jednorazowej raty do spłacenia					
wysokość możliwych do pozyskania środków					
konieczność i wysokość wkładu własnego					
termin otrzymania dofinansowania – przed/w trakcie/po inwestycji					
wiarygodność instytucji finansującej					

dostępność informacji na temat danego źródła finansowania					
liczba wymaganych dokumentów do złożenia					
trudność uzyskania dostępu do danego źródła					
czas oczekiwania					
narodowość kapitału					
okres zwrotu					
możliwość renegotjowania warunków					

14. Czy natrafili Państwo na jakieś problemy przy staraniu się o środki finansowania?

(Jeśli nie starali się Państwo pozyskać zewnętrzne środki finansowania, proszę zaznaczyć "nie".)

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- ☐ tak
- ☐ nie

15. Na jakie problemy natrafili Państwo przy staraniu się o środki finansowania?

Zaznacz kilka odpowiedzi

- ☐ bardzo duża liczba dokumentów do wypełnienia
- ☐ niezrozumiały język dokumentów
- ☐ brak osoby, która by wytłumaczyła i pomogła w uzupełnieniu wniosku
- ☐ zbyt wysokie wymagania wobec wnioskodawcy
- ☐ brak przekazywania informacji
- ☐ długi okres oczekiwania na decyzję
- ☐ brak oferty

16. Dlaczego Państwo skorzystali z danego źródła finansowania bądź próbowali z niego skorzystać?

(w każdym wierszu musi być udzielona odpowiedź)

Zaznacz dowolną ilość odpowiedzi

	tanie źródło finansowania (niski koszt pozyskania pieniędzy – np. niskie odsetki, niskie raty)	polecane przez znajomych	możliwość pozyskania dużej kwoty	mała liczba dokumentów do złożenia	instytucja finansująca była wiarygodna	możliwość szybkiego pozyskania funduszy	dobry dostęp do informacji na temat danego źródła	nie trzeba było zwracać pozyskanych pieniędzy
środki własne								
dopłaty współników								
pożyczka od rodziny, przyjaciół								
odpisy amortyzacyjne								

fundusze wysokiego ryzyka								
zysk zatrzymany								
emisja obligacji								
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych								
kredyt kupiecki								
leasing								
faktoring								
emisja akcji								
programy pomocowe - środki bezzwrotne								
programy pomocowe - środki zwrotne								
venture capital								
Anioły Biznesu								
forfaiting								

17. Na co wydali Państwo pozyskane pieniądze?

Zaznacz kilka odpowiedzi

- ☐ stworzenie firmy
- ☐ wydatki bieżące (np. zakup materiałów)
- ☐ zatrudnienie/przeszkolenie/doszkolenie pracownika
- ☐ zakup/dzierżawa/budowa/remont maszyn/urządzeń/budynków, środków trwałych/samochodów/terenów
- ☐ zwiększenie kapitału obrotowego
- ☐ zakup start up'ów
- ☐ zakup nowych technologii/know how/specjalistycznego oprogramowania, wprowadzenie innowacji
- ☐ opłaty patentowe
- ☐ inwestycje w rozwój oferty/nowe produkty

18. Dlaczego nie próbowali Państwo skorzystać ze źródeł finansowania?

(w każdym wierszu musi być udzielona odpowiedź)

Zaznacz dowolną ilość odpowiedzi

	nie znalazłem/am takiej formy	skomplikowane/ niezrozumiałe procedury	zbyt wysokie koszty pozyskania	nie byłem/am zainteresowany/a	brak potrzeby
środki własne					
dopłaty wspólników					
pożyczka od rodziny, przyjaciół					

odpisy amortyzacyjne					
fundusze wysokiego ryzyka					
zysk zatrzymany					
emisja obligacji					
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych					
kredyt kupiecki					
leasing					
faktoring					
emisja akcji					
programy pomocowe - środki bezzwrotne					
programy pomocowe - środki zwrotne					
venture capital					
Anioły Biznesu					
forfaiting					

19. Czy zamierzają Państwo skorzystać w najbliższym czasie z dodatkowych źródeł finansowania dla swojej firmy?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- ☐ tak
- ☐ nie

20. Z których źródeł finansowania zamierzają Państwo skorzystać?

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź

	zamierzam skorzystać	nie zamierzam skorzystać
dopłaty wspólników		
pożyczka od rodziny, przyjaciół		
odpisy amortyzacyjne		

fundusze wysokiego ryzyka		
zysk zatrzymany		
emisja obligacji		
kredyty i pożyczki od instytucji bankowych		
kredyt kupiecki		
leasing		
faktoring		
emisja akcji		
programy pomocowe - środki bezzwrotne		
programy pomocowe - środki zwrotne		
venture capital		
Anioły Biznesu		
forfaiting		

Tytuł, streszczenie i słowa kluczowe w języku polskim

Determinanty wyboru źródeł finansowania małych i średnich przedsiębiorstw w województwie łódzkim

Monografia poświęcona jest problematyce finansowania MSP. Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Przedstawiono przegląd literatury przedmiotu oraz analizę wyników badania przeprowadzonego metodą CAWI na próbie 429 mikro, małych i średnich przedsiębiorstw z województwa łódzkiego. Na ich podstawie wyciągnięto wnioski na temat barier i determinant wyboru sposobu finansowania badanych firm.

MSP, mikroprzedsiębiorstwa, małe przedsiębiorstwa, średnie przedsiębiorstwa, źródła finansowania, determinanty i bariery rozwoju MSP

Tytuł, streszczenie i słowa kluczowe w języku angielskim

Determinants of financing sources selection for small and medium-sized enterprises in the Lodz region

Monograph is devoted to the problems of financing SMEs. The publication has theoretical-empirical character. A review of the subject literature and analysis of the results of the CAWI survey on a sample of 429 micro, small and medium enterprises from the Lodz region was presented. Based on them, conclusions were drawn on the barriers and determinants of financing methods choice for the surveyed companies.

SMEs, microenterprises, small enterprises, medium-sized enterprises, sources of financing, determinants and barriers to SME development

